

SLOF

VIDEN OM
RUSMIDLER
OG SAMFUND

STOF

STOF/Center for Rusmiddelforskning

Bartholins Allé 10, bygn. 1322, 8000 Aarhus C

Kontakt (også om abonnement):

stof@crf.au.dk

Læs mere om STOF eller om abonnement på

www.rusmiddelforskning.dk/stof

Redaktion:

Torsten Kolind (ansvarshavende)

Karina Luise Andersen (redaktør)

Marianne Pilegaard (journalist)

Grafisk tilrettelæggelse:

walk.agency

Korrektur:

Niels Sørensen

Forsidefoto:

Brian Cliff Olguin, Oslo

Tryk:

We Produce

Redaktionen afsluttet:

15. april 2019

ISSN:

1397-338X

Oplag:

3800

STOF nr. 34 udkommer i efteråret 2019

Hvis du gerne vil vide mere om rusmiddelforskning, så følg Center for Rusmiddelforskning på vores Facebookside 'Rusmiddelforskning' eller på vores twitterprofil @CRF_aarhus

Du kan også modtage vores nyhedsbrev, som udkommer via mail ca. hver anden måned. Du finder tilmeldingslink på forsiden af www.rusmiddelforskning.dk.

STOF udgives af Center for Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet, på bevilling fra Socialstyrelsen. Bladet indeholder både artikler fra forskere på Center for Rusmiddelforskning og fra andre forskere og praktikere. Artikler i bladet dækker derfor ikke nødvendigvis redaktionens eller Center for Rusmiddelforskningens synspunkter, men er baseret på forfatternes egen faglige viden, perspektiver og tilgange.

Artikler eller større uddrag må gengives med kildeangivelse.

Norden - Viden om rusmidler og samfund

Karina Luise Andersen er
cand. mag. og er redaktør på STOF

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

Velkommen til STOF nr. 33 med temaet 'Norden'.

I første halvdel af 1800-tallet blomstrede begrebet 'Norden' op som en del af romantikkens tanker om en fælles nordisk oldtid med sagaer og mytologier som fundament for et særligt kulturelt og nærmest ideologisk fællesskab. Norden og nordisk kultur blev forstået som havende en oprindelse og udvikling, der var uafhængig af antikken, som ellers kulturhistorisk blev betragtet som grundlaget for Europa og Vesten. Hvert nordisk land blev således i 1800-tallet optaget af sin egen nationale identitet, men i høj grad også af forståelsen af sig selv som en del af et unikt nordiske fællesskab med særegne kulturelle mønstre. Guldalderdigteren Adam Oehlenschläger (1779-1850) beskriver eksempelvis en særlig nordisk tilgang til alkohol i digtet 'Drikkevisen':

**"O, Bacchus! rul til Jorden paa din Tønde,
Og tril den op paa dette kiære Bord;
Thi drikke nu vi agter at begynde,
Som sande Æt af Mænd fra gamle Nord"**

I STOF nr. 31 skrev seniorforsker Jeanette Østergaard fra VIVE en artikel med overskriften 'Danske unge drikker stadig meget', hvori hun fortæller, at der blandt danskerne er en opfattelse af, at "det at drikke sig fuld er noget, vi har gjort siden vikingetiden". Forståelsen af, at der er en særlig, oprindelig plads til alkohol og til beruselsen i den nordiske kultur, er udbredt, og det har, ifølge Jeanette Østergaard, blandt andet været medvirkende til, at danske unge siden 1995 har haft europarekorden i fuldskab.

Uagtet romantikkens forståelse af Norden, og nordboernes forståelse af vikinger og alkohol, så har de nordiske lande andet end geografi og potentiel drikkekultur som fællesnævner. Vi rangerer også ofte i "toppen af verden" i målinger af de mest lykkelige og lige samfund, og den nordiske velfærdsmodel – om end undertiden under pres – forener os fortsat på mange måder i ånd og idealisme og får os politisk indimellem til at sammenligne os med hinanden. Vi ved, at vi på mange måder kan prise os taknemmelige for de forudsætninger og muligheder, det giver at være nordboer. Men vi ved også, at lykken og ligheden ikke er for alle borgere i de nordiske lande.

Der findes udfordringer og forskelle, som vi – i forståelsen af, hvad Norden er og skal kunne – kan opnå større indsigt i og viden om, og der er mennesker og emner, som vi til stadighed bør vise opmærksomhed og tage vare på. Dette gælder også i høj grad på rusmiddelområdet, og det giver god anledning til at udforske Norden som tema i STOF.

STOF har bedt fagfolk fra hele Norden om at bidrage til dette nummer, og vi har glædet os til at formidle deres viden og indsigt til læserne. Læs også det spændende essay fra krimiforfatteren Helle Vincentz om alkohol og Nordens plads i hendes bøger og 'Stemmer fra Siden'-interviewet med Jacob Haugaard, der som halvt dansker og halvt færing har brede nordiske rødder. Bagsiden af dette nummer af STOF har også rødder i Færøerne; det er nemlig et uddrag af digtet 'Rolling Stones' af færingen Jóanes Nielsen. Derudover har vi i dette nummer talt med direktør ved Nordens Velfærdscenter Nina Rehn-Mendoza om rusmidler og den nordiske velfærdsmodel i serien '5 hurtige til...' og med socialmedarbejder og alkoholbehandler Søs Hald i serien 'Ildsjælene'. Søs Hald har også en særlig nordisk bred indsigt, fordi hun har grønlandsk baggrund og arbejder i Danmark med alkoholbehandling målrettet grønlandske borgere.

Rigtig god læselyst!

Karina Luise Andersen
Redaktør

1) 'Drikke-Vise for Dreiers Klub, i Anledning af den 26de November 1800'. Kbhn. 1800. Trykt hos K. H. Seidelin.
www.kalliope.org

Indholdsfortegnelse

3 Forord

AF KARINA LUISE ANDERSEN

GRØNLAND

8 Udsatte grønlandere i det danske velfærdssystem: Måltrettede indsatser som mulighed og benspænd

Borgere med grønlandsk baggrund har lige rettigheder til velfærdsydelser i Danmark, men oplever til tider særlige udfordringer i mødet med velfærdssystemet

AF MAJ NYGAARD-CHRISTENSEN OG BAGGA BJERGE

12 Hjemløshed og alkoholmisbrug i et grønlandsk socialpolitisk perspektiv

Problemstillingerne omkring hjemløshed og misbrug er velkendte i den socialpolitiske debat i Grønland. Alligevel er der et mærkbart behov for ny socialpolitik på området

AF STEVEN ARNFJORD

19 Naalanngilaartugut – vi er lidt frække - Om alkohol og hjemløshed i en grønlandsk kontekst

Udtrykket "naalanngilaartugut" ("vi er lidt frække") kan bruges til at kaste lys over måden, alkohol i relation til hjemløshed defineres og håndteres på, dels af de hjemløse selv, og dels fra politisk hold i Grønland

AF LIZA TUPERNA ITZCHAKY

NORGE

24 Reformen af stoflovgivningen i Norge - hvor langt er debatten efter et år?

Det er over et år siden, at der var flertal i det norske Storting for at ændre radikalt på stoflovgivningen. Siden er der nedsat et udvalg, som skal komme med anbefalinger. Imens kører stofdebatten for fulde gardiner

AF LISE MØLLER SCHILDER

28 Hvordan lever efterladte videre efter en pårørendes stofrelaterede død?

Nyt norsk forskningsprojekt om et glemt tema. Vi må have fokus på og forskning om nære efterladte, som står tilbage, når stofdøden indtræffer

AF KARI DYREGROV OG HILDE-MARGIT LØSETH

DANMARK

34 25 år i rusmiddelforskningens tjeneste

I år markerer vi, at Center for Rusmiddelforskning for 25 år siden blev oprettet ved Aarhus Universitet som en selvstændig forskningsinstitution

AF TORSTEN KOLIND

42 Udviklingen i den faglige opfattelse af metadon fra 1977 til 2000

I dag er det ikke ualmindeligt at høre metadon betegnet som 'medicin', og at en person har brug for metadon for at blive 'rask'. Den slags vendinger ville have været utænkelige for 20, 30 eller 40 år siden

AF ESSEN HOUDBORG OG OLGA JUUL ERIKSEN

FÆRØERNE

50 Alkoholpolitikken på Færøerne: Fra alkoholforbud til alkoholmonopol

Færøerne havde næsten i hele det tyvende århundrede en særdeles stram alkoholpolitik. Baggrunden herfor, forandringsprocessen og situationen i dag beskrives i denne artikel af en af de fagpersoner, som har deltaget i forandringen

AF PÁL WEIHE

Stemmer fra Siden:

55 "For mig har det altid været alt eller intet"

Interview med Jacob Haugaard om at drikke alkohol og om at have livskraft og en vild sjæl, at være halvt færing og at tro

AF KARINA LUISE ANDERSEN

Essay:

60 Når forfatteren dypper pennen i alkohol

Som forfatter til fem spændingsromaner om emner som medicinalindustriens brutale metoder, Justitsministeriets politiske rævekager og en korrupt olieindustri er misbrug ikke Helle Vincentz felt. Sådan tænkte hun, indtil hun gennemgik sine bøger én for én, og det stod klart, at ikke alene er misbrug til stede i dem alle, men alkohol spiller også en helt central rolle

AF HELLE VINCENTZ

SVERIGE

68 Forskningsformidling: oplysning, magtmiddel eller begge dele?

I et nyt svensk studie undersøges kommunikationsprocesser for at få en bedre forståelse af forholdet mellem videnskab og samfund på afhængighedsområdet

AF KATARINA WINTER

74 Svensk undersøgelse: Hvordan kan vi sikre en mere lige behandling for unge stofbrugere?

Resultater og konklusioner fra en svensk undersøgelse om ligheder og forskelle mellem piger og drenge, der påbegyndte en behandlingskontakt ved specialiserede ambulante behandlingscentre i 11 svenske byer

AF MATS ANDERBERG

ISLAND

80 Stofproblemet i Island: Opioid-krisen giver alvorlige bekymringer

I den seneste tid har opioid-krisen overskygget den offentlige debat om stoffer i Island og givet anledning til alvorlige bekymringer

AF HELGI GUNNLAUGSSON

FINLAND

86 Hvordan drikkes der i Finland?

I slutningen af 1900-tallet fladede alkoholforbruget ud eller faldt ligefrem i de fleste europæiske lande, men i Finland blev det mere end tredoblet fra 1960 til 2007

AF THOMAS KARLSSON OG
CHRISTOFFER TIGERSTEDT

ÅLAND

94 Åland: Spørgsmålet til en million

Beboerne på Ålandsøerne har nem adgang til billig alkohol. Alligevel ser det ud til, at de drikker mindre end finnerne og svenskerne

AF LISE MØLLER SCHILDER

96 5 hurtige til... Nina Rehn-Mendoza, direktør for folkesundhed ved Nordens Velfærdscenter

Om rusmidler og den nordiske velfærdsmodel

I hvert nummer af STOF stiller vi fem aktuelle spørgsmål til personer, som varetager arbejde, der er relevant for indsatser og politik på rusmiddelområdet

Ildsjælene:

98 Søs Hald – socialmedarbejder og alkoholbehandler, Det Grønlandske Hus i Aarhus

'Ildsjælene' er en artikelserie, hvor der i hvert nummer af STOF vil være et portræt af en medarbejder, der brænder helt særligt igennem i sit arbejde på rusmiddelfeltet

GODA har ordet:

100 Alkoholforebyggelse under lup

Nogle kritikere afskriver forebyggende kampagner som værende uden effekt. Imidlertid drikker danske unge i dag mindre alkohol end for ti år siden. Det viser, at forebyggende indsatser har en effekt på holdninger og adfærd

AF ANETT WIINGAARD

104 Nyt fra Center for Rusmiddelforskning

GRØNLAND

Udsatte grønlandere i det danske velfærdssystem: Målrettede indsatser som mulighed og benspænd

Borgere med grønlandsk baggrund har lige rettigheder til velfærdsydelser i Danmark, men oplever til tider særlige udfordringer i mødet med velfærdssystemet. Indsatser målrettet socialt udsatte grønlandere har til formål at støtte deres inklusion i velfærdssamfundet, men der er både muligheder og benspænd i dette arbejde.

AF MAJ NYGAARD-CHRISTENSEN OG BAGGA BJERGE

Maj Nygaard-Christensen er antropolog og adjunkt ved Center for Rusmiddelforskning

Bagga Bjerger er antropolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning

Tidligere undersøgelser har vist, at borgere med grønlandsk baggrund er overrepræsenteret blandt grupper af socialt udsatte i Danmark. Mens de fleste klarer sig på lige fod med andre danskere, er andre borgere med grønlandsk baggrund højt repræsenteret blandt hjemløse, ofre for kriminalitet, herunder voldsofre, borgere i rusmiddel- og alkoholbehandling og modtagere af overførselsindkomster.

Juridisk set er grønlændere danske statsborgere. Ved flytning til Danmark opnår de dermed lige rettigheder til danske velfærdsydelser. Deres adgang hertil begrænses dog til tider af, at det danske velfærdssystem er anderledes og mere uoverskueligt opbygget end det grønlandske, samt af sproglige udfordringer. I lighed med borgere med færøsk baggrund har grønlændere i Danmark ret til en tolk i mødet med velfærdssystemet, men hverken borgeren eller sagsbehandleren er altid klar over denne mulighed.

For at imødekomme de problemer, som en del grønlandske tilflyttere står med, er der over de senere år iværksat en række strategier og indsatser målrettet denne gruppe. 'Grønlænderstrategien 2013-2016' havde således til formål at styrke koordinationen af indsatser fra kommuner og private/frivillige organisationer involveret i servicetilbud til udsatte grønlændere. Senest, i 2017, blev satspuljemidler afsat til koordinerede indsatser, der blandt andet ved hjælp af en peer-støtte skal hjælpe udsatte grønlændere til et bedre liv. Mange sociale indsatser såsom Kofoeds Skole, alkoholbehandlingsudbydere, hjemløseorganisationer og væresteder har desuden særlige indsatser og tilbud målrettet de grønlandske borgere. Selv om grønlandske udsatte på mange måder udgør en meget stigmatiseret gruppe, eksisterer der således også mange sociale tilbud målrettet netop disse borgere. I denne artikel vil vi give nogle foreløbige bud på nogle af de muligheder og udfordringer, det særlige forhold mellem Grønland og Danmark fører med sig i dette sociale arbejde. Resultaterne stammer fra en pilotundersøgelse udført i Aarhus i 2018 med støtte fra Den Grønlandske Fond samt Center for Rusmiddelforskning. Vi skal understrege, at der i denne artikel hovedsageligt fokuseres på perspektiver fra professionelle på området. Vores videre arbejde vil inddrage et større fokus på perspektiver fra udsatte borgere med grønlandsk baggrund og på deres møder med det danske velfærdssystem.

Strategier og samarbejde

Ideen til et forskningsfokus på socialt udsatte grønlændere i det danske velfærdssamfund udsprang af arbejdet med et nyligt afsluttet forskningsprojekt om komplekse borgersager, hvori professionelle i velfærdssystemet ofte fremhævede socialt udsatte grønlændere som en gruppe, de manglede særlige redskaber til at hjælpe (1). Blandt de overordnede indsigter fra dette projekt var værdien af den "håndholdte indsats" i forhold til de mest udsatte borgere, samt værdien af personlige relationer og netværk blandt professionelle. Sidstnævnte under-

støtter nemlig muligheder for koordinering på tværs af sektorer, hvilket er afgørende i forhold til at drive sager – og hjælp – fremad. Manglen på koordinering resulterede ofte i enten overlappende indsatser eller borgere, der faldt igennem systemet.

I Aarhus Kommune har strategier, netværk og projekter målrettet socialt udsatte borgere med grønlandsk baggrund muliggjort en høj grad af netop tværsektorielle netværk samt understøttet koordinationen og samarbejdet omkring konkrete borgersager. Selv om 'Grønlænderstrategien' formelt blev afsluttet i 2016, har den i Aarhus ført et mere varigt samarbejde med sig. Dette spænder over forskellige kommunale sektorer samt private og frivillige organisationer. I dag fortsætter samarbejdet dels i konkrete, nye projekter og dels via et netværk, der samler professionelle på området mindst fire gange årligt. Tilsammen har dette bidraget til en større grad af samarbejde på det sociale område, som beskrevet her af en medarbejder i Det Grønlandske Hus:

"Det var også der, vi lærte at sige, 'jamen det her kan vi, og det kan de' og så videre, ikke. Og det lærte vi også gennem strategien for udsatte grønlændere. Fordi vi sad ved netværksmøderne og snakkede sammen og fandt ud af, hvad er det egentligt, de forskellige kan. ... Vi havde rigtig meget dobbeltarbejde før."

Den samme medarbejder fortæller videre, at netværket har givet hende et bedre overblik over, hvilke potentielle muligheder der er i fx kommunen, når hun skal hjælpe en grønlandsk borger videre i systemet. *"I starten",* fortalte hun, *"tænkte jeg, at 'kommunen, det er sådan et hovednummer'".*

Indsatserne har således bidraget til en større transparens i forhold til det kommunale system, ikke kun udadtil, men også internt blandt ansatte i kommunen, som en socialarbejder fra Aarhus Kommune her beretter:

"Og det er jo det netværk, dét kan. Fordi så kan det godt være, at det ikke er Dortheovre i kontanthjælp, som har lige præcis den her sag, men hun kan hurtigt finde ud af, hvem der har den. Hvis det er det, der er problemet. Og det er jo simpelthen – tænker jeg – det er en af virkelig styrkerne ved det her netværk. Vi ved, hvem vi skal ringe til."

Dermed har strategier og netværk bidraget til at løse nogle af de problemer, der kendetegner det sociale arbejde omkring komplekse borgersager, da de har bidraget til et bedre overblik over de mange forskellige servicere, tilbud og medarbejdere, der knytter sig til den enkelte borgersag.

Det målrettedes muligheder

Tilslutningen fra professionelle, der arbejder med grønlandske borgere, til netværksaktiviteter er stor. Op mod 35 professionelle fra 17-18 forskellige projekter eller institutioner/afdelinger, der tæller både kommunale indsatser og frivillige og private organisationer, har således deltaget i faste netværksmøder. Her sættes temaer re-

lateret til arbejdet med borgergruppen på dagsordenen, og professionelle på tværs af organisationer og faggrænser får mulighed for at mødes.

Men kan man så overføre erfaringerne med de målrettede indsatser til det generelle arbejde med komplekse borgersager? Måske! Men grunden til den store tilslutning til fx netværksmøder tilskrives af flere den særlige relation, som mange, der arbejder med området, har til Grønland; som her beskrevet af en koordinator på området:

"Men vi kan jo se gang på gang på gang, at dem, der kommer ind og arbejder med det her felt, det er folk, der på eller anden måde har en flig af noget personlig interesse i det. Så har man selv været i Grønland, eller kender en grønlander, eller kender nogle, der har arbejdet der, eller et eller andet, ikke?"

Dette bekræftes af vores foreløbige interviews og deltagerobservation ved netværksaktiviteter, hvor der har været en overvægt af folk, der netop har en særlig tilknytning til Grønland, herunder flere med grønlandske sprogkunderskaber og personlige bånd til Grønland. En medarbejder på området beskriver ligeledes denne relation som værdifuld i det daglige arbejde med borgergruppen:

"Ja, jeg tror dét, det handler om, det er, at mange har en eller anden personlig relation, en eller anden personlig interesse ... som gør, at man netop går den der ekstra mil, lige gør det lille bitte ekstra."

Formuleringen kunne være taget fra det overordnede arbejde med komplekse borgersager, hvor netop muligheden for at yde lidt ekstra, "at gå en ekstra mil", var et gennemgående tema i professionelles beskrivelser af, hvad der skulle til for at få arbejdet til at gå op (1). Strategier målrettet socialt udsatte grønlandere har understøttet medarbejdernes muligheder for at yde netop denne håndholdte indsats, som en socialarbejder tilknyttet en kommunal

indsats til socialt udsatte grønlandere her fortæller: *"Det, der virker, er konstant ledsagelse, at gå ved siden af borgeren hele tiden. Det har jeg gjort med en borger i fem måneder ... Nu er hun holdt op med at drikke, og hun dukker op til aftaler."*

Således ser det ud til, at der drives nogle ting frem netop på grund af det særlige forhold mellem Grønland og Danmark, nogle muligheder, som ellers ofte er begrænset i det bredere sociale arbejde med de mest udsatte borgere. Det skyldes dels den særlige relation, mange professionelle på området har til Grønland, som har været motiverende for tilslutningen til samarbejdet, men også det ekstra mulighedsrum og den fleksibilitet, de målrettede indsatser og strategier tilbyder.

Det postkoloniale som benspænd

Indtil videre har vi berørt nogle af de muligheder, det har medført at målrette strategier og indsatser til socialt udsatte grønlandere. Problemer og udfordringer vedrørende kategorisering af bestemte borgergrupper er imidlertid velbeskrevet, både i den overordnede litteratur om målrettede, sociale indsatser og i projektundersøgelser af udsatte grønlandere i Danmark. Her understreges den stigmatisering i form af fordomme og stereotyper, disse borgere jævnligt oplever i mødet med det danske velfærdssystem. Men hvilke tanker gør de professionelle sig selv om dette problem?

Vores foreløbige resultater tyder på, at der reflekteres meget over netop det særlige forhold mellem Grønland og Danmark og den betydning, det har på udformningen af indsatser samt på mødet mellem borgere og professionelle.

Flere af vores interviewpersoner beretter om en tendens til, at der stilles færre krav til denne borgergruppe end til andre socialt udsatte. Denne tendens kobles ikke kun til den svære situation, borgerne står i, men også til den bagvedliggende historiske arv: *"Fordi... og det er jo så, og det har vi jo også snakket lidt om, med den her lidt dårlige samvittighed, som jeg i hvert fald nogle gange hører blive udtrykt hos danske socialarbejdere og diakonstuderende, har jeg hørt, og også sagsbehandlere"* (medarbejder fra det Grønlandske Hus).

Den "dårlige samvittighed" relaterer sig til det ulige magtforhold, der historisk har været mellem Danmark og Grønland. Flere gange omtales dette specifikt som en postkolonial relation, der udfordrer mødet mellem socialarbejderen og borgeren: *"Vi har en fælles historie, og vi har nogle ting, der ligger i det der postkoloniale rum, som vi ikke vil tale om, men som ligger der alligevel, ikke?"* (medarbejder ved Aarhus Kommune).

Vores foreløbige interviewmateriale peger på, at dette blandt andet kommer til udtryk i form af en tvivl om, hvilke krav man kan tillade sig at stille til meget udsatte grønlandske borgere. Den måde, som postkolonialisme fremhæves som et benspænd i det sociale arbejde

"Fordomsskilte" lavet af grønlandere hos hjemløseorganisationen SAND

blandt professionelle, er særlig interessant i en dansk kontekst, hvor det stadig til tider debatteres, hvorvidt Danmarks tilstedeværelse i Grønland kan beskrives som kolonialisme. Overvejelser over det postkoloniale forholds betydning kommer dog også til tider til udtryk i form af en kritik blandt medarbejderne af borgernes forventninger til den danske sagsbehandler eller det danske velfærdssystem: *"Og så er der også nok den her – og det er den der postkolonialisme – hvor man nok... mange grønlandere forventer nok lidt... altså de er så autoritetstro, at de forventer, at man som myndigheds-person, som fagperson er den, der kommer med løsningen"* (sagsarbejder i Aarhus Kommune).

Der kan desuden være en tendens til at tilskrive sociale problemer en kulturel oprindelse. Blandt eksemplerne herpå er det, der jævnligt refereres til som en særlig grønlandsk tavshed; en tilbageholdenhed og afventende holdning, der er udfordrende i mødet med det danske velfærdssystem. Som pointeret af en medarbejder i en privat organisation, der møder mange kvinder med grønlandsk baggrund: *"Jeg har rigtig tit tænkt over det der med jamen altså... hvad er det lige, der gør, at grønlandske borgere eller mennesker generelt er... altså hvorfor har man det fokus på, at de er så særligt udsatte? Ikke? Fordi jeg tænker alle udsatte... alle udsatte er jo særlige i deres vilkår og så videre, ikke?"*

Betydningen af 'det grønlandske' er således til konstant forhandling, både blandt de professionelle, der i højere grad beskriver borgernes problemer som sociale end kulturelle, og dem, der ofte tyr til en kulturel forklaringsmodel for borgerens problemer.

Og endelig udfordres den jævnligt af borgerne selv, som når en borger takker nej til en sagsbehandler med grønlandsk-kundskaber, eller som det var tilfældet ved et temaarrangement om grønlandsk sprogpolitik, hvor et medlem af den grønlandske arbejdsgruppe i en hjemløseorganisation – retorisk – spurgte arrangørerne: *"Hvad mener I, når I siger grønlandsk kultur? Hvad mener I, når I siger grønlandsk sprog?"* Den generelle fortælling er dog, at muligheden for fx at blive tilknyttet en socialarbejder med grønlandsk-kundskaber for de fleste virker befordrende for en højere grad af stabilitet og et mindre frafald i sociale indsatser, end man ser i de mere ordinære indsatser.

I vores videre arbejde vil vi inddrage et større fokus på perspektiver og erfaringer fra de udsatte selv, herunder deres oplevelser af mødet med det danske velfærdssystem. Dette vil blive gjort som del af et treårigt forskningsprojekt ved Center for Rusmiddelforskning, igangsat i januar 2019 med støtte fra Offerfonden.

Et udvalg af strategier, indsatser og undersøgelser som socialt udsatte grønlandere.

Referencer

(1) Bjerger, Bagga. 2018. 'Det handler om at gå den der ekstra mil'. STOF. Nr. 31, s. 6-11.

Hjemløshed og alkoholmisbrug i et grønlandsk socialpolitisk perspektiv

Problemstillingerne omkring hjemløshed og misbrug er velkendte i den socialpolitiske debat i Grønland. Alligevel er der et mærkbart behov for ny socialpolitik på området.

Steven Arnfjord er sociolog og ph.d. i arktiske samfund samt lektor og afdelingsleder i afdeling for samfundsvidenskab på Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet).

”Aaaaj, peerit kan du li’ flyt dig... JEG SKAL IND OG SLÅ HAM!”

Det er onsdag aften i november på H.J. Rinksvej nr. 47 i Nuuk. Den frivillige støtteforening for mennesker, som er ramt af hjemløshed, NoINI, afholder sit ugentlige suppekøkken. Den råbende mand kalder vi her Angunnguaq. Han er ny i suppekøkkenet, og han er sur. Han er temmelig fuld, og han vil ind og slå på en anden mand, som vi her kalder Piitaaraq. Jeg har kendt både Piitaaraq og NoINIs arbejde gennem 4-5 års feltarbejde. De to mænd skændes over en situation, som Piitaaraq senere fortæller omhandler nogle ødelagte møbler hos en fælles ven, som de to nogle gange overnatter hos. Begge mænd er ramt af hjemløshed i Nuuk by – sammen med ca. 350 andre mennesker. I suppekøkkenet må man godt komme ind, selvom man er fuld eller skæv - grænsen går, hvor fuldskab bliver til vold og til alt for støjende adfærd.

Hjemløshedsforskningen i Grønland begyndte i 2014 med et projekt, der med titlen 'Social Dynamics of Homelessness' kører frem til december 2019. Projektet fokuserer på de betingelser, som man lever under som hjemløs i arktiske områder, og på at forklare, dels hvad der forårsager hjemløshed i Grønland, og dels hvorledes man kan modarbejde hjemløshed. Forskningen er et samarbejde mellem undertegnede fra Ilisimatusarfik (Grønlands Universitet) og Memorial University i New Foundland (med forskeren Julia Christensen).

Baggrunden for projektet skal ses i lyset af, at vi i Grønland har set flere officielle forsøg på at tælle antallet af mennesker, som er ramt af hjemløshed. De seneste tal fra 2017 er opgjort af de enkelte kommuner med et samlet antal på 878 på landsbasis - hvoraf 469 er i hovedstadskommunen, hvilket indbefatter byer og bygder på vest- og østkysten (1). Forskningsmæssigt er optællingsmetoden ikke særlig gennemskuelig. Der mangler f.eks. oplysninger om alder, køn, uddannelse, sundhed, erhvervs erfaring osv. I fremtiden er det forskningsmæssigt derfor et mål at få foretaget 'Point in Time'-tællinger, som man kender fra Canada og Europa. Her tælles alle på én bestemt dag om året. Uanset at vi ikke kan komme tættere på et mere præcist tal, så er myndigheder, fagfolk og folk med daglig kontakt til området enige om, at man kan observere en stigning i antallet af mennesker, der er ramt af hjemløshed. Forskningsafsættet for 'Social Dynamics of Homelessness' sker i Nuuk by - som er den by, hvor koncentrationen af mennesker, der er ramt af hjemløshed, er størst.

I Nuuk findes følgende sociale tiltag:

Offentligt finansierede organisationer	Frivilligt finansierede organisationer
Kofoeds Skole (opstartet med fondsmidler) Dagtilbud Åben mandag til fredag	Frelsens Hær Dagtilbud Åben tirsdag til fredag
Kialaarfik – nødherberg åbner hver dag fra 18:00 til 07:00. Man kan ikke bo der permanent og er ikke garanteret en soveplads	NoINI Suppekøkken hver onsdag aften, jule- og sommerarrangementer
Kvindeherberg – kræver henvisning af sagsbehandler	Røde Kors Finansierer NoINI's suppekøkken Uddeler varmt tøj gratis
24 Containerboliger – et socialt tilbud for folk, som i forvejen har et arbejde. Alkohol og rygning er ikke tilladt. Par kan ikke bo der. Nedlægges i april 2019. Ingen ny plan offentliggjort	

En stor del af tilbuddene kan betegnes som højtærskels-tilbud - hvilket vil sige, at der er en hel række krav, som borgerne eller brugerne eller dagseleverne skal leve op til for at kunne benytte tilbuddet. En gennemgående præmis er, at man skal være ædru - det gælder i alle ovenstående tilbud med undtagelse af Frelsens Hær og NoINI.

Problemerne mellem Angunnguaq og Piitaaraq beskrevet ovenfor var kun blevet forstærket af, at Angunnguaq var stærkt beruset af alkohol. Det er alkoholen som misbrugsmiddel, som man oftest møder i hjemløshedsforskningen herhjemme (i Grønland). Der kommer nogle gange småfortællinger om hash, som dog de seneste årtier har indtaget en mere dominerende plads. Hash er dog proportionelt ikke stort, sammenlignet med alkoholmisbrugets synlighed.

Nultolerance over for alkohol

Alkohol fylder meget i den offentlige debat omkring misbrug og sociale problemer generelt. Det er en gængs opfattelse herhjemme i Grønland, at sociale problemer, vold, overgreb osv. sker i affekt og i fuldskab. I Grønland "binge-drikker" vi. Det betyder, at vi har et stort indtag af alkohol over få dage i forhold til f.eks. at indtage 10-

¹⁾ NoINI er sammensat af det engelske No (intet) og det grønlandske INI (værelse eller rum).

(Graf: Beslaglæggelsen af hash er i stigning, på vej til niveauet i 2013. Grafen over 'Anden narkotika' indeholder bl.a. Viagra, cannabisolie, dopingpiller, LSD og kokain. Alt sammen på stykenheder i få gram)

20 genstande i løbet af en uge. Accepten af berusede eller skæve gæster i suppekøkkenet er usædvanlig. Koblingen mellem sociale problemstillinger og alkohol er blandt andet årsagen til en nul-toleranceindstilling over for alkohol i det kommunale socialsystem. Det er en indstilling, som indvirker kraftigt på den sociale indsats over for mennesker, som rammes af hjemløshed, fattigdom og arbejdsløshed. I dette miljø er selvmedicinering i form af spiritus og hash alment udbredt. Det er eskapisme fra hverdagens dønninger.

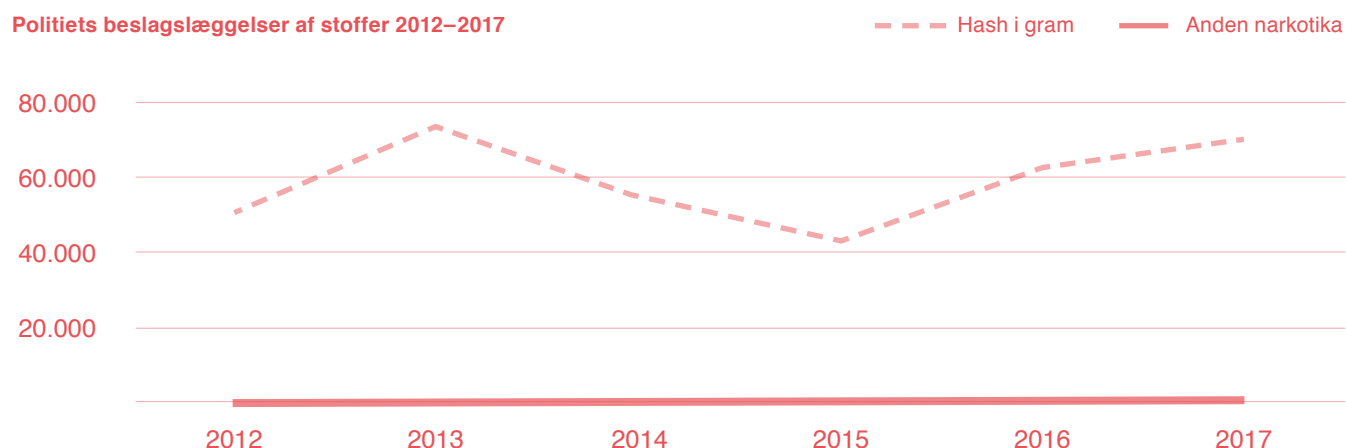
I 2017 fik Grønland en ny alkohollovgivning (2). Lovgivningsarbejdet skabte en omfattende mediedebat. Det handlede særligt om et afskærmningspåbud, hvor butikkernes alkoholsalg skulle foregå i særligt indrettede lokaler (§11). Dertil kom et påbud til serveringsstederne om, at børn under 18 år ikke måtte opholde sig på et udskænkingssted efter kl. 20:00 uden en ledsagende myndig person (§20 stk. 4). I alkoholovens betænkning kobler politikerne først og fremmest alkohol til sociale problemstillinger frem for alkoholens indvirkninger på

sundheden (3).

Når det handler om euforiserende stoffer, så er Grønland omfattet af den danske lov om euforiserende stoffer med nogle betingelser, som alene gælder Grønland og findes i kriminalloven. Den danske lov bliver løbende revideret, med det resultat at der indsættes linjer med tekst som "gælder ikke for Færøerne og Grønland". Tidligere Naalakkersuisoq (minister) for sundhed har indskærpet, at en lovliggørelse eller lempelse af loven omkring f.eks. stoffet hash ikke kommer på tale (4), som vi blandt har observeret i Canada.

Misbrug i Grønland handler om alkohol og hash. Alkohol er det altdominerende lovlige rusmiddel. På en tæt andenplads kommer det ulovlige stof hash, som er blevet et meget tilgængeligt stof i næsten alle byer i landet. Man ser stort set ingen "kemi", dvs. hårde stoffer, i gadebilledet i Grønland – som det også fremgår af nedenstående graf over politiets årsrapporter (5):

Politiets beslaglæggelser af stoffer 2012–2017

Socialpolitisk stilstand

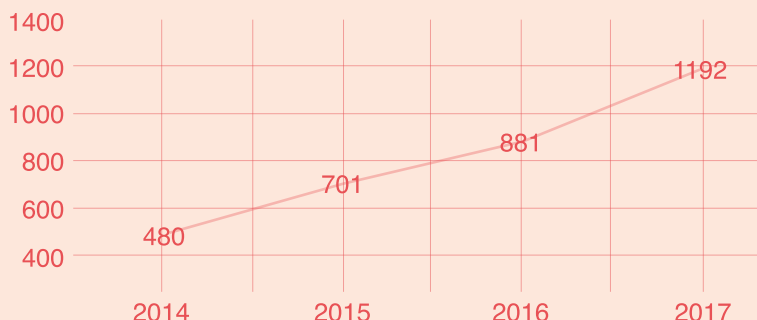
Problemstillingerne omkring hjemløshed og misbrug er velkendte i den socialpolitiske debat. Alligevel er der en mangel på ny lovgivning på området, som skal modarbejde f.eks. stigninger i hjemløshed.

På politiske områder som lufthavnsanlæg, fiskeripolitik og råstofindustrierne er der omfattende politisk aktivitet, udvalgsarbejde og lovarbejde. Men når det handler om det socialpolitiske område, så er der noget mere stilstand.

En gældende konstatering inden for hjemløshedsforskningen er, at der sker en masse i samfundet, selvom der er opstået et politisk tomrum. "Handlingerne" sker bare i form af en kraftig stigning af mennesker, som bliver ramt af hjemløshed.

Stigningen registreres ikke politisk, da der ikke er officielle årlige tællinger af myndighederne, men i stedet af NGO'er og sociale indsatser såsom Kofoeds Skole og Frelsens Hær, som opererer på området. De melder om en stigning i unge, og de beretter, at de møder flere nye ansigter. De nye unge kommer forbi varmestuerne og dagskoletilbuddene og benytter dem.

Totalt antal tallerkener (TAS) severet i NoINI

(Tabel: TAS-kurven er sammensat af NoINI's samlede antal serveringer fra 2014 til 2017. Bemærk, at optællingen er halvårlig fra januar til juni.)

Tilbage i NoINI's suppekøkken fører vi tallerkentællinger, og grafen viser det halvårige gennemsnit på, hvor mange tallerkener vi fylder mad på og gør rent hver onsdag. Vi kan se, at vi gradvis rykker på det politiske perspektiv på hjemløshedsområdet. På det kommunalpolitiske niveau har Kofoeds Skole f.eks. fået lov til at henvise til misbrugsbehandling, hvilket betyder, at skolens dagelever nu kan bruge skolens socialrådgiver til at blive henvist til misbrugsbehandling. De undgår dermed det større kommunale sociale system, hvor en høj personaleomsætning blandt sagsbehandlerne begrænser kommunens mulighed for at etablere tillid til denne gruppe af udsatte voksne. Det er med andre ord særdeles positivt, at der i aftalen med Kofoeds Skole skabes socialt arbejde, som er lokalt arbejde i en nær kontakt med denne gruppe borgere.

Udfordringen er, at der alene er tale om oprettelse af sociale tilbud, som ikke strategisk kan forbindes til en egentlig socialpolitik, hverken landsdækkende eller kommunalt.

Vilde og tamme problemer løses bedst med arbejdstøjet på

Der er et Goya-citat, som lyder: *"El sueño de la razón produce monstruos"* (6). Det kan oversættes til: *"Når fornuften sover, så produceres der monstre"*.

Ser vi generelt på området i et socialvidenskabeligt perspektiv, så er der forskningsmæssigt skabt en del fokus og opmærksomhed på hjemløshedsområdet, bl.a. i forbindelse med projektet 'Social Dynamics of Homelessness' som nævnt i starten af artiklen. Det bliver dog sjældent fulgt op af et socialpolitisk fokus. En af udfordringerne omkring hjemløshed og misbrug er en socialpolitisk stilstand på området. Der bliver i nogle kommuner skabt tiltag såsom oprettelse af nødboliger, herberg eller dagtilbudsløsninger. Dette sker, uden at der eksisterer formulerede politikker på området. Det er ikke klart, hvad man på landspolitisk niveau sætter af politiske værdier - og det samme gør sig gældende i kommunerne, der ikke melder ud, hvad velværd f.eks. betyder i de enkelte kommuner.

Tilbage i 1960 skrev politologerne Bachrach og Baratz om problemet med kun at forstå f.eks. politisk beslutningsmagt som noget, der kun kunne observeres. F.eks. at på et område som alkohol i Grønland er der en tydelig beslutningsmagt omkring loven i 2017, samt debatten før og efter. Bachrach og Baratz påpegede i forbindelse med dette, at der ligeledes findes et område for en ikke-beslutningsmagt (non-decisionmaking)

med henvisning til, at beslutninger sker inden for områder, hvor man kan træffe nogle sikre afgørelser (7). Vi skærmer mod alkohol, for det mener vi har en effekt. Det er dermed et sikkert valg. I Grønland kunne den socialpolitiske problemstilling omkring hjemløse ligne et usikkert valg. Evalueringsteoretikeren Hanne Kathrine Krogstrup har foretaget en lignende opdeling i det, hun kalder vilde og tamme problemer (8), hvor det tamme er ækvivalent med det sikre valg. Det svarer lidt til en teknisk planlægning med et kalkulerbart output, og dermed koblet til løsninger med et fast facit. Dette er straks mere komplekst inden for den sociale planlægning, hvor man kan observere vilde problemstillinger og dermed usikre valg, hvor outputtet af f.eks. en lov om midlertidige boliger eller skæve boliger med tilladt misbrug ikke kendes med sikkerhed. Der kan ses sam-

menlignelige forhold mellem teoriarbejdet i 1960'erne og manglende beslutningstagen på det socialpolitiske område herhjemme (i Grønland).

På nuværende tidspunkt er der derfor god grund til at opfordre beslutningstagerne på det socialpolitiske område til at komme i arbejdstøjet.

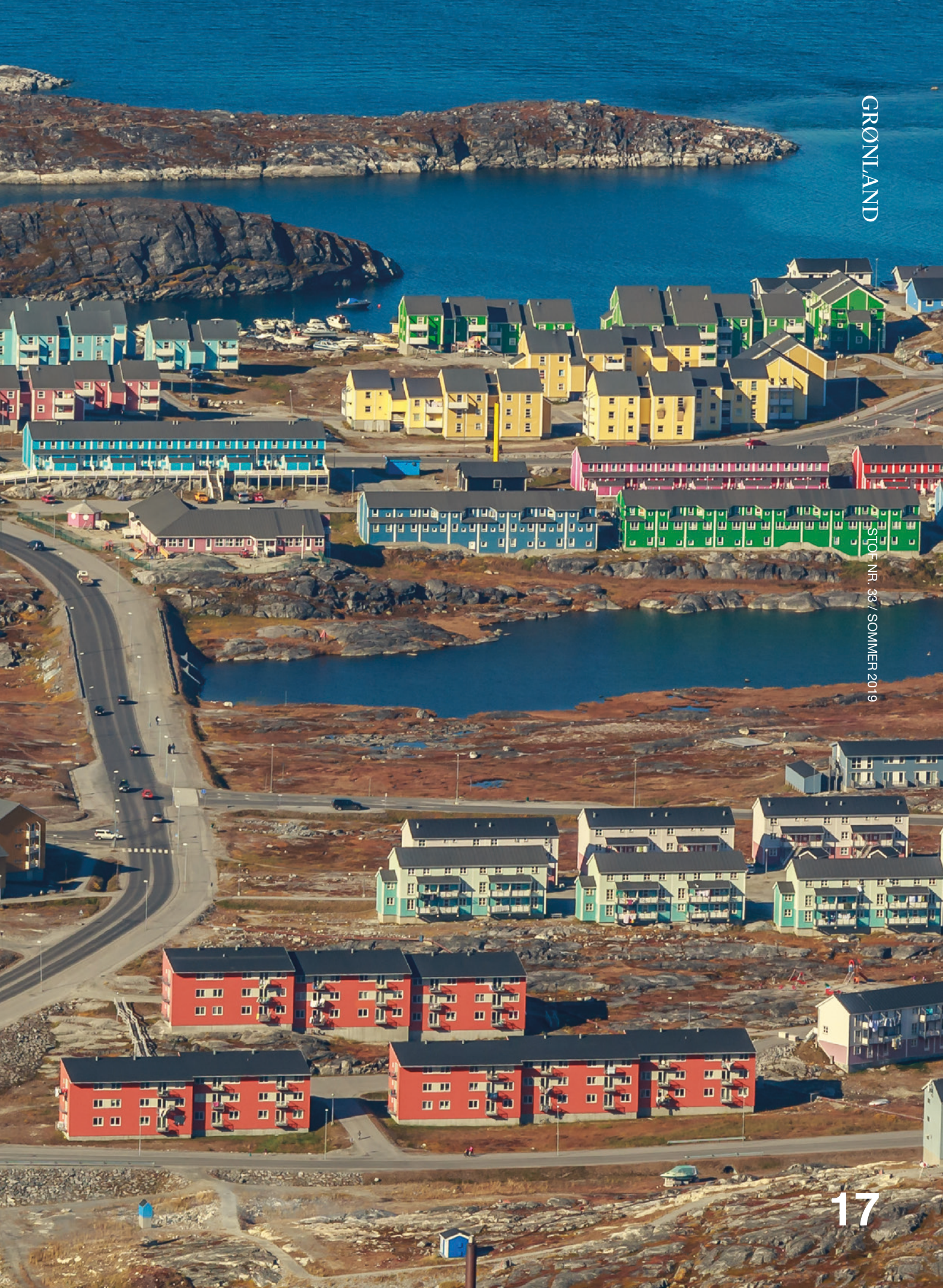
Der findes flere måder at gå til problemstillingerne på - og umiddelbart kan man politisk f.eks. lægge sig op ad tiltag i den canadiske by Yellowknife, som har sendt nogle sociale tiltag i udbud blandt NGO'er, der så støttes økonomisk og administrativt. Man kunne se på en grønlandsk udgave af 'housing first'-metoden, som er evidensbaseret og måske dermed et mere sikkert eller tamt valg. Et bud, der ligefrem er mere sikkert, er, at uden en reel bolig, så hjælper det givetvis mindre, at sociale tilbud sender borgere i misbrugsbehandling - for efter endt behandling og en fortsat boligløshed er sandsynligheden for en tilbagevenden til et alkoholmisbrug stort. Det handler om at skabe langsigtede boligløsninger, som sigter mod at skabe trygge vilkår, så folk som Piitaaraq og Angunnguaq kan blive mindre frustrerede og komme ud af bolignøden. Først derefter kan man tilbyde alkoholbehandling som en anden prioritet, såfremt borgeren har interesse i det.

Referencer

- (1) Nye tal: 878 borgere lever som hjemløse – www.knr.gl/en/node/204921
- (2) Grønlands Selvstyre. 2017. Inatsisartutlov Nr. 35 Af 23. November 2017 Om Alkohol.
- (3) Familie- og Sundhedsudvalget. 2017. Betænkning - Afgivet Af Familie- Og Sundhedsudvalget. lovgivning.gl/-/lovfiler/2017/forarbejder/L_35-2017_betaenk1_dk.ashx.
- (4) Naalakkersuisut. 2016. "Legalisering Af Hash i Grønland Er Ikke En Mulighed." Naalakkersuisut Nyheder.
- (5) Grønlands Politis årsstatistikker kan findes her: <https://www.politi.dk/Groenland/da/servicemenu/Statistik/Aarsstatistik/>.
- (6) Goya, Francisco. 1799. "Caprichos Plate 43 The Sleep of Reason Produces Monsters." The Caprichos. Kan ses på Museo Prado i Madrid.
- (7) Bachrach, Peter, and Morton S. Baratz. 1962. "Two Faces of Power." The American Political Science Review 56(4): 947–52. Bachrach, Peter, and Morton S. Baratz. 1963. "Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework." The American Political Science Review 57(3): 632–42. Anton, Thomas J. 1963. "Power, Pluralism, and Local Politics." Administrative Science Quarterly 7(4): 425–57.
- (8) Krogstrup, Hanne Kathrine. 2003. Evalueringsmodeller: Evaluering På Det Sociale Område. Århus: Systime.

Steven Arnfjord er opvokset i Grønland og forsker inden for områderne: Marginalisering, socialpolitik og grønlandsk sociologi. Mere information om projektet 'Social Dynamics of Homelessness' kan findes her: <http://da.uni.gl/forskning/hjemloeshed-i-nuuk>

Liza Tuperna Itzehaky er uddannet antropolog fra Københavns Universitet.

Naalanngilaartugut ”vi er lidt frække”

Om alkohol og hjemløshed i en grønlandsk kontekst

Udtrykket ”naalanngilaartugut” (”vi er lidt frække”) er et udtryk, grønlandske hjemløse nogle gange bruger om sig selv, når de indtager rusmidler. Udtrykket kan bruges til at kaste lys over måden, alkohol i relation til hjemløshed defineres og håndteres på, dels af de hjemløse selv, og dels fra politisk hold i Grønland.

AF LIZA TUPERNA ITZCHAKY

I meget af den forskning, der er lavet om Grønland, eksisterer en tænkning om grønlanderne som havende en oprindelig substans, der er gået forud for koloniseringen. Når nutidens sociale problemer tages op, refereres der derfor ofte til splittelsen mellem det oprindelige og det moderne. Denne grønlandske diskurs synes at tage sit afsæt i en økofunktionalistisk forklaringsmodel, hvor samfundet ses som en kollektiv organisme. Her går behovet for reproduktion og opretholdelse af samfundsbalance forud for individet. Denne forklaringsmodel skaber et romantiseret billede af den traditionelle jæger som én, der levede i pagt med naturen, og samtidig reduceres samfundsmedlemmerne til at være brikker, der arbejder for at opretholde almenvellet (1, 2, 3). Denne funktionalistiske tilgang har rødder i kolonitiden og er derfor også tæt forbundet med det, jeg kalder ’det postkoloniale narrativ’. Der skabes en forståelse af forholdet mellem årsag og virkning, som forankres i en hurtig samfundsudvikling, hvor det antages, at den oprindelige befolkning og det oprindelige grønlandske samfund ikke har kunnet følge med (4). Denne artikel vender nogle af disse påstande på hovedet ved at læne sig op ad en retning indenfor antropologien, hvor mennesket ses som en aktør, der altid vil stræbe efter at have en følelse af at have en eller anden form for kontrol over eget liv (5, 6).

I 2015 og 2016 lavede jeg feltarbejde i Nuuk blandt hjemløse brugere af Grønlands eneste herberg – Kialaarfik – som betyder ”stedet, der er lidt varmt”. I en periode, som samlet strakte sig over fem måneder, deltog jeg i stort set alle aspekter af de hjemløses liv. Jeg fulgte dem og hjalp til, når de udførte de tildelte opgaver på herber-

get, gik med dem på deres daglige vandringer, spillede fodbold med dem, tog til fest med dem (dog uden selv at indtage alkohol) og fulgte dem til samtaler med sagsbehandlere. Denne artikel fokuserer på, hvordan udtrykket ”naalanngilaartugut” (”vi er lidt frække”) kan belyse måden, alkohol og hjemløshed forstås og forvaltes på, henholdsvis af de hjemløse selv og af de samfundsinstitutioner, der er i berøring med de hjemløse. Den tyske sociolog Norbert Elias bruger et udtryk, han kalder ’civilisering’. Civilisering undersøger, hvordan samfund gennem dets institutioner skaber normer for, hvad der opfattes som civiliseret adfærd, og derved også en afstandtagen fra det, der opfattes som uciviliseret og faldende udenfor rammerne (7). ”Naalanngilaartugut” brugte de hjemløse om sig selv, når de indtog rusmidler, men det er en term, der sædvanligvis ellers bruges til at beskrive børns frække adfærd.

Stedet, der er lidt varmt

Jeg møder op på herberget klokken otte om morgenen. Stedet emmer af energi og fortæller en historie om, at der er noget særligt på færde. Brugere er i gang med at udføre de pligter, de er blevet givet, og som fremgår af det whiteboard, der hænger inde i stuen. Når pligten er udført, sættes et kryds, der fortæller, at man har gjort det, man skulle; eller et minus, der bevidner, at vedkommende ikke har udført sin pligt. Elias springer rundt og knokler løs, men har tid til at sende mig et levende smil, der når helt op i øjnene. Han har travlt med at blive færdig, men siger, vi skal følges ad mod banken, når den sidste plet gulv er færdigvasket.

¹Det er det sted, der sælges friskfanget grønlandsk proviant – sælkød, fisk, rensdyr m.m., alt efter sæson og fangst.

Elias får sit kryds, og vi smutter ud ad døren, godt pakket ind. Der er over minus 20 grader derude, men med chill-faktoren indregnet, når vi op over 30 minusgrader. Det store Nuuk Center er første stop på vejen. Her er både hæveautomater, supermarked, legetøjsbutikker, friserer, grønlandsk husflid, sportsbutik, parkeringskælder og ikke mindst både rulletrappe og elevator, der fragter folk rundt mellem de forskellige etager. Det er dagen, hvor den offentlige hjælp (betegnelsen for kontanthjælpen i Grønland) udbetales. Hver 14. dag modtager de hjemløse, der ikke har arbejde, en udbetaling på 656 kroner. Elias skal hæve penge, fortæller han. Han skylder for noget sælkød, han købte i sidste uge, og skal ned og have betalt det som noget af det første. Ofte ville han starte med at hæve de beløb, han skylder, og derefter købe alkohol, men ikke i dag, siger han. Han vil gerne tale med mig om noget alvorligt – senere – og køber i stedet en cola. Vi går udenfor, for at bevæge os ned mod brættet, og støder på Maliina og Maasi, et par, der også benytter herberget. Maliina får øje på mig. Hendes ansigt lyser op i et stort, varmt og imødekommende smil. Hun vil gerne have, at vi følges ad. Da vi har taget de første skridt, åbner Maasi jakken. En flaske snaps dukker frem fra inderlommen. De drikker begge af den, mens deres åbne jakker agerer skjulested for den handling, de udfører. Jeg tænker, det må give en form for indre varme under denne kolde vandring i et snedækket og bidende koldt Nuuk. Deres humør og Maliinas imødekommethed er ny for mig, da hun ellers har virket indesluttet og afvisende. Hun virker let og glad, åben og ivrig efter at fortælle mig noget om sig selv. Som flaskens indhold støt formindskes, og humøret stiger, forsvinder også (et mindre vellykket) forsøg på at skjule, at de her kl. 9.30 en almindelig hverdagsmorgen næsten har tømt en flaske snaps. Da flasken er tom, forsøger de at ramme skraldespanden et par meter foran dem, som var de i gang med en almindelig, ubekymret leg. De er til stede, her og nu, lige der hvor vi er, i leg, og de er ikke længere optaget af, hvordan verden opfatter dem. Elias kigger på mig og siger "Naalanngilartarpugut" – "vi plejer nogle gange at opføre os lidt frækt."

Siden herberget blev oprettet, er skærpelsen af reglerne for brugerne taget til. I dag afvises de hjemløse, hvis de møder op på herberget i påvirket tilstand, gives karantæne eller – i yderste konsekvens – bortvises permanent.

Det giver en klar besked om en nul-tolerance overfor alkohol og andre rusmidler, uden der gives alternative muligheder. De hjemløse, der ikke formår at overholde denne regel, overlades således til selv at finde et andet sted at være. Dette gøres med henvisning til, at de hjemløse skal lære at tage ansvar for eget liv, og synes at indgå som en del af en biopolitisk strategi. Biopolitik er samfundets formidling af, hvad sundhed er, og finder både sted gennem synlige og usynlige politikker, via et samfunds gældende institutioner (8). Det er således politiske beslutninger om, hvad der udgør et samfunds gældende normer relateret til bl.a. sundhed. Når de

hjemløse bruger udtrykket "naalanngilaatugut", fortæller det derfor, at de sidestiller det at være fuld og bruger af herberget med at være et frækt barn, der bryder regler. Maliina og Maasi "gemmen flasken væk" eksponerer en skam over det at drikke. Begge dele vidner om et problemorienteret og umyndiggørende narrativ relateret til brugen af alkohol og er et udtryk for, hvordan den civilisering, sociologen Norbert Elias beskriver, får forplantet sig gennem herbergets måde at gribe alkohol an på (7). Er man ikke ædru, har man ikke længere ret til at benytte herberget, ligesom det at drikke ikke er en personlig sag, men skamfuldt og yderligere stigmatiserende. Men alkohol og beruselse indeholdt langt flere nuancer end det at være ædru eller beruset og skamfuld. Jeg oplevede, at alkohol også var forbundet med et sted, hvor man fandt hinanden i en fest, hvilket skabte et modsætningsforhold til "det onde", som alkohol ellers stod for i den politiske diskurs, og dermed også herbergets regler.

Der var negative konsekvenser af både social og fysisk karakter involveret i brugen af alkohol blandt de hjemløse, jeg fulgte. Indimellem opstod der konflikter under rusen, brugerne udsatte sig selv for potentielle farer, og flere af dem havde, som resultat af koblingen mellem hjemløshed og misbrugsproblematikker, kun sporadisk kontakt til deres børn. Derudover var der en tendens til, at de, der havde lønnet arbejde, ikke kunne opretholde et stabilt arbejdsliv, fordi de valgte rusen i stedet for at tage på arbejde, når de fik penge.

Men hvis vi prøver at se udover de normer, samfundet repræsenterer, og forsøger at se og forstå nuancerne i, hvad alkoholen bidrog med i de hjemløses liv, hvad var det så, alkoholen gav i en hverdag som hjemløs? Antropolog Michael Jackson og antropologerne Joao Biehl og Peter Locke mener, at mennesket både besidder evnen til at tilpasse sig, men i lige så høj grad også har en trang til at overtræde og overskride eksisterende grænser i et eksistentielt behov for at føle, at vi har en form for kontrol over vores liv. At vi har betydning, på trods af at vi samtidig har en bevidsthed om, at vi i det store hele ikke betyder noget i os selv (5,6). Alkoholen kan således være med til at skabe en form for brydning fra den kontrol, der ligger i den biopolitisk funderede diskurs. En hverdag, hvor samfundsinstitutionerne og omverdensens fordømmelse af berusede hjemløse føles som et evigt, fordømmende blik, rettet kun mod dem og ikke mod samfundets veltilrettede borgere. At vælge beruselsen til giver samtidig en form for kontrol over eget liv. Det er forbundet med muligheden for at tage egne beslutninger, selvom det får den konsekvens, at de ikke kan benytte herberget.

Alkoholen og den postkoloniale fortælling

I Grønland er alkohol forbundet til en postkolonial fortælling, relateret til sociale problematikker, hvor alkohol, seksuelle overgreb, selvmord, drab og vold flettes ind. Denne fortælling indgår som en del af et billede, der ikke bare er formidlet internt i Grønland, men også eksternt, og som synes at være en udbredt opfattelse blandt danskere af, hvad der kendetegner det at være grønlænder. Sidste års heftige debat i både Grønland

og Danmark omkring ordet "grønlanderstiv"²s optagelse i den danske ordbog fortæller lidt om, hvor betændt forholdet mellem de to lande kan være, når det drejer sig om etnisk definering. Biopolitik handler om sundhed og derfor om at undgå død og fastholde liv (9), og fra politisk hold skabes en problemfokuseret fortælling relaterende til alkohol, og fra de grønlandske myndigheds side ønsker man utvetydigt at tage afstand fra alkohol, og man ønsker at fravriste sig stigmaet relateret til alkohol og andre rusmidler. Derfor sidestiller myndigheder og herberget den måde, de hjemløse bruger alkohol på, med en manglende evne til at tage ansvar, og derved en manglende evne til at leve op til de krav, der stilles til borgere i et velfærdssamfund.

Den samfundsskabte opfattelse af, hvad alkohol er, når det kobles sammen med både det at være grønlander og hjemløs, synes at udtrykke en ureflekteret og skamfuld version, på trods af at det i praksis ofte også er fyldt med positive aspekter (10). I de hjemløses liv optrådte alkohol eksempelvis også som en aktør, hvor omsorg for hinanden indgik. At de hjemløse valgte at bryde herbergets regler, og vælge alkohol til, var for dem en måde at tage ansvar for eget liv på. Koblingen mellem at vælge rusen til og samtidig været hjemløs faldt udenfor de sociale normer og opfattelsen af civiliseret adfærd. Det fandt sted tidlig morgen, på en hverdag og ude i offentligheden, mens det var bidende koldt. De hjemløse var udfordret i forhold til at spille efter de regler, det normgivende samfund krævede. På den anden side passede de ind i den sociale sammenhæng med andre hjemløse, tidligere hjemløse og venner uden arbejde. Her fandt de ikke bare accept og samhørighed, men også en omsorg, hvor de forsøgte at passe på hinanden.

Udtrykket "naalanngittoq" refererede til handlinger relaterende til alkoholbrug. Dog var civiliseringen og umyndiggørelsen af de hjemløse ikke kun relateret til alkohol, der var andre pædagogiske praksisser, der understøttede dette. I spiserummet var ophængt et whiteboard, hvor navne opremses, pligter tildeles og streger sættes, og rundt omkring på herberget var ophængt sedler, hvor korrekt adfærd var formuleret i tydelige punktbeskrivelser. Udenfor herberget hang to skilte, hvor det fremgik, at de hjemløse ikke måtte ryge der.

Herberget befandt sig i en boligblok med "almindelige" andre lejere, og skiltene tydeliggjorde, at der galdt andre regler for herbergsbeboerne, end der gjorde for boligblokkens øvrige lejere, der havde ret til at tænde en cigaret, hvor de ville.

Herved understøttedes en civilisering, hvor magthaverne afgør, hvorvidt man har været dygtig eller fræk, alt efter om man har efterlevet de krav, der er sat, og de hjemløses tildeles enten et fint grønt flueben eller et larmende rødt minus. Udtrykket "naalanngittoq" viser, hvordan internaliseringen af samfundets normer har sat sig fast i de hjemløses bevidsthed. På den ene side er herbergets mål en anerkendende tilgang, hvor de hjemløse opfattes

som eksperter på eget liv, skal mødes i øjenhøjde og med respekt samt ansføres til at søge det gode liv. På den anden side underkendes de hjemløses valg, og det gode liv defineres udefra, hvorved de hjemløses ekspertviden forsvinder.

Jeg vil afslutte med nedenstående fortælling, der viser, hvor farligt livet som hjemløs i Grønland bliver, når det kommunale tilbud ikke tager udgangspunkt i brugerne, men i stedet frasiger sig ansvaret, når borgerne er aller mest udsatte.

"Under en druktur nogle uger forinden havde jeg søgt læ udenfor en boligblok i læ af en barnevogn, ikke langt fra herberget. Jeg vidste godt, jeg var for fuld til at kunne tage på herberget. Der var kraftig snestorm, men jeg var så træt og følte, jeg blev nødt til at ligge ned. Udenfor en boligblok, ikke langt fra herberget, stod der en barnevogn, og jeg søgte læ der, og var hurtigt faldet i søvn. Pludselig blev jeg vækket af en ung mand, der havde fået øje på mig. Han var bange for, jeg var død, og havde skyndt sig at prøve at vække mig, det lykkedes heldigvis. Den unge mand tog mig med ned på skadestuen. De undersøgte mig, og heldigvis var jeg ok, selvom jeg var forfrossen og kold. Min unge redningsmand inviterede mig på café og sørgede for, jeg fik noget at spise og noget varmt at drikke. Da jeg ikke længere var fuld, tog jeg på Kialaarfik". (Elias, januar 2017)

Kilder

(1) Sørensen, Bo Wagner, 1993, Magt eller afmagt – køn, følelser og vold i Grønland, Ph.d., Akademisk Forlag, 1993

(2) Sørensen, Bo Wagner, 1993, Bevægelser mellem Grønland og Danmark. I: Tidsskriftet Antropologi 28: 31-46

(3) Når kulturen går i kroppen, 1997, "Halve grønlandere" som begreb og fænomen, i Felter, Tidsskriftet Antropologi, nr. 35-36, s. 243-259

(4) Schiermacher, Mille, 2010, Den moderne qivittoq – En tilstand af permanent midlertidighed. Speciale i antropologi, Institut for Antropologi, Københavns Universitet

(5) Biehl, João and Peter Locke, 2010, Deleuze and the Anthropology of Becoming, i Current Anthropology, Vol. 51. Biehl, No 3, s. 317-351

(6) Jackson, Michael, 2013, Lifeworlds – Essays in Existential Anthropology, The University of Chicago Press

(7) Gilliam, Laura og Eva Gulløv, 2017, Civilisering og distinktioner – Med Norbert Elias i skole og børnehaven, Tidsskrift for Professionsstudier nr. 24, årg. 13

(8) Foucault, Michel, 1991 (1977-78) Governmentality. I: The Foucault Effect. Studies in Governmentality, (eds.) Graham Burchell, Collin Gordon and Peter Miller, The University of Chicago Press

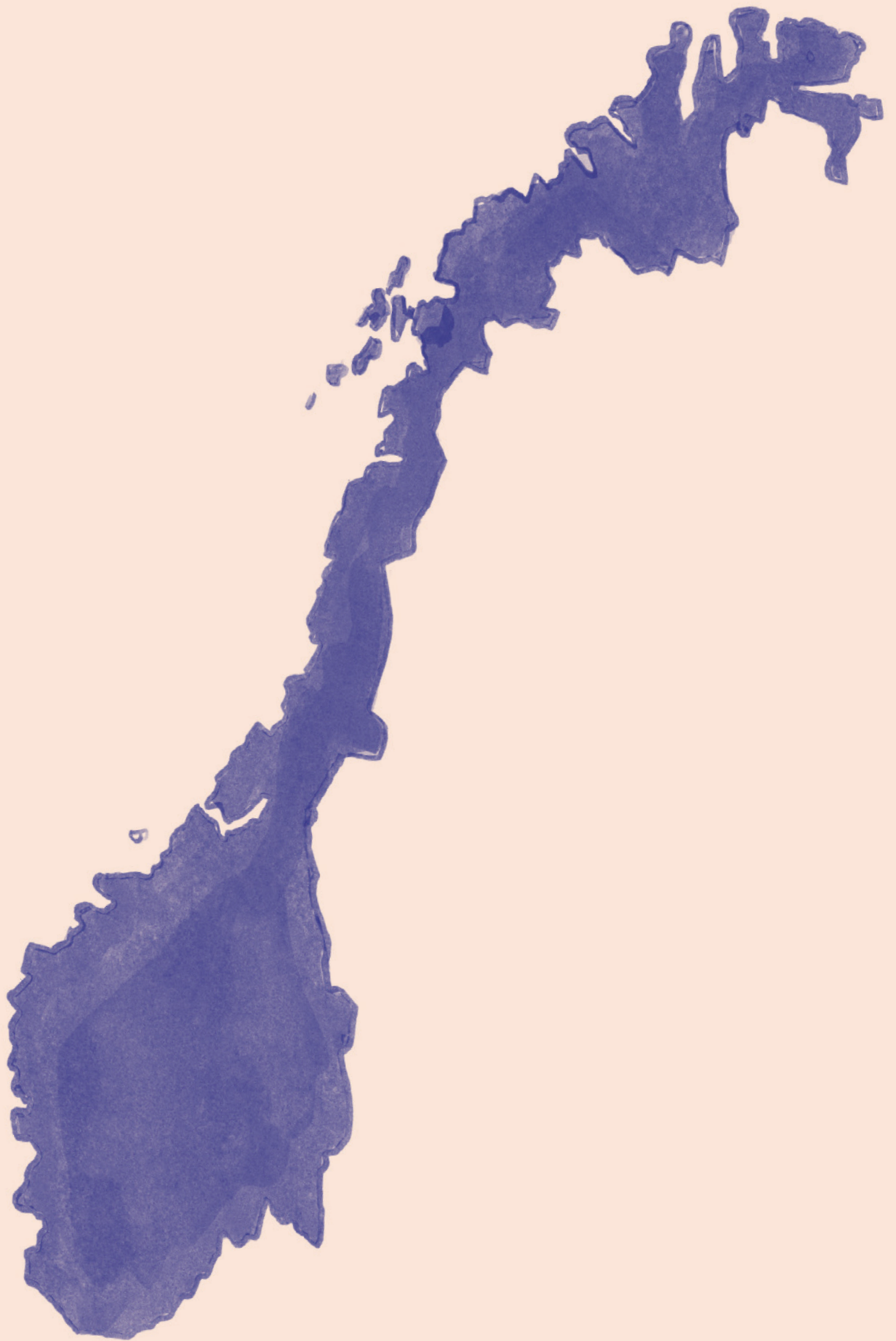
(9) Stevenson, Lisa, 2014, Life beside Itself. Imagining Care in the Canadian Arctic, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press

(10) Goodfellow, Aaron, 2008, Pharmaceutical intimacy: Sex, Death and Methamphetamine. Home Cultures vol 5, Issue 3, s. 271-300, Berg 2008

Denne artikel er baseret på Liza Tuperna Itzchakys kandidatspeciale og feltarbejde, som foregik på herberget 'Kialaarfik' i Nuuk i Grønland. Liza har sin egen antropologiske konsulentvirksomhed kaldet 'Inuk'. Hun er desuden ansat ved Kirkens Korshær som grønlandsk kulturmedarbejder.

²Naalanngittoq er navneordet i ental; direkte oversat: "en, der ikke er artig".

NORGE

Reformen af stoflovgivningen i Norge - hvor langt er debatten efter et år?

Det er over et år siden, at der var flertal i det norske Storting for at ændre radikalt på stof-lovgivningen. Siden er der nedsat et udvalg, som skal komme med anbefalinger. Imens kører stofdebatten for fulde gardiner.

Lise Møller Schilder er journalist
Foto: Julie Hellesø

En god reform tager tid. Det synes at være udgangspunktet for den stof-reform, som er undervejs i Norge.

I december 2017 blev et flertal i det norske parlament, Stortinget, enige om at nedsætte et udvalg, som skal se på, hvordan man kan ændre stoflovgivningen i landet, så der ikke længere er fokus på at straffe stofbrugere, men i stedet på at hjælpe dem med behandling for deres stofbrug.

Der var for alvor momentum, fordi landets ledende regeringsparti, Høyre, valgte at ændre sin holdning til, hvordan stofbrugere skal mødes. Nu skulle der fokuseres langt mere på, at mange afhængige stofbrugere er syge og har brug for egentlig behandling.

Lang vej før reform

Forandring kommer dog ikke til at ske fra den ene dag til den anden, vurderer Thomas Clausen, der er professor ved Senter for Rus og Avhengighetsforskning.

“Jeg regner ikke med, at der kommer reelle lovændringer før 2020,” siger Thomas Clausen.

Han forklarer, at der lige nu ikke er klarhed om, hvilken retning udvalget, som går under navnet Rusreformutvalget, vil gå. Det skal blandt andet finde ud af, om det vil anbefale en reform, der ændrer tilgangen til alle slags stoffer, bløde som hårde, eller om de vil udvælge bestemte typer af stoffer. Derudover er der en lang række andre forhold, de også skal forholde sig til.

“Vi ved ikke, om de ender med en ”one size fits all”, eller om de ender med forskellige løsninger, således at der er én type regler for teenagere, en anden for afhængige personer og en tredje for rekreative brugere. Det er udvalget i gang med at diskutere,” forklarer Thomas Clausen.

Det er også et spørgsmål, om der rent faktisk skal foregå en afkriminalisering af stofbrugere. Regeringen vil nemlig ikke selv bruge ordet afkriminalisering. I stedet bruger regeringens ministre variationer over denne sætning, som også er Rusreformutvalgets mandat:

“Regeringen vil gennemføre en stof-reform for at sikre et bedre tilbud til misbrugere, så ansvaret for samfundets reaktion på brug og besiddelse af ulovlige stoffer til eget brug overføres fra retsvæsenet til sundhedsvæsenet.” Det er dog også udvalgets opgave specifikt at se på,

hvilke erfaringer de portugisiske myndigheder har haft med deres model, som anses for at være en model, der afkriminaliserer brugerne.

Mange dødsfald

Thomas Clausen vurderer, at stofdebatten i Norge langsomt har ændret sig, dels på grund af de mange ngo'er, som deltager i debatten, og dels fordi de to største partier i Norge, Høyre og Det Norske Arbeiderparti, har ændret holdning, således at de nu går ind for en tilgang med fokus på behandling. Norge har ellers været kendt for at være et af de lande i Europa med strengest narkotikalovgivning. Den hårde tilgang til stoffer har dog ikke haft en gavnlig effekt for de mennesker, som er i et afhængighedsforhold. Ifølge det norske Folkehelseinstitut døde der i gennemsnit 263 mennesker om året af en overdosis i Norge fra 2003 til 2015. Norge ligger derfor på tredjepladsen i Europa over lande med flest overdoser per indbygger, kun overgået af Sverige og Estland.

De mange dødsfald har da også været debatteret heftigt de seneste år. Det fortæller Arild Knutsen, der er formand for Foreningen for Human Narkotikapolitikk – en organisation, som repræsenterer stofbrugere.

“Mange mennesker, der dør af overdoser, er mennesker, der injicerer amfetamin, og som bruger heroin en gang imellem. De overdoserer let, fordi de ikke har den samme høje tolerance som dem, der bruger heroin hele tiden,” siger Arild Knutsen og fortsætter:

“Den behandling, vi har til dem lige nu, er, at de kan komme i almindelig substitutionsbehandling. Men der kan vi kun tilbyde dem buprenorphin eller metadon. Og så gør vi dem i stedet afhængige af opioider, selvom de til at starte med var afhængige af amfetamin.”

Arild Knutsen har derfor foreslået, at amfetamin-afhængige kan få ADHD-medicin som substitutionsbehandling. I dag skal man være stoffri i tre måneder og herefter have stillet diagnosen ADHD, før man kan få adgang til ritalin. Afhængighed af amfetamin er nemlig ikke en adgangsbillet til ritalin på samme måde, som afhængighed af heroin er en adgangsbillet til substitutionsbehandling med buprenorphin eller methadon.

Inspiration fra Danmark

Arild Knutsen har også foreslået andre tiltag. En del af dem har han set udført i Danmark. Blandt andet har han været i Aarhus Kommune for at se på, hvordan de har gjort livet mere tåleligt for de mest udsatte stofbrugere. "Vi besøgte Nåleparken i Aarhus, som er et fristed for stofbrugere. Bagefter foreslog jeg, at vi indførte noget tilsvarende i Norge, og det har medført en masse debat i aviser og tv," siger han.

Arild Knutsen forstår godt, at almindelige mennesker ikke bryder sig om at have stofbrugere i deres område, og det er også derfor, at han godt kunne tænke sig, at der var nogle områder, hvor brugerne kunne være uden at blive udsat for konstant chikane af myndighederne. "I stedet for hele tiden at sige: "Du kan ikke være her", skal der være et sted, hvor man kan sige: "Her kan du gå hen." Det er jo også en del af afkriminaliseringen."

Et andet tiltag, som også findes i Danmark, er heroin-klinikker, hvor stofbrugere af heroin, der har flere forsøg bag sig på at blive stoffri, kan få udleveret stoffet. Det har også været debatteret i Norge. Og nu er man nået frem til, at ordningen skal testes. Det er Senter for Rus- og Avhengighetsforskning, der skal komme med et forslag til plan for, hvordan det skal gøres, fortæller professor Thomas Clausen. Men det er også en proces, der tager sin tid. "Vi skal komme med et forslag til, hvordan heroinunderstøttet behandling skal etableres. Der har vi deadline i april. Derefter skal Sundheds- og Socialstyrelsen komme med deres anbefalinger til regeringen. Derefter skal forslaget i høring. Så skal budgettet diskuteres, og derefter kan det blive etableret. Så det kan ikke ske før 2020," forklarer han.

Fra Skandinavien til Portugal

Den danske og norske stofpolitik ligger dog ikke ret langt fra hinanden. Det vurderer Esben Houborg, der er lektor ved Center for Rusmiddelforskning på Aarhus Universitet. Han forklarer, at man generelt i Skandinavien har praktiseret en streng rusmiddelpolitik, som ligger meget langt fra den politik, som praktiseres i Portugal.

"Den danske narkotikalovgivning ser sådan ud i dag, at vi har et forbud mod stoffer, og som udgangspunkt skal alle have en bøde. Undtagelsen er, hvis man er fattig og stofafhængig. Så kan man slippe med en advarsel. Det er så op til politiet at vurdere, hvornår det er tilfældet. Men det kan jo være ret svært for politiet at vurdere, hvem der er afhængig, og hvem der blot er bruger," forklarer Esben Houborg og fortsætter:

"Jeg undrer mig over, at landene i Norden, med den i øvrigt meget veludbyggede velfærdsstat, er så restriktive på det her område," siger han.

Portugal kommer formentlig til at være det land, hvor udvalget finder mest inspiration. Til februar skal Rusreformutvalget fra Norge på studietur dertil, for Portugal er kendt for at have afkriminaliseret besiddelse af alle typer stoffer til eget brug.

I 2018 vedtog landets parlament desuden, at medicinsk cannabis skal være lovligt, således at det kan sælges på apoteket til mennesker, der har fået en recept af lægen.

Portugal er dog mest kendt for i 2001 at have afkriminaliseret brugere af hårdere stoffer. Det var et forsøg på at bekæmpe den heroin-epidemi, som havde hærget landet i 80'erne og 90'erne, og det virkede. Alle undersøgelser har siden vist, at lovgivningen har haft en positiv effekt, således at både dødeligheden blandt stofbrugere, smittede med HIV og antallet af alvorligt afhængige stofbrugere er markant reduceret. Loven fungerer på den måde, at folk, der bliver taget af politiet med stoffer til eget forbrug, enten får en advarsel, en lille bøde eller bliver bedt om at møde op foran en lokal kommission, der består af en læge, en advokat og en socialrådgiver. De rådgiver så om, hvor man kan få hjælp til at stoppe med sit forbrug.

Mange organisationer skaber debat

Ud over turen til Portugal skal Rusreformutvalget også besøge flere byer i Norge på en høringsturné, så man får hørt så mange borgere og organisationer som muligt, der ønsker at komme med input. Det er også en af grunde til, at tingene tager tid. For der er mange, som er interesserede i, hvordan reformen ender med at se ud. Det skyldes ikke mindst, at stofdebatten også har fyldt en del politisk. Det var blandt andet et af emnerne under valgkampen til Stortinget i 2017.

"Mod slutningen af valgkampen talte flere af partilederne om, hvordan vores samfund bedst kan hjælpe de mennesker, som har flest udfordringer, herunder stofbrugere. Så samlet set har der været en del opmærksomhed på området," siger Thomas Clausen.

Der mangler da heller ikke organisationer, som har en holdning til området. Der er i alt fem organisationer, som repræsenterer stofbrugere. Deres holdninger spænder fra afholdenhed til ønsket om fuld legalisering af alle stoffer.

Foreningen for Human Narkotikapolitikk er blandt de organisationer, der ønsker fuld legalisering.

"Når stofferne er ulovlige, betyder det, at brugerne lægger penge i hænderne på kriminelle, og det er ikke godt. Det gør også stofferne meget dårligere. Når pengene går til mafiaen, bliver narkoen meget hårdere, ligesom dengang alkohol var ulovligt. Dengang døde folk også oftere, og flere mennesker blev afhængige, fordi alkoholen var så stærk og ofte også forurenende, ligesom stofferne, som sælges på gaden i dag, ofte er forurenede. Vi vil have, at folk kan gå på apoteket for at få mere sikre og mildere stoffer," siger Arild Knutsen.

Han er glad for, at debatten fylder så meget, som den gør i dag, også selvom det er de færreste politikere, der ønsker en legalisering. For meget har ændret sig på forholdsvis få år. "Det er en fantastisk tid at leve i. Vi kan se, at hele samfundet, hele landet har ændret holdning

til stofpolitikken. Stofafhængighed bliver ikke længere anset for at være en forbrydelse,” siger Arild Knutsen.

Medlemmerne af Rusreformutvalget afspejler ligeledes, at stofbrugerne også har en stemme, som skal tages alvorligt. Udvalget har i alt 10 medlemmer, og to af de medlemmer repræsenterer brugerne. Der har godt nok været en debat om, hvorvidt det var de rigtige brugerrepræsentanter, som var blevet valgt. Men både Arild Knutsen og Thomas Clausen mener, at de valgte er udmærket kvalificeret til opgaven.

Rusreformutvalget skal fremlægge sine forslag senest den 31. december 2019. Herefter skal forslagene diskuteres i Stortinget, før det afgøres, hvordan reformen i sin endelige udformning kommer til at se ud.

Hvordan lever efterladte videre efter en pårørendes stofrelaterede død?

Nyt norsk forskningsprojekt om et glemt tema

I 2016 døde henholdsvis 282 og 277 mennesker i stofrelaterede dødsfald i Norge og Danmark (1, 2). Høje tal ses også i andre skandinaviske lande og i store dele af den vestlige verden. Det er nødvendigt og vigtigt at få antallet af dødsfald ned. Men samtidig må vi også have fokus på og forskning om nære efterladte, som står tilbage, når stofdøden indtræffer.

Kari Dyregrov er professor, ph.d. og ansat ved 'Master i psykisk helse- og rusarbeid, Institutt for velferd og deltaking' ved Fakultet for helse og sosialvitenskap, Høgskulen på Vestlandet, Campus Bergen, Norge. Hun er også professor II, Senter for krisepsykologi, Universitetet i Bergen i Norge.

Hilde-Margit Løseth er høgskolelektor (MA i Helsevitenskap) og er ansat ved 'Master i psykisk helse- og rusarbeid' ved Institutt for velferd og deltaking, Fakultet for helse og sosialvitenskap, Høgskulen på Vestlandet, Campus Bergen i Norge.

Der findes meget lidt forskning om, hvordan det går med de efterladte efter stofrelaterede dødsfald, og hvordan de bliver hjulpet og mødt i samfundet (3). Norske officielle retningslinjer fremhæver behovet for at forbedre hjælpetilbud til efterladte, som har behov for bistand efter overdosisdødsfald. Gradvis er der kommet forskning, som viser, at bratte, uventede og unaturlige dødsfald giver livslange sundhedsmæssige konsekvenser for efterladte familiemedlemmer og venner. Vi har viden om dette efter selvmord, terrorofre, barnedød, cancerdød og ulykker. Sådanne former for død kan give komplicerede sorgformer, forringet livskvalitet og nedsat arbejdsfunktion (4). I modsætning til sorgen efter naturlige og forventede dødsfald, hvor sorg og savn ofte er mest fremtrædende, viser forskningen, at sorgen efter en unaturlig død i større grad præges af komplicerede sorg- og traumereaktioner. Unaturlige dødsfald sker brat og uventet, og ofte er det forbundet med dramatik og stærke sanseindtryk.

Når dødsfald derudover også er forbundet med stigmatisering, er der grund til at antage, at efterladte ved stofrelaterede dødsfald kan opleve negative holdninger og handlinger fra netværk, lokalsamfund og hjælpeapparater, fordi de associeres med den stigmatiserede stofbruger (5).

Vi behøver derfor viden om, hvordan stigmatiserende holdninger påvirker bearbejdning af sorg, møder med andre samfundsborgere samt hjælpertilbud fra samfundet. Vi behøver også viden om, hvilke tiltag der eksisterer, om disse er baserede på efterladtes behov, og hvad der bidrager til øget mestring for gruppen. På denne baggrund blev forskningsprojektet 'Efterladte ved stofrelateret død' (END – 'Efterlatte ved narkotika-relateret død') iværksat ved Western Norway University of Applied Sciences i 2017 under ledelse af professor Kari Dyregrov.

Projektets problemstillinger og metode

Hovedformålet med projektet er at fremskaffe ny viden for at belyse efterladtes situation ved stofrelateret død, foreslå tiltag for at forbedre deres livssituation, reducere stigmatisering og bidrage til samfundsdebatten om konsekvenserne af stofrelateret død.

Forskningsprojektet består derfor af fire studier:

1. Hvilke konsekvenser og belastninger har stofdødsfald for nære efterladte, og hvordan mestrer de hverdagen?
2. Hvilken hjælp og støtte får efterladte ved stofdødsfald i forhold til oplevede behov?
3. Hvad er efterladtes erfaringer med ubetalt arbejde for stofbruger, mens han/hun levede?
4. Hvordan håndterer hjælpeapparatet stofdødsfald? Forslag til tiltag.

Fordi disse studier skal fremskaffe både fakta- og erfaringsviden, bruges både kvantitativ metode (survey) og kvalitative metoder (dybdeinterview, fokusgruppeinterview, dokumentanalyse).

Dataindsamling via spørgeskema blev afsluttet 31. december 2018 og resulterede i et udsnit af 255 efterladte familiemedlemmer/nære venner. Gennemsnitsalderen for deltagerne i studiet er 48 år. De repræsenterer hele Norge, selv om et flertal (56 %) bor i region Vest, hvor forskningsprojektet har sit udspring. Forskningsudsnittet består af 95 forældre, 80 søskende, 21 børn, 20 nære venner, mens 35 informanter er i andre familierelationer til den afdøde. Af de, som deltager, er ca. 80 % kvinder; en kvindedominans, som ofte ses i forskningsprojekter af denne type. Dødsfaldene skete 6 til 134 måneder før udfyldelse af spørgeskemaet. Uddannelsesniveauet i Norge er relativt højt, noget som også afspejles blandt deltagerne ved, at ca. halvdelen (53 %) har en videregående eller universitetsuddannelse. Blandt de afdøde er 24 % kvinder og 75 % mænd, og deres gennemsnitsalder var 31 år.

Rekruttering til spørgeskemaet har været udfordrende, fordi registre over, hvem der har mistet, ikke er tilgængelige. Vi har derfor brugt projektmedarbejdernes viden om, hvordan vi kunne nå de efterladte, kombineret med "sneboldsmetoden". Vi kontaktede alle kommuner i Norge, Pilotkommunenetværket, relevante NGO'er, stofbehandlingsscentre, kriseteams og NAV-kontorer, styrelser, institutioner og organisationer, som arbejder med stofproblematikker, og annoncerede gennem forskellige medier. Rekrutterede efterladte og fagpersoner blev desuden bedt om at rekruttere blandt deres bekendte.

I efteråret 2018 blev der gennemført dybdeinterviews med 15 forældre, 7 mødre og 8 fædre fra hele Norge. De havde mistet 11 sønner og 4 døtre mellem 19 og 45 år, og det var 11 til 134 måneder siden dødsfaldene. I foråret 2019 blev søskende og nære venner interviewet. For at kortlægge sundheds- og socialvæsenets hjælpe-tilbud skal 120 fagpersoner interviewes i fokusgrupper i udvalgte kommuner i Norge i løbet af 2019. Her bliver fokus lagt på form, indhold og organisering af hjælpetilbud, beskrivelse af succesfaktorer og barrierer for hjælp til de efterladte. Et omfattende spørgeskema med tilpassede spørgsmål og standardiserede skalaer samt interviewguider er udviklet for de forskellige delstudier (for mere om forskningsdesignet: Cristin: <https://app.cristin.no/projects/show.jsf?id=530991>).

Et samarbejdsprojekt med stærk brugerdeltagelse

For at ny viden fra projektet skal have grundlag i brugerne og kunne facilitere implementering i praksis, er forskningsprojektets projektgruppe på 16 personer bredt sammensat fra praksisfeltet. Gruppen består af samarbejdspartnere fra Bergen Kommune (Norges andenstørste by), brugerorganisationer (NGO'er) og behandlingssteder inden for stofbehandling og psykiatri, og derudover også ansatte ved Western Norway University of Applied Sciences. Derudover samarbejder vi med 14 kommuner med højeste forekomster af overdosisdødsfald. Projektet har en referencegruppe med 11 medlemmer, som består af IVARETA (tidligere Landsforeningen mod stofmisbrug), Franciscushjælpen (NGO), stof-specialistsundhedstjenesten og de få forskere, som internationalt tidligere har studeret stofrelaterede dødsfald; eksempelvis professorerne Margaret Stroebe, Holland, William Feigelman, New York, og Christine Valentine, England.

Brugerdeltagelsen i END-projektet er stærk. Norske myndigheder giver ikke længere forskningsmidler til sundhedsforskningsprogrammer, hvis projekterne ikke inkluderer medvirken fra brugerne.

Myndighederne ønsker "mere relevant og nyttig forskning og innovation gennem øget medvirken og indflydel-

se fra brugere i prioritering, planlægning og gennemførelse af forskningen". Vores anerkendelse af vigtigheden af brugerperspektivet indebærer, at vi har fire efterladte (erfaringskonsulenter/medforskere), som deltager i projektgruppen gennem alle dele af forskningsprocessen. Medforskerne er en mor og en far, som hver har mistet et barn, en kvinde, som har mistet sin søster, og en mand, som har mistet nære venner ved stofrelateret død. Disse personer har givet vigtige indspark gennem hele projektperioden. Specielt har medforskerne gjort et særdeles vigtigt arbejde i rekrutteringsindsatsen. Deres kendskab til rusmiddelfeltet, og hvordan vi når mennesker, som har mistet, har været uvurderlig og har bidraget til, at END er verdens største undersøgelse om efterladte ved stofrelateret død. Derudover har medforskerne holdt foredrag sammen med forskerne på seminarer og konferencer, har stillet op i medieinterviews, deltaget i planlægning af END-konferencer og deltaget som "informanter" i testinterviews. Medforskerne er også flittige skribenter sammen med forskerne, inklusive artikler til akademiske tidsskrifter.

Projektet arrangerer en årlig medforskerweekend, hvor brugerperspektivet og medforskerens indflydelse i projektet bliver særligt debatteret. Temaer har været 'Hvad er medforskning?', 'Forskellige modeller for medforskning', 'Forståelse af kvantitative og kvalitative forskningsmetoder', 'Hvad er reel medforskerindflydelse, og hvordan sikres det i END?', 'Hvordan kan vi bedst drage fordel af hinandens viden og kompetence?' og 'Fordele og udfordringer ved medforskning i forskningsprojekter'.

Formidling af viden fra projektet

END-projektet er ikke et projekt til skrivebordsskuffen. En vigtig målsætning er at nå ud til de målgrupper, som behøver viden om stofrelateret død. Projektet er derfor også et anvendt forskningsprojekt, hvor vi ønsker, at forskningsbaseret viden skal nå hurtigt ud til dem, som har brug for den. Dette er først og fremmest de efterladte, som skal have håb og tro på, at deres sorg bliver set af samfundet, og som følge af dette bliver anerkendt og ikke stigmatiseret, så de kan få nødvendig støtte og hjælp. En vigtig kilde er vores årlige to-dages END-konference i Bergen, en præ- og en hovedkonference. Mens

prækonferencen primært inviterer projekt- og referencegrupper, så åbner hovedkonferencen for andre deltagere.

Et centralt mål for prækonferencen er, at medlemmerne i forskningsprojektets projekt- og referencegrupper skal debattere og give input til forskningsprojektets udvikling og fremdrift. Derudover lægges der vægt på at give dybdeindsigt i brugerperspektivet gennem vores medforskeres erfaringer og at diskutere, hvordan perspektivet kan integreres i forskning. Hovedkonferencen har inviteret efterladte, brugere og pårørende, NGO'er, politikere, praktiserende fagpersoner og forskere. Foredragsholdere har repræsenteret alle deltagergrupperne. Temaer har været: 'Status i END-projektet' (v/projektleder); 'At være efterladt' (v/medforsker); 'Om at miste venner ved stofrelateret død' (v/efterladt); 'Medforskning i END' (v/medforskere); 'Forældres sorg efter at have mistet et barn ved stofrelateret død' (v/W. Feigelman); 'Medfølelse eller stigma? Hvordan oplever sørgende efter stofrelateret død hjælpetjenesterne?' (v/C. Valentine); 'To-proces-modellen for bearbejdning af sorg: kan den bruges ved oplevelse af stofrelateret død?' (v/M. Stroebe); 'Om den smertefulde stigmatisering' (v/efterladt); 'Bergen Kommunes strategi for arbejdet med efterladte ved stofrelateret død' (v/sundhedsfaglig person), 'Hvad hjælper, og hvad giver god mestring efter stofrelateret død?' (paneldebat med efterladte, ledet af projektleder). På programmet har også stået kulturelle indslag af høj kvalitet, fremført af efterladte. Interessen for den åbne konference har været ekstremt stor, med 300 tilmeldte til begge konferencer; heraf ca. en tredjedel pårørende og efterladte. Med god finansieringsstøtte blev begge konferencer afholdt gratis for alle deltagere i 2017 og 2018.

Mange konferencedeltagere har udtrykt, at endelig har dette oversete og tabuiserede område fået et fokus. En ung kvinde, som havde mistet sin bror på grund af en overdosis, sagde efter 2017-konferencen: "Jeg har aldrig følt mig mere forstået end her i dag".

For at samfundet skal møde de efterladte med den respekt og forståelse, som de har krav på og har brug for, må hjælpe i sundheds- og socialvæsenet have øget viden om gruppen. Publiceringer fra projektet er særligt

vigtige, og publicering er startet (6,7) og vil øges, når data i projektet snart foreligger. Tidsplanen for projektet er, at det bliver færdigt i 2021.

Der vil komme en artikel mere om projektet i STOF, når resultater foreligger.

Artiklen er oversat fra norsk af Karina Luise Andersen og Jeanett Bjønness, Center for Rusmiddelforskning

Referencer

- (1) Forskning.no (2018). <https://forskning.no/ntb-alkohol-og-narkotika-rus-og-avhengighet/rapport-mindre-heroin-men-like-mange-dor-av-narkotika/1240210>
- (2) Sundhedsstyrelsen (2017). Færre unge ryger hash. Retrievet January 2018, from <https://www.sst.dk/da/nyheder/2017/faerre-unge-ryger-hash>
- (3) Titlestad, K. B., Lindeman, S. K., Lund, H., & Dyregrov, K. (in review). How do family members experience drug death bereavement? A systematic review of the literature. *Death Studies*.
- (4) Kristensen, P., Weisæth, L., & Heir, T. (2012). Bereavement and mental health after sudden and violent losses: a review. *Psychiatry*, 75, 76-97.
- (5) Corrigan, P. W., Watson, A. C., & Miller, F. E. (2006). Blame, shame, and contamination: The impact of mental illness and drug dependence stigma on family members. *Journal of Family Psychology*, 20, 2, 239-246.
- (6) Dyregrov, K., Møgster, B., Titlestad, K. B., Løseth, H., & Loraas, L. (2018). Den spesielle sorgen ved narkotikarelatert død. *Psyke & Logos*, 38, 92-109.
- (7) Løberg, A., Dyregrov, K., Lindeman, S., Lygren, O. J. S., & Yndestad, M. (in press). «Hun var jo bare en rusmisbruker». Stigmatisering av etterlatte etter narkotikarelaterte dødsfall. *Tidsskrift for velferdsforskning*.

DANMARK

25 år i rusmiddel- forskningens tjeneste

I år markerer vi, at Center for Rusmiddelforskning for 25 år siden blev oprettet ved Aarhus Universitet som en selvstændig forskningsinstitution.

AF TORSTEN KOLIND

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

Et lille uddrag af de mange rapporter udgivet af Center for Rusmiddelforskning gennem tiden.

Torsten Kolind er antropolog,
ph.d. og professor og leder af
Center for Rusmiddelforskning

Center for Rusmiddelforskning (CRF) blev dannet i 1994 og udsprang af Center for Alkohol- og Narkotikaforskning (CANFAU) i Aarhus og det københavnske Alkohol- og Narkotikaforskeres Samvirke. Derfor har CRF en afdeling både i Aarhus og i København. Antallet af ansatte på CRF har varieret fra godt 20 til knap 40; i dag er der 41 ansatte ved centeret.

Med etableringen af CRF var ønsket, at der skulle etableres et permanent samfundsvidenskabeligt forskningsmiljø, der kunne undersøge rusmiddelområdet i Danmark. Da centeret i 1994 blev etableret ved det Samfundsvidenskabelige Fakultet på Aarhus Universitet¹ blev det således besluttet, at CRF skulle:

1. Fremme og gennemføre **forskning** og undervisning inden for rusmiddelområdet.
2. Udvikle rusmiddelforskningen som en **tværvideenskabelig** videnskab.
3. Sikre muligheden for **forskeruddannelse** inden for området.
4. **Formidle** relevant forskning til myndigheder, praktikere og befolkningen i almindelighed.
5. Sikre dansk deltagelse i det **internationale** rusmiddelforsknings-miljø.

Disse formål har været retningsgivende for CRF's arbejde siden da.

Det blev endvidere fra starten besluttet, at CRF's forskning skulle dække fire hovedområder: behandling, forebyggelse, forbrug og politik. Disse hovedområder tegner stadig CRF's forskningsagenda. Dog er skadesreduktion kommet til og blevet knyttet til forebyggelsessøjlen. I CRF's forskningsprojekter overlapper de enkelte søjler ofte hinanden. Forskning i forbrugsmønstre kan fx have et forebyggelsesmæssigt sigte, og forskning i behandling kan fx have som fokus, hvordan behandlingsindsatser forandres i samspil med ændringer i den politiske og administrative organisering.

Helt fra starten har CRF udført tværvideenskabelig forskning. Ansatte kommer fra forskellige samfundsvidenskabelige discipliner, primært psykologi, antropologi, sociologi, og kriminologi. Og der bliver anvendt både kvantitative, kvalitative og historiske metodiske tilgange. Indtil 2001 var CRF's økonomi helt afhængig af tidsbegrænsede finansieringer til at forestå evalueringer af diverse indsatser, primært inden for behandlingsområdet. Men fra 2001 blev CRF tildelt en bevilling på Finanslo-

ven efter anbefaling fra Socialministeriet. Dette muliggjorde, at CRF kunne fastansætte forskere og udvikle en mere langsigtet forskningsstrategi, skabe rammerne for at uddanne ph.d.-studerende samt bedrive grundforskning og ikke udelukkende forestå evalueringsopgaver. Siden da har denne bevilling udgjort ca. halvdelen af centerets budget.

Igennem årene har CRF gennemført en lang række forskningsprojekter og evalueret en lang række kommunale, amtslige og private indsatser på stof- og alkoholområdet med betydning for, hvordan praksis og politikker på området har udviklet sig.

I det følgende vil jeg fremhæve nogle af centerets vigtigste bidrag. Denne oversigt er ingenlunde fyldestgørende, men tegner et billede af, hvor alsidig centerets forskning er. Samtidig understreger dette også, hvor mange forskellige rusmiddelrelaterede problematikker og fænomener samfundet står overfor.

Behandling

Centerets forskning i behandlingsmetoder har haft betydning for, hvordan feltet ser ud i dag; ikke mindst i forhold til, hvordan stof- og alkoholbehandling er organiseret. Således har CRF helt tilbage fra grundlæggelsen påvist vigtigheden af, at behandling monitoreres, og at der stilles professionelle krav til både private og offentlige udbydere i forhold til dokumentation (både af resultater og af indsatser). Udviklingen og implementeringen af det landsdækkende monitoreringssystem 'DANRIS' til brug for både ambulant- og døgnbehandling var vigtig i den henseende. I dag er man ved at forlade dette system, og CRF er nu engageret i at udvikle mere tidssvarende og for praktikere mindre arbejdsintensive monitoreringer på området.

På metodeområdet har CRF fx bidraget ved at undersøge, om redskaber, som praktikere i psykiatri og klinisk psykologi anvender i samtaler med deres klienter til at vurdere, hvorvidt de har behandlingskrævende psykiske lidelser, også kan anvendes inden for rusmiddelområdet. Ligesom vores forskning har peget på de udfordringer, behandlere og klienter møder i forhold til dobbelt-diagnose-problematikker. Et eksempel er tiltaget 'Ro På' fra CRF, som er målrettet nogle af de klienter, der oftest bliver ekskluderet fra tilbud, nemlig dem, der har aggressiv og antisocial adfærd.

1) I dag er CRF pga. omstrukturering på Aarhus Universitet placeret på Psykologisk Institut, BSS – School .

Med afsæt i centerets videnskabelige forskning ønsker vi at være med til styrke og udvikle behandlingsindsatser på stof- og alkoholområdet, kvalificere politiske beslutninger, forebygge rusmiddelproblemer og informere bredt om danskernes adfærd i forhold til rusmidler. Center for Rusmiddelforsknings forskning stiller derfor skarpt på behandling, policy, forebyggelse/skadesreduktion og forbrug.

Blandt andre tiltag inden for behandlingsområdet er det omfattende projekt om 'Stofmisbrugsbehandling unge', der blev startet 2012 på CRF. Det har udviklet meget lovende metoder til behandling af primært unge med misbrug af cannabis. Behandlingen er manualbaseret, og CRF har udviklet en række offentligt tilgængelige videoer, der tydeligt demonstrerer, hvordan metoden skal udføres.

Endvidere har et CRF-ledet projekt om stofbehandling i nordiske fængsler påvist mange af de dilemmaer, der er knyttet til at udføre stofbehandling i fængselsregi. Bl.a. kan fængslets kontrollerende og straffende miljø påvirke behandlingen, og ofte bliver de behandlingskoncepter, der importeres fra kommunerne eller private udbydere til fængslerne, ændret for at tilpasse sig fængselsverdenen.

Politik

De fleste danskere har en holdning til, hvilke rusmidler der skal kontrolleres (og hvordan), hvordan der skal behandles, og hvilke indsatser der skal prioriteres. Gennem tiden har CRF været optaget af at forske i centrale politiske tiltag på området og har sammenlignet disse med rusmiddelpolitikken i andre, specielt nordiske, lande, da der traditionelt har været store forskelle de nordiske lande imellem.

Fx har forskere afdækket nogle af konsekvenserne af stramningen i narkotikalogvgivningen i 2004, både i samfundet generelt, men også specifikt i forhold til, hvordan organiseringen af cannabismarkedet ændrede sig som konsekvens af lovændringerne og politiindsatserne på specielt Christiania. For eksempel blev cannabisalget spredt mere ud i forskellige områder af København, kampe om markeder opstod, og den forventede reduktionen i forbrug fandt ikke sted. Og forskningen i konsekvenserne af den skærpede narkotikakontrol i fængslerne op gennem 00'erne har vist, at det i stor grad har været de mest udsatte stofbrugere, der blev ramt af stramningerne på narkotikaområdet.

En anden vigtig politisk ændring med konsekvens på rusmiddelområdet var kommunalreformen i 2007. CRF-forskere viste, hvordan denne ændring på stofområdet i nogle tilfælde medførte en "afspecialisering". Dels fordi de kommuner, der overtog den amtslige stofbehandling, ikke havde den fornødne ekspertise, og dels fordi behandling i højere grad blev betragtet som en "vare", der kunne købes og sælges kommuner imellem. Konsekven-

sen af kommunalreformen blev bl.a. mindre vidensdeling på tværs af rusmiddelfeltet grundet frygten for konkurrence mellem kommunerne. Samtidig påviste CRF, at kommunalreformen åbnede for nye lokale samarbejder. Eksempelvis valgte mange kommuner at placere stof- og alkoholbehandlingen i samme afdeling med gode synergieffekter. Et netop afsluttet forskningsprojekt ved CRF har i forlængelse heraf vist, hvordan rusmiddelbrugere med komplekse problemstillinger trods organisatoriske reformer siden 2007 stadig risikerer at komme i klemme mellem forskellige sektorer og fagligheder, der kan spænde ben for hinanden. Praktikernes vilje til at tænke kreativt og gøre noget ekstra for borgere er ofte det, der får indsatser til at lykkes i praksis.

Endelig har CRF-forskere gennem årene ydet vigtige bidrag til at forstå, hvordan alkohol- og rusmiddelpolitik omsættes i praksis. En lang række forskningsprojekter har vist, hvordan såkaldte gadeplansarbejdere (behandlere, politifolk, sygeplejersker, fængselsbetjente m.fl.) er stærkt afhængige af at bruge deres faglige dømmekraft, når politikker skal implementeres. Ofte er resultatet, at der sker en konkret fortolkning af regler og retningslinjer, tilpasset den enkelte situation. En fortolkning, der kan afvige betragteligt fra det intendede, og som kan være med til at udvikle nye praksisser på området. Dette er også grunden til, at CRF-forskere ofte anvender det engelske ord 'policy', der netop refererer til 'politik i praksis'. Dette gør vi, fordi det er vigtigt for beslutningstagere at forstå, hvordan politik udmøntes i praksis, for bedre at kunne planlægge og ændre tiltag på området.

Forbrug

En vigtig del af CRF's forskning drejer sig om forbrug. Gennem spørgeskemaundersøgelser har CRF-forskere afdækket danskernes forbrug og forbrugsmønstre på både alkohol- og stofområdet. Herunder også danskernes holdninger til alkoholforbrug og alkoholpolitik. Herudover studerer CRF også de kulturelle og sociale forhold, der knytter sig til forskellige typer af forbrug, og som kan hjælpe os med at forstå dem. Studiet af specielt unges alkohol- og rusmiddelbrug har fx vist, at der er både vigtige køns- og klasseforskelle knyttet hertil. Ikke så meget i forhold til, hvor meget man drikker, som til de betydninger, der bliver knyttet til forbruget på alkoholområdet er stadig en af de arenaer, hvor både kønsforestillinger og social klasse reproduceres. Vi har også studeret, hvordan det at begynde at drikke er en vigtig

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

Tusch og tavle er gode redskaber, når der skal skabes overblik i et forskningsprojekt.
Foto: Helene Bagger

markør, børn bruger til at signalere, at de nu er unge. Ligesom stærk beruselse (også på druk-rejser til udlandet), alkohol-lege og vilde drukhistorier spiller en central rolle i et dansk ungdomsliv. Senere studier har vist vigtige etniske forskelle, hvad angår denne beruselseskultur blandt unge. Endvidere har CRF gennem en række studier vist, at unges psykiske profil kan være med til at forudse problematisk forbrug af rusmidler.

Et andet vigtigt område i CRF's forbrugsforskning har været studiet af brugeres oplevelser. Vores forskning har fx understreget, at behandlingens udfald spiller nøje sammen med, hvordan brugere oplever indsatserne og oplever deres eget (mis)brug. Ligeledes har vi undersøgt de vanskeligheder, der kan være knyttet til at inddrage brugere i behandling – den såkaldte brugerinddragelse. Et fokus på brugeres oplevelser kan være med til at skabe vigtig viden, fx om, hvordan unge oplever – og dermed modtager – forebyggelsesindsatser – hvilket vi bl.a. har undersøgt.

I nyere forskningsprojekter undersøger forskere ved centeret, hvordan receptpligtig medicin bliver brugt af unge til at optimere egen studieindsats – også medicin erhvervet uden recept – og hvordan medicinsk cannabisordningen opleves. Endelig har vi haft en række studier af stofmarkeder, i øjeblikket undersøges bl.a., hvordan cannabisudbringning er organiseret og praktiseret.

Forebyggelse og skadesreduktion

Det kan være vanskeligt at lave entydige studier af forebyggelsesindsatseres effekt, specielt indsatser, der har hele befolkningen som mål. Igennem tiden har CRF dog forestået en række studier og evalueringer af diverse forebyggelsesprojekter, både nationale (fx Sundhedsstyrelsens kampagne om 21/14-gendstandsgrænsen) og lokale kommunale. Hertil kommer studier af forebyggelsesindsatser rettet mod specifikke risikogrupper, som fx børn af forældre med et problematisk alkoholforbrug, stofbehandling af gravide og et igangværende studie af forebyggelse af brug af nye typer psykoaktive rusmidler i Kriminalforsorgens institutioner. Et netop igangsat forskningsprojekt på centeret både implementerer og vurderer en forebyggelsesindsats rettet mod unges brug af alkohol.

CRF har også gennem årene været engageret i debatten om og studiet af skadesreducerende indsatser; fx brugen af substitutionsbehandling og heroinbehandling, sundhedsindsatser i fængslerne samt sundhedsrum. Eksempelvis har et studie på centeret undersøgt både alkohol- og stofbrugeres egne skadesreducerende praksisser og risikovurderinger, fx i forbindelse med brug af rusmidler på festivaller eller i forbindelse med alkoholbrug ved ungdomsfester.

Endelig har et netop afsluttet projekt om stofmiljøet på Indre Vesterbro kortlagt erfaringer fra beboere, brugere, sundhedspersonale og politi i forbindelse med de skadesreducerende indsatser i området. Studiet viste, at

stofindtagelsesrummet skaber tryghed for brugere, og at politiet og naboerne bakker op omkring denne indsats, men samtidig vurderes det også, at det ville være en fordel at sprede stofmiljøerne og ikke mindst indsatserne mere, så de ikke er centreret om et meget lille område på Vesterbro.

Formidling

Siden grundlæggelsen har det været vigtigt, at centerets forskning er til gavn for beslutningstagere, praktikere og befolkningen i almindelighed. Rusmiddelområdet berører mange mennesker, og det er vigtigt, at forskningen udvikles, så den berører relevante emner i tiden, og at den kommunikerer forståeligt og respektfuldt. Forskere ved centeret holder derfor ofte oplæg for praktikere i deres institutioner og ved danske konferencer, deltager i høringer på Folketinget, er i løbende dialog med myndigheder og kommunale centre og ytrer sig i medierne.

På CRF mener vi, at det er vigtigt, at vi som forskere blander os i den offentlige debat, fx ved at optræde i medier. Dog er vi meget opmærksomme på, at vores bidrag er forskningsbaserede og ikke holdningsprægede. Dette er ekstra vigtigt, fordi rusmiddelområdet til tider er et stærkt diskuteret og holdningspræget felt.

Tænk fx på debatter omkring heroinbehandling, unge og alkohol, afkriminalisering af cannabis eller tvangsbehandling af stof- og alkoholbrugere – debatter, som CRF har bidraget til med forskningsbaseret viden. Ud over kommunikation til og med politikere, institutioner, praktikere og borgere udgiver CRF også tidsskriftet STOF, som er målrettet mennesker, der arbejder på rusmiddelområdet. Det sker med bevilling fra Socialstyrelsen, og STOF har siden 1997 været en vigtig kilde til vidensdeling på rusmiddelområdet, både forskningsbaseret viden og viden kommunikeret praktikere imellem. Desuden udgiver CRF en antologiserie om Rusmidler og Samfund, bl.a. til brug på professionsuddannelserne. De seneste 14 år har vi også afholdt en årlig og meget velbesøgt 'Formidlingsdag', hvor centerets forskning formidles til praktikere. Endvidere har vi de seneste to år intensiveret vores formidlingsindsats ved målrettet at formidle forskningsresultater på sociale medier samt på en ny hjemmeside. Desuden har CRF i en årrække publiceret et nyhedsbrev på rusmiddelområdet.

Endelig skal det nævnes, at forskere ved CRF også formidler deres forskning til fagfæller i internationale tidsskrifter. Antallet af sådanne videnskabelige publikationer har været støt stigende gennem årene, både fordi der stilles stadig højere krav om såkaldte fagfællebedømte publiceringer ved danske universiteter og som led i en bevidst CRF-strategi om at bidrage til den internationale forskningslitteratur på området.

Undervisning

Ud over at engagere sig i forskning uddanner CRF også ph.d.-studerende. Deres projekter knytter sig til cente-

Forskernes kontorer bugner af bøger og papirer med mange års - og menneskers - viden og erfaringer.

Vil du vide mere om CRF's forskning og resultater, kan du tilmelde dig vores nyhedsbrev, der udkommer 6-8 gange årligt, følge os på Facebook og Twitter, deltage på vores 'formidlingsdag', klikke ind på vores hjemmeside og læse vores antologiserie Samfund og rusmidler.

Når CRFs afdelinger i Aarhus og København skal holde fællesmøde, foregår det ofte via link og skærm.

rets forskningssatsninger, men søger samtidig at være afprøvende og nyskabende. Nogle af de ph.d'er, CRF uddanner, er i dag ansat som seniorforskere ved CRF, men de fleste er blevet ansat andre steder i samfundet, hvor deres specialviden bliver brugt til fx at planlægge og udvikle rusmiddelindsatser, undervise på området eller til forskning ved andre universiteter.

Siden 2010 har CRF udbudt efteruddannelsen 'Master i narkotika- og alkoholindsatser', der retter sig mod folk, der arbejder i praksis. Fx har behandlere (i både offentlig og privat regi og i Kriminalforsorgen), gadesygeplejersker, ledere af behandlings- og forebyggelsesindsatser og ansatte ved væresteder gennemført uddannelsen. Masteruddannelsen foregår i samarbejde med andre europæiske universiteter.

I 2018 startede CRF endvidere med at udbyde todages kurser i dobbeltdiagnoseproblematikker. Herudover er der en lang tradition for, at forskere ved CRF underviser stofbehandlere på interne temadage i de respektive institutioner. Endelig underviser CRF-forskere universitetsstuderende i rusmiddelrelaterede problematikker, dette foregår primært på Aarhus Universitet.

Nationalt og internationalt netværk

CRF samarbejder med en lang række nationale aktører på rusmiddelområdet (statslige, kommunale og private). Vi samarbejder bl.a. omkring indhentning af data, udvikling af behandlingsmodeller, monitorering/evaluering af indsatser, og vi fungerer som medlemmer af referencegrupper og netværk. Dette samarbejde er vigtigt, fordi det er med til at styrke relevansen af CRF's forskning. I sådanne samarbejder har vi muligheden for at formidle relevante resultater fra centerets forskning til praksis og omvendt få vigtig input og feedback fra praktikere og beslutningstagere på området til den forskning, vi bedriver, samt ideer til nye forskningsområder.

Gennem årene har CRF endvidere opbygget et stort internationalt netværk med andre rusmiddelforskere. Et stærkt internationalt samarbejde er med til at kvalificere vores egen danske rusmiddelforskning samt sikre, at vi ved, hvilke problematikker der debatteres i andre lande. CRF er anerkendt i rusmiddelforskningsmiljøer i store dele af verden for at bedrive relevant forskning af høj kvalitet. Forskere ved CRF inviteres fx til at være med i internationale forskningsprojekter eller til at holde oplæg på internationale konferencer. CRF er også ofte vært for internationale konferencer, og flere forskere ved CRF bestrider desuden poster som redaktører på internationale tidsskrifter. Endelig har det nordiske samarbejde med andre forskere og råd til stadighed været vigtigt for CRF. Politikker på området og forbrugsmønstre er forskellige i de nordiske lande, men velfærdstaternes indretning er ganske ens. Dette giver et spændende udgangspunkt for sammenligninger.

Fremtiden

Både i Danmark og i udlandet er rusmiddelforskning en disciplin i vækst. Stadig nye stoffer kommer på markedet, vi vil fx skulle holde øje med syntetiske cannabinoider, nye psykoaktive stoffer, fentanyl m.m. Der udtænkes nye måder at sælge og købe sig rusmidler på; 'de brune bude' og 'the dark net' er eksempler herpå. Nye forbrugsmønstre etableres, og nye grupper af stofbrugere opstår – vi ser fx, hvordan unge i uddannelsessystemet bruger såkaldt 'kognitiv optimering', og rundt omkring eksperimenteres med mikro-dosering af bevidsthedsudvidende stoffer. Nye grupper søger behandling for deres problematiske forbrug – fx er andelen af unge, der søger behandling med et problematisk hashmisbrug, vokset eksplosivt de seneste ti år. Og nye politikker diskuteres; fx bliver afkriminalisering eller legalisering af cannabis diskuteret i tiden, og det samme gør stoftest for unge i nattelivet, og p.t. afprøves medicinsk cannabis i en forsøgsordning til udvalgte patientgrupper. Og sådanne udviklinger skaber naturligvis bekymringer og udfordringer både blandt politikere og den almindelige befolkning. I dette stadig skiftende og undertiden moralske landskab ønsker CRF også i fremtiden at bidrage med viden, der kan understøtte gode løsninger og en sober debat.

Center for Rusmiddelforskning ønsker i anledning af sit jubilæum at rette en stor tak til alle samarbejdspartnere gennem årene. Dette gælder alle jer, der har givet os adgang til forskellige institutioner, så vi kunne udføre vores forskningsprojekter, indvilliget i at lade sig interviewe, udfyldt spørgeskemaer, indhentet oplysninger om behandling eller på anden måde samarbejdet med os og hjulpet os med at bedrive rusmiddelforskning.

Udviklingen i den faglige opfattelse af metadon fra 1977 til 2000

Inden for rusmiddelbehandlingsområdet er det i dag ikke ualmindeligt at høre metadon betegnet som 'medicin', og at en person har brug for metadon for at blive 'rask'. Den slags vendinger ville have været utænkelige for 20, 30 eller 40 år siden. De ville dengang have været set som udtryk for, at 'stofmisbrug' blev opfattet som en sygdom.

AF ESSEN HOUDBORG OG OLGA JUUL ERIKSEN

FOTOGRAF 'SOCIALPÆDAGOGEN'

Esben Houborg er sociolog og lektor ved Center for Rusmiddelforskning.

Olga Juul Eriksen er studerende i sociologi og studentermedhjælper og -praktikant ved Center for Rusmiddelforskning.

Udtalelser om metadon som 'medicin' til brug for at gøre et menneske 'rask' ville for nogle årtier siden være blevet opfattet som en "medikalisering" af et problem, som grundlæggende var socialt i sin natur. Hvorvidt det er tilfældet eller ej, er ikke emnet for denne artikel. I anledning af Center for Rusmiddelforskning's 25-års jubilæum er formålet med denne artikel derimod at vise, hvordan et centralt emne som 'metadon' og 'metadonbehandling' historisk set er blevet omtalt og diskuteret i tidsskrifterne 'Socialpædagogen', 'Alkoholdebat' og 'STOF' fra 1977 til 2000, med fokus på de tidspunkter, hvor der er sket forandringer i sprogbrug og opfattelser. På den måde er der tale om en form for metadonens historie i dansk rusmiddelbehandling, som den er afspejlet i vigtige fagblade på området.

Udviklingen af det moderne danske rusmiddelbehandlingssystem og afvisning af metadon

Med udviklingen af en ny stofkultur i tilknytning til ungdomsoprøret i 1960'erne opstod der en ny gruppe borgere med misbrugsproblemer, som det eksisterende social-, sundheds- og fængselsvæsen havde svært ved at håndtere. Derfor blev der udviklet et særligt behandlingssystem i forhold til dem, man på det tidspunkt kaldte for "ungdomsnarkomaner". Behandlingssystemet var baseret på en opfattelse af, at 'stofmisbrug' var et symptom på sociale tilpasningsvanskeligheder blandt unge, som var belastede af dårlige opvækstvilkår. Behandlingen skulle rette sig mod de psykosociale problemstillinger, som gjorde social tilpasning vanskelig for disse unge. Kernen i behandlingen blev derfor socialpædagogisk og psykologisk. Allerede i starten af 1970'erne måtte man imidlertid tage stilling til spørgsmålet om metadon, især fordi man i USA i disse år arbejdede med metadonvedligeholdelsesbehandling, men også fordi stofbrugere og pårørende efterspurgte behandling med metadon. I en betænkning fra Kontaktudvalget vedrørende ungdomsnarkomanien fra 1973 (1) blev længerevarende metadonbehandling afvist som en symptombehandling, som ville medvirke til at skabe en opfattelse af, at 'stofmisbruget' var en 'sygdom' og ikke et socialt problem. Metadon kunne højst bruges som middel til nedtrapning af stofbrug.

I 1977 foreslog en gruppe personer, bl.a. Torben Jersild, som var læge i Vestre Fængsel, at etablere en forsøgs-klinik for længerevarende metadonbehandling. Samme

år udgav Socialpolitisk Forening en kritisk publikation om metadon med titlen 'Myten om metadon'. I en artikel i Socialpædagogen blev metadon-emnet taget op (2), hvor bl.a. formanden for Kontaktudvalget vedrørende alkohol- og narkotikaspørgsmål, embedslæge Knipschildt fra København, udlagde den officielle holdning til metadon.

"Det er min og Kontaktudvalgets helt klare opfattelse, at det socialpædagogiske behandlingssystem kan opnå meget betydelige resultater, hvorfor det bør udbygges yderligere, siger formanden, stadslæge H. E. Knipschildt, København. Kun i yderst få og meget specielle tilfælde er vedligeholdelsesbehandling nødvendig og forsvarlig" (s. 324).

Samtidig blev et af de emner, som kom til at fylde meget i debatten om metadon i de næste mange år, taget op, nemlig praktiserende lægers udskrivning af metadon uafhængigt af rusmiddelbehandlingssystemet.

"Indenrigsminister Egon Jensen og mange andre er bekymret over praktiserende lægers ordination af metadon til stofmisbrugere, men Sundhedsstyrelsen vil næppe gribe ind på nuværende tidspunkt" (s. 324).

Finn Jørgensen, som var en af de førende eksperter, der var med til at formulere principperne for den sociale behandlingsmodel, afviste den sygdomsforståelse, som han mente lå til grund for metadonvedligeholdelse:

"Når vi advarer mod metadonvedligeholdelse, hænger det sammen med, at det ikke er en behandling i almindelig lægelig forstand, men snarere et teknologisk fix. Heroin betragtes således som en mangel – eller stofskiftesygdom, der kan holdes i ro med metadon, ligesom man giver insulin til sukkersyge. Det får store følger, både for misbrugeren og samfundet. Den enkelte bekræftes i sin opfattelse af sig selv som "narkoman" (s. 324).

I samme artikel pointerer Torben Jersild vigtigheden af, at metadonvedligeholdelsesbehandling sker i sammenhæng med socialpædagogisk behandling, hvorved han sætter ord på et af de andre centrale temaer i debatten om metadon i de følgende mange år.

”Metadon er ikke et mirakelmiddel, der alene klarer alle problemer, erkender Torben Jersild. Selvfølgelig må der også socialpædagogiske behandlinger til. Men for mig at se åbner langtidsbehandling med metadon mulighed for, at stofmisbrugere skaber sig en normal tilværelse, mens de endnu er afhængige – og heri finder vi en nøgle til en vellykket nedtrapning” (s. 325).

Forsøgsklinikken blev ikke til noget, men enkelte læger etablerede deres egne klinikker, hvilket affødte stor kritik fra behandlingssystemets side, hvor der var stor modstand mod metadonvedligeholdelsesbehandling. Det kom bl.a. til udtryk i en artikel i Socialpædagogen fra 1981 (3), hvor tre behandlere fra Dag- og døgncentret beskrev deres arbejde og forholdt sig til metadonspørgsmålet. Overskriften på artiklen var: "Narkomani er ikke en sygdom men en normal reaktion på et sygt samfund!" (s. 128), og i den forholder de sig til lægen Hjortøes metadonbehandling:

"Men desværre tror alle, at narkomaner ikke kan helbredes. Og når ordet helbrede bruges, er det fordi man opererer ud fra et sygdomsbillede. Men narkomani er ikke nogen sygdom. Her kører Hjortø og vi på forskelligt spor, da han postulerer, det er en sygdom. Og fra hans synspunkt, skal en sygdom helbredes. Men narkomani er en normal reaktion på et sygt samfund" (s 132).

Metadon og graduerede målsætninger

I 1984 offentliggjorde Alkohol- og Narkotikarådet rapporten 'At møde mennesket hvor det er...' (4), hvor det anbefalede, at man opererede med 'graduerede målsætninger' i behandling, og ikke kun med stoffrihed som målsætning. Rådet anbefalede i den forbindelse bl.a., at metadon kunne anvendes som behandlingsmiddel. Allerede i 1979 var der blevet åbnet en lille smule for metadonbehandling, da Kontaktudvalget udgav en rapport om metadon (5), hvoraf det fremgik, at metadon kunne anvendes i sjældne og komplicerede tilfælde. Rapporten fra 1984 kan siges at åbne yderligere for metadon i behandlingen. Af den grund blev den også omdiskuteret. Midt i denne debat dukkede HIV op, som gjorde, at metadon fik en ny rolle som et middel, der kunne mini-

mere injektion af ulovlig heroin. Der kom med andre ord et folkesundhedsperspektiv ind i debatten om metadon, som handlede om at forebygge smittespredning, hvor debatten hidtil havde handlet om behandling af den enkelte stofbrugers stofproblem.

I 1987 forekom der en interessant diskussion i Socialpædagogen, efter at fagforeningen forlod en hidtil kategorisk afvisning af metadon i stofbehandlingen (7). Det blev af nogle behandlere opfattet som en pragmatisk reaktion på en situation, hvor stadig flere stofbrugere var i metadonhandling hos praktiserende læger og på klinikker. Skulle man som socialpædagoger holde fast i afvisningen af metadon, eller skulle man give køb på sine idealer for at kunne tilbyde socialpædagogisk behandling til en gruppe borgere, som havde behov for det? Lars Steinov fra Socialpædagogernes Landsforening (SL) forklarede, at det fortsat var hans holdning, at metadon ikke skulle være den almindeligste behandlingsform i Danmark, men realiteten var blot, at det var den blevet. På den baggrund var det afgørende spørgsmål ifølge ham:

"Bør disse misbrugere på metadon dog ikke have et socialpædagogisk tilbud. Kan vi forsvare at afvise dette tilbud, fordi de er på metadon?" (s. 354).

Og han gik videre og sagde:

"SL's bidrag til debatten må være, at det er socialt uanstændigt blot at lade misbrugere henslæbe et usselt liv, hvad enten det er på stoffer, eller det er på metadon, uden at give dem et socialpædagogisk tilbud om at forbedre deres situation" (s. 355).

Andre var mere afvisende overfor metadonbehandling i behandlingssystemet. Udviklingen med stadig flere brugere i metadonbehandling blev set som udtryk for besparelse og manglende prioritering af rusmiddelbehandling. Det var bl.a. behandleren Kjeld Pries' synspunkt:

"Jeg mener, at det absolut vanskeligste problem, vi står overfor, er samfundets manglende vilje til behandling. Behandlingsapparatet er i en elendig forfatning, og der er ikke nogen reel vilje eller ekstra beredskab til virkelig at møde den trussel, AIDS-sygdommen frembyder" (s. 357).

I samme nummer af Socialpædagogen beskrev lederen af Fyns Amts Ungdomscenter, Christian Rasmussen, en tilgang til rusmiddelbehandling, som kombinerede meta-

don og socialpædagogik. Men lige så vigtigt formulerede han også en anden måde at se 'stofmisbrug' og behandling på end den, som havde domineret behandlingssystemet. Et synssæt, som lå tæt op ad det, som var blevet formuleret i Alkohol- og Narkotikarådets rapport fra 1984, og som fortsat er udbredt i dag. Om 'stofmisbrug' skrev han, at det i de fleste tilfælde var "... et kronisk cyklisk problem, dvs. – et problem, som for det første er langvarigt og for det andet er karakteriseret ved evindelige tilbagefald til misbrug og afhængighed" (s. 361).

Om behandling talte han for et mindre "idealistisk" syn på behandlingen.

"Vi skal ikke have kuren som målsætning, men lære at satse på enhver mulig forbedring af misbrugerens situation, psykisk, fysisk og socialt. (...) Behandling har oftest kun effekt, så længe den varer. (...) Behandlede misbrugsepisoder er under alle omstændigheder bedre end ubehandlede misbrugsepisoder" (s. 362-364).

På den baggrund er Rasmussen fortaler for en "offensiv" brug af metadon, som del af en tværfaglig behandling.

"Metadon kan derfor aldrig stå alene, og skal i øvrigt anvendes offensivt, dvs. som forudsætning for og led i en behandling, som henvender sig til både fysiske, sociale og psykiske sider af misbrugernes livssituation (...)" (s. 362).

Offentlig metadonbehandling

Vi springer nu ti år frem og til bladet STOF, hvor metadon har været et hyppigt tema, bl.a. i 1997, hvor 'metadonloven' var et tema i det første nummer af bladet. 'Metadonloven' fra 1995 'monopoliserede' længerevarende metadonbehandling, således at det kun var amterne, der kunne iværksætte en sådan behandling. Loven skulle løse det vedvarende problem med manglende sammenhæng mellem praktiserende lægers udskrivning af metadon og den sociale behandling i stofbehandlingssystemet. STOF-temaet i 1997 (7) var en opfølgning på, hvordan det var gået siden vedtagelsen af loven, bl.a. med en undersøgelse, som Narkotikarådet havde lavet. En af de vigtigste konklusioner var, at der var stor forskel på, hvordan loven blev implementeret i de forskellige amter. Bladet indeholdt en artikel om implementeringen af loven i tre amter.

Det interessante ved denne artikel er, at i modsætning til de artikler fra 1970'erne og 1980'erne, vi har set på, blev metadonbehandling ikke problematiseret. Rapporterne fra amterne handlede mest om, hvordan man praktisk skulle løfte den nye opgave.

Der var to gennemgående temaer. Dels spørgsmålet om omfanget af sociale indsatser i forhold til brugerne, og dels spørgsmålet om kontrol med brugerne.

Hvad angår det første, havde amterne forskellige modeller, bl.a. pga. forskellige geografiske udfordringer.

I Nordjyllands Amt blev metadon ordineret af et behandlingscenter (Foldbjergcenteret) og udleveret af Falck og apoteker. Lederen af behandlingscenteret, Finn Jensen, udtalte:

"Falck-ordningen gør det lettere for Nordjyllands Amt at koordinere og styre metadonudleveringerne, men kontakten med klienterne bliver sekundær, da amtet mangler ressourcer til væresteder og opsøgende arbejde" (s. 7).

Udleveringen af metadon skete kontrolleret, men amtet foretog ikke kontrol med 'sidemisbrug', bl.a. fordi en konsekvens kunne være, at man så kunne blive nødt til at stoppe behandlingen:

"Vi ryster lidt på hånden overfor den gamle forhærdede gruppe. Tager vi urinprøver, og de har et sidemisbrug, skal vi smide dem ud. Til hvad? Vi ville jage 40-50 mennesker ud på gaden" (s. 7).

Centerlederen formulerer her en holdning, som også andre giver udtryk for: at med 'metadonloven' havde brugerne ikke længere noget alternativ til behandlingssystemet. I Fyns Amt blev metadon udleveret af Fyns Amts Behandlingscenters afdelinger, og behandlingen blev varetaget af et tværfagligt personale i centerets regi. Det fremgår ikke af artiklen, om centeret brugte urinprøver, men lederen, Christian Rasmussen, tog afstand fra andre steder, hvor tre 'urene' urinprøver medførte en karantæne.

"Vi skal passe på med, hvor restriktive vi er. Nogle steder smider man folk ud efter tre urene urinprøver (...). Hos os "kommer det an på". Det er besværligt, for det lægger op til forskelsbehandling (...). Men sidemisbruget afspejler altid et problem" (s. 10).

I Københavns Amt var nogle af brugerne, som "... kunne dokumentere, at de havde en plan i deres liv ..." (s. 15) blevet visiteret til apoteker, hvor udleveringen ikke var kontrolleret. For de øvrige brugere skete der kontrolleret udlevering. Derimod blev der ikke kontrolleret for 'sidemisbrug'. Lederen af Åben Rådgivning, Helge Elemskov, udtalte:

"I Københavns Amt bliver der ikke kontrolleret for sidemisbrug, så den udbyggede kontrol gør alene, at metadonen bliver indtaget under påsyn. Reelt ved vi ikke, om folk har et sidemisbrug. Og vi vil ikke kontrollere med urinprøver, så længe vi ikke ved, hvad vi skal gøre, hvis det viser sig, at der er et sidemisbrug. Nogle steder er det 3 chancer – og så er der ikke mere metadon. Men så går man i misbrug igen – hvad skulle man ellers gøre?" (s. 15).

Ligesom i Nordjyllands Amt gav lederen udtryk for, at den sociale indsats ikke var tilstrækkelig. Tidligere havde man haft god kontakt med en gruppe stofbrugere, som nu fik metadon fra Falck og apoteker. "I dag er de i Falck- eller apotekerordningen, og det har jeg det ikke specielt godt med. For man har ikke forbedret deres vilkår. Tværtimod. Professionelt er det tåbeligt at sparke folk længere ud –

men det har vi været nødt til, fordi dette sted skal fungere som "observation" og køre ambulant behandling" (s 16).

I 1997 var metadonen således kommet ind i det offentlige behandlingssystem gennem 'behandlingsmonopolet'. Det gav en række praktiske, professionelle og etiske problemstillinger, som tydeligvis fyldte meget, og som tydeligvis heller ikke var helt afklarede i 1997.

Brugerrettigheder og -perspektiver

I år 2000 havde STOF endnu et temanummer om metadon (8). Anledningen var, at Sundhedsstyrelsen havde varslet en revision af cirkulæret for udskrivning af metadon, og at Narkotikarådet havde undersøgt amternes metadonbehandling. Ligesom i 1997 var kontrol et vigtigt tema sammen med de tilsyneladende store forskelle, der var på amternes metadonbehandling. Der er imidlertid to afgørende forskelle i år 2000 i forhold til i 1997. For det første, at brugerne nu optrådte med en selvstændig stemme (repræsenteret af formanden for Brugerforeningen). For det andet, at metadonbrugere blev betragtet som borgere med rettigheder på linje med andre brugere af social- og sundhedsydelser. Disse to ting medvirkede til, at metadon begyndte at blive italesat som 'medicin' og brugerne (til dels) betragtet som 'patienter'. I en udtalelse kombinerer Jørgen Kjær, formanden for Brugerforeningen, de to temaer:

"Jørgen Kjær fra Brugerforeningen har den opfattelse, at klienter i metadonbehandling bør have den sikkerhed, at de under ingen omstændigheder risikerer at miste deres medicin. Det er det samme som at fratage en diabetiker hans medicin – en ydmygende behandling, som hindrer et godt behandlingsforløb" (s. 7).

Men ikke kun brugere omtalte metadon som medicin. En behandler, som i 1981 havde kaldt metadonbehandling for 'kemikalieaffodring', udtalte sig kraftigt imod kontrol af brugernes 'medicin':

"Kemisk adfærdsregulering, som nogle behandlingsinstitutioner benytter sig af, er uholdbar, siger Anders Fredriksen. Metadon er den stofafhængiges medicin, og som sådan må den ikke kunne fjernes administrativt med yderligere lidelse til følge" (s 8).

Denne opfattelse af metadon som 'medicin' og metadonbrugeren som 'patient' blev understøttet af, at såvel brugere som professionelle henviste til udviklingen af øgede patientrettigheder og klagemuligheder på sundhedsområdet og øget brugerinddragelse på det sociale område. Peter Ege og Preben Brandt fra Narkotikarådet udtalte således:

"Klagevejene må gøres klare og entydige, siger både Peter Ege og Preben Brandt: Når en stofmisbruger behandles, bør han eller hun samtidig have en anvisning på eventuelle klageveje – det er et signal om, at også

stofmisbrugeren har almindelige borgerlige rettigheder, siger Preben Brandt" (s 8).

Der skal således ske en "normalisering" af rusmiddelbehandlingen, så den afspejler udviklingen i samfundet i øvrigt:

"I det øvrige samfund udvikles brugerindflydelsen og muligheden for indsigt i de ydelser, som er den enkeltes ret, med tilhørende muligheder for at klage. I en situation, hvor amterne har monopoliseret misbrugsbehandlingen, må der som mindstemål være mulighed for at gennemskue klagesystemet og få støtte til at formulere sine klager" (s 8).

I relation til Sundhedsstyrelsens arbejde med et nyt metadoncirkulære udtalte Ege og Brandt et ønske om, at det skulle integrere den medicinske og den sociale behandling.

"Preben Brandt og Peter Ege er enige i, at den læge- og socialfaglige tilgang til behandlingen af stofmisbrugere bør kunne skrives sammen. (...) Og Peter Ege uddyber, at et cirkulære med vejledning bør beskrive, hvori god klinisk praksis består, også i retning af revalidering og aktivering. Vejledningen skal uddybe kvalitetskravene til den lægefaglige behandling, som skal følges af en socialfaglig indsats" (s 8).

Dette så en repræsentant for Sundhedsstyrelsen imidlertid ikke som sandsynligt. Problemet med den manglende "sammenskrivning" af den lægelige- og socialfaglige behandling, og afvisningen af at foretage en sådan, skal givetvis ses som udtryk for, at rusmiddelbehandling i Danmark ligger under to forskellige ministerier og lovgivninger. Mens vi således ser fortsatte udfordringer med en sammenhængende lægelig- og socialfaglig indsats, så ser vi også, at der ved årtusindeskiftet skete en markant forandring i den måde, metadonbehandling bliver omtalt på, og vi ser, hvordan brugere for første gang optræder som narkotikapolitiske aktører med en egen stemme i debatten.

I denne korte gennemgang af nogle af de mange artikler, der er skrevet om metadon i fagblade inden for rusmiddelområdet i Danmark, kan vi se, hvordan metadon hen ad vejen blev en central del af dansk rusmiddelbehandling, og hvordan det blev en 'medicin'. Som denne udvikling er afspejlet i disse artikler, handler det i høj grad om et øget fokus på brugerperspektiver og brugerrettigheder. Artiklerne afspejler to parallelle historier. På den ene side, hvordan metadon får en stadig mere central plads i behandlingen og til sidst bliver til en 'medicin', og på den anden side, hvordan social behandling får en gradvis mindre rolle i behandlingen. Spørgsmålet om en svag kobling mellem medicinsk behandling og social behandling eller andre sociale indsatser, som har eksisteret, siden man første gang iværksatte længerevarende metadonbehandling i Danmark, er således fortsat aktuelt.

Referencer

- (1) Kontaktudvalget vedrørende ungdomsnarkomanien (1973). Metadon i behandlingen af unge stofmisbrugere.
- (2) Socialpædagogen (1977). Metadon – et hedt emne.
- (3) Socialpædagogen (1981). Narkomani er ikke en sygdom men en normal reaktion på et sygt samfund!
- (4) Alkohol- og narkotikarådet (1984). At møde mennesket hvor det er... Om behandling af stofmisbrugere.
- (5) Kontaktudvalget vedrørende alkohol- og narkotikaspørgsmål (1979). Metadon og stofmisbrugere.
- (6) Socialpædagogen (1987). Metadon. Ja eller nej.
- (7) STOF. Narkotikarådets Blad (1997). Nr. 1, april 1997.
- (8) STOF. Narkotikarådets Blad (2000). Nr. 11, maj 2000.

FÆRØERNE

Alkoholpolitikken på Færøerne: Fra alkoholforbud til alkoholmonopol

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

Færøerne havde i næsten hele det tyvende århundrede en særdeles stram alkoholpolitik, med forbud mod salg af alkohol og forbud mod udskænkning. Baggrunden herfor, forandringsprocessen og situationen i dag beskrives kort i denne artikel af en af de fagpersoner, som har deltaget i forandringen med en sundhedsvinkel.

AF PÁL WEIHE

Pál Weihe er professor i Folkesundhed ved Færøernes Universitet samt tilknyttet Syddansk Universitet

Færøernes alkoholhistorie er markant anderledes end Danmarks. I årene efter at den Kongelige Enehandel (hvor den danske stat havde monopol på handel med importerede varer) blev afskaffet i 1856, voksede alkoholkonsumet på Færøerne i en sådan grad, at især kvinderne fremsatte ønsker om ændringer i alkohollovgivningen. Det skete pga. de sociale følger af et stort alkoholforbrug. Der var bl.a. mulighed for at sætte fast ejendom i pant for køb af alkohol hos de lokale købmænd, hvilket selvklaart kunne få store økonomiske konsekvenser for en familie. Ved århundredskiftet blev der flere gange taget folkelige initiativer til, at Færøerne skulle indføre en lovregulering af alkoholforbruget. Ønsket blev støttet af det færøske lagting, men blev ikke lovfæstet af den parlamentariske forsamling i Danmark før efter en folkeafstemning på Færøerne i 1907. Denne viste et flertal for forbud imod alkoholudskænkning og salg af alkohol på Færøerne. Det var dog muligt at importere øl, vin og brændevin fra udenlandske grossister. Dette blev så den herskende ordning på Færøerne næsten 90 år frem.

Denne særlige ordning fra 1907 medførte en helt særlig "kassekultur", hvor folk bestilte spiritus i kasser, typisk seks eller tolv flasker ad gangen fra danske grossister. I de senere år leveret i nogle let genkendelige hvide flamingokasser. Herved blev det meget åbenbart for hele lokalsamfundet, hvem der var i besiddelse af alkohol, og hvem der ikke var, idet folk var nødt til at gå på posthuset for at hente disse kasser. Endvidere var der en rationeringsordning, som blev administreret af det offentlige i form af rationeringskort. Til særlige festlige lejligheder, såsom bryllupper eller mærkedage, kunne der ansøges om dispensation til at importere et større kvantum.

Modstanden mod dette system voksede langsomt. I 60'erne blev der etableret adskillige "øl-klubber", dvs. lukkede klubber, hvor medlemmerne deponerede deres rationeringskort, og hvor de så kunne komme på "værtshus". I 1973 var der en folkeafstemning om, hvorvidt der skulle etableres monopoludsalg på Færøerne, men forslaget til liberalisering fik ikke flertal. Men tyve år senere, i 1992, tog det daværende landsstyre igen initiativ til en ændring af alkohollovgivningen. Efter anmodning fra den politiske myndighed udarbejdede Rus- og Narkotikarådet en rapport om en alternativ alkoholpolitik. Rådet anbefalede, at import og salg af alkohol blev lagt i et offentligt alkoholmonopol, således som det var kendt fra de øvrige nordiske lande, fraset Danmark. Rådet skønnede, at det daværende gennemsnitlige årlige alkoholforbrug på 6,2 liter pr. person over 15 år kunne fastholdes, såfremt man praktiserede en aktiv konsumregulering ved hjælp af priserne, tilgængeligheden og holdningsbearbejdning i befolkningen. Rådet anbefalede endvidere, at lovens formål skulle være at begrænse de skadelige virkninger af alkoholkonsumption. Landsstyret og senere Lagtinget fulgte dette råd, og i 1992 åbnede så Rúsdrekkasøla Landsins - 'Landets Alkoholudsalg' - svarende til Systembolaget i Sverige og Vinmonopolet i Norge og Vínbúðin i Island. Der blev

etableret en hovedforretning i Thorshavn og desuden syv mindre forretninger omkring i landet, placeret i de større byer og bygder. Sortimentet i disse forretninger af alkohol, øl og vin er stort og dækker stort set kundernes ønsker. Dog er der mulighed for at få opfyldt specielle ønsker om f.eks. en særlig vin, da alkoholmonopolet er forpligtet til at indkøbe dette til senere levering.

Det viste sig, at dette system har fungeret godt, således at forstå, at det årlige alkoholkonsum pr. person over 15 år i dag er omkring det samme som i 1992, nemlig godt seks liter. Og derved er det lykkedes at holde målsætningen med lovændringen – nemlig at liberaliseringen ikke skulle medføre konsumstigning.

Monopolet diskuteres

Samtidig med alkoholmonopolet blev der etableret et nævn til regulering af den offentlig udskænkning. Nævnet havde bemyndigelse til at give og tage udskænkingsbevillinger. Der kunne være tale om bevillinger til restaurationer, men også til rene udskækningssteder som barer og værtshuse. I begyndelsen var politikken ret restriktiv, og der blev kun givet et begrænset antal udskænkningstilladelser, men tallet er vokset med årene, således at der i dag stort set er udskænkningstilladelse til alle dem, som ønsker at drive den type virksomhed. Desuden følger nævnet med i, at betingelserne for bevillingen bliver overholdt. Der er især tale om åbnings-tider og servering til berusede personer.

Monopolordningen fra 1992 for salg af alkohol i forretninger blev dog ikke helt konsekvent, idet ølbryggerierne på Færøerne også fik lov til at sælge deres ølprodukter, dog undtaget det stærke øl. Der har været bryggerier på Færøerne siden midten af attenhundretallet. I forbudstiden måtte de dog kun brygge let øl, men efter 1992 er sortimentet steget til mange slags øl og også de stærke ølsorter. Der blev i 2018 fremsat lovforslag om, at bryggerierne også skulle kunne sælge deres stærke øl, men det fik ikke politisk flertal.

I de senere år har der været gentagne offentlige diskussioner, især fremsat af liberale politikere, om at få et frit udsalg på Færøerne. Man hævder, at det ikke vil påvirke konsumet at indføre f.eks. samme alkoholregulering som i Danmark. Folkesundhedsrådet har dog gentagne gange advaret mod denne ændring, idet man forudser, at i tilfælde af en lovændring svarende til den i Danmark vil konsumet vokse til dansk niveau, som er omtrent tre liter højere end det færøske. Der er ingen grund til at tro, at færinger skulle drikke mindre end danskerne under de samme omstændigheder. På den anden side er det ikke helt rimeligt at sammenligne Færøerne og Danmark, idet flere undersøgelser har vist, at mellem 25 og 30 % af færinger angiver, at de slet ikke drikker alkohol. For en del er det religiøst begrundet, for andre at de har haft alkoholproblemer og er tørлагte, og igen for andre er det begrundet i sundhedsbevarelse. Den tilsvarende andel af helt alkoholforsagende mennesker vil være væsent-

ligt mindre i de andre skandinaviske lande. I Danmark vel ikke mere end 5 %. Men selv om vi tager det store antal personer, som slet ikke drikker alkohol, i betragtning, vil gennemsnitsforbruget alligevel ikke blive så højt som i Danmark.

Ændringer i drikkemønsteret

Det er tydeligt, at drikkemønsteret på Færøerne har ændret sig siden lovændringen fra 1992 trådte i kraft. Der er gået næsten 30 år, og i dag har vi et drikkemønster, som er langt mere kontinentalt (det vil sige som resten af Europa). Før lovændringen var det i høj grad episodisk, altså det, som vi også kender fra andre samfund højt mod nord. Episodisk betyder, at man ikke drikker hver dag, men drikker indimellem med et højt indtag af alkohol med fuldskab til følge og nogle gange også social uorden i det offentlige rum. Der var jo mennesker, som før 1992 i høj grad var tørлагte i lange perioder og kun indimellem og kortvarigt fik adgang til alkohol. Derved havde de ikke den kontinentale forbrugers tilvænning som beskyttelse mod ekstrem påvirkning. Et andet særkende ved den gamle alkoholkultur var, at pga. af den besværlige adgang blev der før 1992 især bestilt stærke alkoholsorter, og foruden spiritus også det stærkeste øl. Alt dette ændrede sig markant, idet man i dag kan købe de mængder, man ønsker sig, i almindelige forretnings åbningstid. Er det uden for forretningsstid, så kan du gå på værtshus og købe det fornødne. Den ændrede tilgængelighed har medført en betydelig ændring i gadebilledet, idet du med langt mindre sandsynlighed vil møde et beruset menneske, der taler højlydt og opfører sig aparte. Det ses også, at vin serveres ved middagselskaber som en selvfølge. Vin er også på bordet i nogle hjem på almindelige hverdage. Det episodiske storforbrug er blevet udjævnet, og alkohol nærmer sig nu en status af almindelig forbrugsvare.

Alt i alt ligner det færøske drikkemønster i dag meget det danske. Vi kan tillade os at bruge denne sammenligning, fordi en stor del af færingerne har tilbragt nogle år i Danmark i uddannelsesøjemed og derfor kender det danske drikkemønster.

Alkohol og sundhedsproblemer på Færøerne

I de offentlige statistikker er alkoholskader ikke almindelige. Der er relativt få eksempler på levercirrose eller andre kendte følger af alkoholoverforbrug. Vi har dog et ikke uvæsentligt antal mennesker med problematisk alkoholbrug og derfor to institutioner til behandling af samme. Disse bliver drevet med offentlig støtte. Den ene er Blå Kors, som bygger på et religiøst grundlag, og så Heilbrigðið, som bygger på Minnesota-principperne.

Når der ser ud til at være et relativt lavt gennemsnitsforbrug i befolkningen, betyder det ikke, at vi ikke har storforbrugere. Det har vi, idet der findes storforbrugere, som drikker i et omfang, så det påvirker deres sociale kompetencer, det være sig hjemme eller på arbejde. Vi kender ikke storforbrugernes andel af befolkningen, men det skønnes, at andelen af mænd, som drikker mere end

14 genstande pr. uge, er omkring en femtedel, og noget mindre for kvinder, som drikker mere end syv genstande om ugen. Folkesundhedsrådet har derfor gennemført kampanjer for at få storkonsumenter til at tælle deres daglige genstande og derved bevidstgøre sig om helbredsrisikoen. Eksistensen af storkonsumenter og mennesker med problematisk alkoholbrug bruges af nogle som argument for at stramme lovgivningen igen, men disse røster er få.

Det relativt lave antal af borgere med alkoholproblemer gør, at andre røster kommer frem og taler for en helt liberal ordning som den i Danmark. Det politiske flertal har dog hidtil ønsket at beholde mellemvejen, nemlig det i Norden kendte monopoludsalg af alkohol med få udsalgssteder og relativt høje priser på alkoholiske drikke.

Samlet set er alkoholkulturen på Færøerne i dag i høj grad den samme som i vores nabolande. Overordnet set skyldes det nok de nye kommunikationsmedier – hvor små samfund som vores kontinuerligt udsættes for andre kulturers adfærdsmønstre i form af tv, film og sociale medier. Og så den eksponentielle vækst i rejser til andre lande. Indflydelsen fra udlandet var medvirkende til lovændringen i 1992, og det er ikke usandsynligt, at denne indflydelse vil medføre frit salg af alkohol i butikkerne om få år. Overgangen fra forbud mod salg af alkohol på Færøerne til offentligt monopolsalg er gået godt og har været gavnligt, idet åbenbar fuldskab i gadebillet i dag er en sjældenhed. Vi må så håbe på, at den generelt voksende bevidsthed om helbredsrisici også vil medføre en voksende bevidsthed om, at der ikke findes nogen kendt laveste grænse for alkohols skadelighed. Og at denne sundhedsbølge vil modvirke et forventet øget forbrug som følge af øget tilgængelighed og lavere priser ved salg af alkohol som almindelig vare i butikkerne.

Udover at være forsker på Færøernes Universitet og Syddansk Universitet har Pál Weihe været medlem af - og til tider formand for - diverse offentlige forebyggelsesråd på Færøerne siden 1989, eksempelvis Rus- og Narkotikarådet, Forebyggelsesrådet og Folkesundhedsrådet frem til 2015. Han har desuden siden 1988 været overlæge på en afdeling i det færøske sygehusvæsen, Afdeling for Arbejdsmedicin og Folkesundhed, og i samme tidsrum været lægefaglig rådgiver for den færøske socialforvaltning.

STEMMER FRA SIDEN: INTERVIEW MED JACOB HAUGAARD

STEMMER FRA SIDEN er en artikelserie i STOF, som har fokus på de mennesker, som ikke fagligt arbejder på rusmiddelfeltet, men som alligevel besidder en unik viden og erfaring. Det er fortællinger om den indsigt i mennesker med problemer med rusmidler, som man kan få ved at befinde sig ved siden af som pårørende eller sidenhen som tidligere bruger selv.

“For mig
har det altid
været alt
eller intet”

Jacob Haugaard er en kendt og elsket entertainer, der i sit professionelle liv har favnet alt, lige fra at være "ja dak"-billetkontrollør på tv og optræde i Jydekompaniet på film til at skabe storsælgende musikhits og farverig folketingspolitik. Han kaster sig med livskraft og vild sjæl ind i alt, hvad han gør. I en lang periode af sit liv fandt han også den kraft og sjæl i alkohol og stoffer.

AF KARINA LUISE ANDERSEN

Jacob Haugaard er 67 år og undrer sig nogle gange over, at han er blevet så gammel. Han har haft døden tæt inde på livet flere gange, både i forhold til de venner, der ikke overlevede det vilde liv, som han og de levede, og også fordi han selv har været ude for utallige ulykker i de perioder i sit liv, hvor han drak for meget og tog stoffer.

"Jeg havde kammerater, der døde. Vi røg hash, og vi drak bajere. Det var, ligesom om at vi aldrig rigtig var tilfredse. Så var der en eller anden, der gav dem en bane kokain. Bang, så var de færdige. Sådan virkede kokain sgu ikke på mig, da jeg fik det. Jeg har en eller anden skytsengel bag mig. Det er ufatteligt, at jeg ikke slog mig selv ihjel. Jeg smadrede 12 biler og fire motorcykler. For fanden, mand. Det var én gang om året i ti år, at jeg var i fuld narkose for at blive sat sammen igen på grund af et eller andet. Det var kraniebrud, kæberne, benene, arme-ne, motorcykeluheld. Alt muligt!"

Jacob Haugaard fortæller nøgternt og grinende om de mange uheld og slåskampe, han har været involveret i, når han har været påvirket af alkohol eller stoffer. For slås ville han også, når han var fuld. Helst med fyre, der var større end ham.

"I ordentlige branderter fik jeg satanedme ofte bank. Og så vågnede man på hospitalet. Dengang var jeg jo ikke så kendt, så personalet kaldte mig ved mit fulde navn 'Daniel Jacob Haugaard'. Og så har man det sgu godt der på sygehuset: Man har fået morfin, man er nyvasket, nybarberet og i rent tøj med hvidt sengetøj. Så kommer overlægen ind. De vidste jo ikke, at jeg aldrig har brugt det der 'Daniel'. Så sagde han: 'Nå, Daniel ...'. Fedt

mand, så var drukturen stoppet, og jeg var et helt nyt menneske for en dag: "Goddag Daniell!"

Den tragikomiske skæbne

Jacob Haugaard ser ikke tilbage på tiden med alkohol, stoffer, ulykker og et liv, der ofte foregik på gaden, som noget, han fortryder for sin egen skyld. Kun for dem, han har såret undervejs. Men hvis han fik mulighed for at gøre det om, ville han nok gøre det samme én gang til, for det er hans skæbne, siger han. Det kunne ikke have været anderledes.

"Jeg har altid troet på den der med "freedom is just another word for nothing left to loose". Altså, fordelene ved at have levet det liv, jeg levede i så mange år, er, at jeg er ikke bange for at miste ting. For så dårligt var det liv på gaden heller ikke. Det er simpelthen en misforståelse. Folk tror, at hjemløse har et særligt forfærdeligt liv. Det passer altså ikke. Men det er et anderledes liv og en ensom tilværelse. Det er 'alt muligt', ligesom alle andres liv også er 'alt muligt'. Jeg var jo på socialhjælp i mange år. Jeg kan huske, at min sagsbehandler skaffede mig sådan en fin lejlighed oppe i Aarhus. Det var et skide godt sted. Men det var, ligesom at det ikke ville komme "ned i hovedet" på mig. Jeg kunne slet ikke være derinde. Jeg fór bare op og levede videre, ligesom jeg hele tiden havde gjort på folks sofaer. Jeg havde det bedre på gaden."

Jacob Haugaard tænker lidt og tilføjer:

"Det er, ligesom når nogle af de andre på gaden døde ... altså, så kede af det var vi sgu heller ikke. For fanden, når du har levet, som vi gjorde, så var sandsynligheden

Karina Luise Andersen er
cand. mag. og er redaktør på STOF

for at krepere rimelig stor. Sådan var det bare. Specielt når man var i gang med heroin og sådan noget. Det var, hvad der kunne ske. Det var almindeligt. Andre mennesker, der havde et hjem, så vi bare som nogle, der havde et fjernsyn, der kunne tændes, og som ikke var stjålet.”

Jacob Haugaard griner meget, mens han fortæller sit livs historie. Men alvoren ligger lige bagved. Det siger han også selv. At der ikke er noget, der er rigtig sjovt, hvis det ikke er bygget på et fundament af tragedie. Og han kunne aldrig finde på at grine af de menneskeskæbner, der er på gaden. Han har lige skrevet sangen 'Giv folk en ekstra chance' som en støttesang til hjemløse. Han synger sangen sammen med Michael Falch, Rock Nalle, Jes Holtsø og Frank Clifforth, og den handler om, at alle mennesker kan blive ramt af "overbalance" i livet og have brug for hjælp til at komme på benene igen.

"Jeg kunne aldrig finde på at udlevere mennesker for at lave sjov med dem. I gamle dage sagde vi altid, at det er forbudt at tage den tykke dreng i klassen og stille op foran tavlen, og så smider vi alle sammen vores madpakke efter ham. For det, vi egentlig griner af, er jo, at det ikke er os, der står deroppe. Hjemløse er jo unikke skæbner, og hvert menneske har sit sindelag, så de får forskellige liv og reagerer forskelligt. Men at fortælle noget sjovt om livet på gaden er ligesom med Pippi Langstrømpe: Det er bygget på en grum, grum tragedie. Den der forældreløse pige, der nærmest er kriminel og det hele. Men det bliver sjovt og skidegodt, fordi vi griner med hende, og ikke af hende."

Jacob Haugaard griner igen højt og fortsætter:

"Det er derfor, min historie er blevet sjov. Fordi den fak-

tisk er ret tragisk. Jeg var pissegodt begavet, og jeg fik intet ud af det. Jeg var ung og sad bare i rendestenen og råbte og skreg. Jeg sad der og råbte efter folk, der kørte hjem fra arbejde. Og kun for at holde min egen situation ud, ikk? De her pæne mennesker. Raleigh-cykler med lukkede kædekasser. Der sad vi bare og råbte ad dem. Det var skide sjovt. Jeg ville aldrig et sekund være foruden det."

En professionel Rasmus Modsæt

Jacob Haugaards skæbne var alkohol og stoffer. Og det var det i mange år med et liv på gaden, i kollektiv, i en skurvogn og ofte med en omskiftelig omgangskreds, hvor mange var kriminelle. Men han blev aldrig selv kriminel. Han var kendt som 'Tosse-Jacob', der altid lavede sjov, men også snakkede for meget, når han var fuld, og det ville de andre ikke risikere, at han gjorde om det, de lavede. Så de lod ham være, når de skulle ud at skaffe penge.

Da han kom i Folketinget, kunne PET ikke finde en eneste lille plet på hans straffeattest. "Til stor overraskelse for dem og for mange andre på Christiansborg," fortæller han grinende.

Jacob Haugaard har en søster, der er præst, og en bror, som er uddannet i historie og arkitektur, og som laver videnskabsprogrammer på DR. De har aldrig haft det samme vilde liv med alkohol og stoffer, som Jacob har.

"Mine søskende var ikke lige så vilde som mig. Jeg har slet ikke haft noget voksenliv. Jeg havde ingen soldaterkarriere. Jeg blev altid smidt ud af alting. Det var kun,

fordi jeg kendte Kurt Thorsens far, min mor og far og alle mulige ... Så måtte de skaffe Jacob et arbejde igen.

Det var helt ad helvede til. Jeg bevilgede mit liv til rusen. Jeg er velbegavet og kunne sagtens have taget en fin uddannelse og sådan noget. Det ville jeg ikke. Jeg ville ingenting. Det var fiske og bajer og taxakørsel og socialhjælp,”

fortæller han og tøver lidt, inden han tilføjer:

”Og så elskede jeg, at ingen kunne lide mit liv ... Jeg har været en professionel Rasmus Modsæt. Når min mor sagde til mig, at jeg lige kunne vove på at rydde op, så gav jeg mig til at rydde op. Og så var jeg vild og havde en kæmpe livskraft. Ikke kun i mig selv som person, men jeg var også vild med virkningen og kraften i alkohol. Jeg har aldrig kun kunnet drikke et glas for nydelsens skyld. Jeg skulle have hele flasken. For mig har det altid været alt eller intet, sort eller hvidt. Og sådan er livet jo ikke.”

For Jacob Haugaard handlede det også om, at han mere og mere mistede troen på sig selv. Og at alkoholen sjældnere og sjældnere kunne give ham den tro tilbage. Han griner, når han fortæller, at han endte med at være et tydeligt eksempel på, at man sagtens kan drikke uden at more sig. Men den vilde livskraft, som han taler om, fandt han ikke kun et udløb for i alkoholen og i stofferne. Han forsøgte også på samme tid at dæmpe den.

”Jeg er sådan en, der går ind i et rum og mærker stemninger. Jeg har én eller anden intuitiv sans. Og den kunne jeg simpelthen ikke have med at gøre nogle gange. Jeg vil gerne sørge for den gode stemning, og at ingen har nogen konflikter. Men når jeg så havde fået noget at drikke, så sagde jeg lige i hovedet på folk, hvad jeg mente, og så bankede de mig altid. Hele min identitet blev så ét eller andet sted fuldstændig bundet op på at drikke og ryge tjald. Så da jeg stoppede med det, tog jeg faktisk bare min identitet og pakkede den sammen og lagde den væk. Og så skulle jeg finde en ny, og det var en god drivkraft. Det var en ny livskraft.”

Den færøske tro og skæbne

31. maj 1992 kom Jacob Haugaard i behandling og stoppede med at drikke. Han var stoppet én gang før, men faldt i igen efter fem års ædruelighed. Men i 1992 var det endeligt slut, og han har ikke rørt rusmidler i de 27 år, der er gået siden.

”Jeg var helt færdig. Jeg var klar til at begå selvmord. Men det kunne jeg selvfølgelig ikke. Så enkelt er det jo ikke at begå selvmord. Jeg turde ikke. Det er svært at tage sit eget liv. Men det var de tanker, jeg havde. Jeg har altid elsket at optræde. Men lige pludselig hang det mig ud af halsen. Det havde jeg aldrig troet, skulle ske for mig. Jeg havde fire søde børn og en sød kone. Men det kunne jeg heller ikke se nogen mening i. Jeg mi-

stede lysten til alt. Jeg tabte troen. Jeg stod med livet i den ene hånd og døden i den anden, men så måtte jeg vælge. Og så valgte jeg livet. Det krævede så, at jeg spurgte nogle til råds. Og bad om hjælp. Det er første gang i mit liv, jeg har gjort det. Så gik jeg til AA. Jeg ville have troen tilbage.”

Tro er noget, Jacob Haugaard taler meget om. Og noget, han indimellem diskuterer med sin søster, der er præst.

Men for Jacob er Gud ikke et teologisk begreb. Det er i stedet en måde, man erkender sin empati med alle mennesker på. Det har hans mor lært ham. Jacobs mor var færing, og Jacob er selv født på Færøerne. Og han tilskriver sin færøske baggrund meget af det med troen.

”Jeg kan godt lide tro. Ligesom at tro på en gud, så tror du på din melodi eller på din komik eller hvad fanden, det kan være. Tro på din kone. Eller tro på dine børn. Bare tro. På Færøerne er der ting, der er større end dig. Det er naturen. Og for mig er Gud lig med naturen. Sådan er det jo ikke på samme måde i Danmark. På Færøerne er naturen en evigt tilstedeværende faktor, og hvis man ikke hører efter den, så dør du, min gode mand. I Danmark er det kun naboen og trafikken, der er dræbende. Bortset fra steder som i Thyborøn og Hanstholm, der kender de det også. Ligesom på Færøerne kender man der til, hvad det vil sige at tro, og også at tro på skæbnen.”

Jacob Haugaard fortæller, at når miljødebatten kører i medierne, så bliver han frustreret over, at mennesker tror, at de kan kontrollere naturen. Og at mennesker i det hele taget ofte tror, at de kan styre livet, styre sig selv og styre hinanden til at være de mennesker og den verden, vi hver især selv gerne vil have.

”Jeg synes, at mange mennesker er mærkelige med det der ”vi gør bare lige det, der passer os”. Jeg har skrevet en sang om det, hvor jeg skriver: ”Livet er en karrusel. Vi tror alle sammen, at vi kører selv”.

Jacob kommer tilbage til det med sin egen skæbne, og hvor meget alkohol og stoffer var en del af den. Som barn læste han Robin Hood og elskede idéen om de fredløse. Og han fandt på mange måder selv en fredløshed i rusen, fortæller han. At være én, der ikke passede ind i samfundet. Tidligt i livet oplevede han også, hvordan andre, der ikke passede til profilen ”normal”, så på verden. Hans mor arbejdede på Psykiatrisk Hospital i Risskov, og der fik den unge Jacob også job. Han gjorde rent og arbejdede i køkkenet og i haven. Han så, at nogle af patienterne mindede lidt om ham selv, på den måde at de tænkte og følte næsten for meget.

”Der var jo flere patienter ude på Risskov, der havde studeret teologi og var pisse godt begavede, og så var de begyndt at spekulere i, at de skulle forstå Søren

Kirkegaard helt fuldstændig. Og så blev de faktisk alt for kløgtige, ikk? Dér sagde jeg også nogle gange til mig selv, at det havde været bedre at være lidt smådum, for så havde man været meget lykkeligere. Salige er de enfoldige, ikke også? Man behøver ikke at kunne gennemskue alting. Det var der sgu ikke noget ved ... hvad fanden skal man med det?"

Vidste du godt, at Jacob Haugaard har været med til at starte Alkologuddannelsen (baseret på Minnesota-modellen) på Bornholm i 1997? Det skete, mens han sad i Folketinget (1994-1998), hvor han som en del af Finanslovsforhandlingerne fik forhandlet 10 millioner kroner igennem til uddannelsen.

Når forfatteren dypper pennen i alkohol

AF HELLE VINCENTZ

Som forfatter til fem spændingsromaner om emner som medicinalindustriens brutale metoder, Justitsministeriets politiske rævekager og en korrump olieindustri er misbrug ikke mit felt. Sådan tænkte jeg i hvert fald, indtil jeg gennemgik mine bøger én for én, og det stod klart, at ikke alene er misbrug – primært af alkohol – til stede i dem alle, men alkohol spiller også en helt central rolle i dem, fordi jeg anvender alkoholen til at skabe drama, fremdrift og relationer. Nøjagtig som folk gør det hver eneste dag i hele verden.

En opvækst med alkohol

Årsagen til, at folk drikker (for) meget i mine romaner, skal givetvis findes i min egen barndom. Min far var alkoholiker og havde, hvad man vel kan betegne som et besværet sind. Ad flere omgange var han indlagt på psykiatrisk hospital med "dårlige nerver", som depression gik under i firserne, og i 1987, tre uger før min niårs fødselsdag, begik han selvmord. For mig er alkohol derfor grundlæggende lig med svigt og katastrofe. Alkohol er, især når det indtages af mænd, det monster, der får en far væk fra sin datter og efterlader datteren alene tilbage.

Min personlige historie er mest direkte overført til antropologen Sofie Munk, der er hovedperson i bøgerne "Søster min" og "Stjålne liv". Sofies far har drukket gennem hele hendes opvækst, og nu, hvor hun er voksen, forsvinder faren længere og længere ind i sit alkoholmisbrug, hvilket fremkalder svære følelser:

Sofie så på de ophovnede poser under øjnene, der atter var gledet i. På næsen med de lillasprængte kar og på de blodfattige læber, der engang i et andet liv havde fået hende til at hvine af fryd, når de pruttede hende hele vejen op ad armen. Nu fyldte synet af farens ansigt hende med en blanding af vrede og sorg.

Forholdet mellem Sofie Munk og hendes far er både en gengivelse af oplevelser, jeg selv har haft med min egen far, og så er det en form for fremskrivning. Jeg sætter Sofie Munk i situationer, som jeg forestiller mig, at jeg selv kunne have stået i, hvis min far havde levet i dag. Som for eksempel da hun i desperation tyer til sin far for at få ham til at passe sin femårige søn, og faren tager barnebarnet med på værtshus:

- Jeg havde bedt dig om ikke at drikke, mens I var sammen, sagde Sofie og tænkte, at nogen burde have bedt ham om det samme, da hun var barn.

Sofie Munk – og jeg selv – er udmærket klar over, at alkoholisme er en sygdom, og at man ikke blot kan bede en alkoholiker om at lade være at drikke. Den form for indsigt tilfalder imidlertid de færreste børn, og eftersom Sofie i selskab med faren på nogle områder bliver som et barn igen, lader jeg hende have de rå følelser (som et barn) uden at efterrationalisere dem (som en voksen). Jeg ved, at netop disse rå, ufiltrerede følelser er med til at gøre hende genkendelig for mange læsere; måske fordi vi er mange, der genkender den blanding af vrede, skyld, sorg og svigt, som børn af misbrugere ofte efterlades med.

Drikkeriet afslører geografien

Hvor min personlige historie giver svaret på, hvorfor netop jeg inddrager usunde mængder af alkohol i mine bøger, så er svaret på, hvad alkohol generelt kan tilføre skønlitteraturen, langt bredere. Misbrug og alkohol kan nemlig – set med litterære briller – meget forskelligt.

For det første kan omgangen med alkohol stadfæste en historie geografisk. Måden, karaktererne indtager og tænker om alkohol på, siger ofte lige så meget om det samfund og den kultur, personer lever i, som det siger om dem selv.

Mine seneste tre bøger foregår i Norden, imens de første to udspiller sig på varmere breddegrader, og i dem alle er alkoholen med til at signalere geografien. Min første bog, "Den afrikanske jomfru", foregår i Kenya, og her er alkohol både den ensomes trøst og samtidig den afstiver, der hjælper hovedpersonen, John Hansen, til at holde skuffelsen over livet ud i strakt arm.

John Hansen lod den dobbelte gin og tonic bearbejde det dårlige humør slurk for slurk. Da glasset var tomt, begyndte den daglige overvejelse. En til? Under sit sidste besøg havde hans søster sagt, at hun var bekymret for ham.

- Du drikker altså langt flere genstande om ugen, end Sundhedsstyrelsen anbefaler, havde hun sagt. Han havde svaret, at de sku også var nogle frelste sundhedsapostle i den styrelse, og at hvis han havde lyst til at drikke to dobbelte gin og tonics før aftensmaden – og to-tre stykker bagefter – så gjorde han det. Gin og tonic var jo også med til at holde malariamyggene væk.

John Hansens frelse kommer i form af den legendariske "sundowner", og det gør den, fordi der især blandt de hvide i Kenya eksisterer en kultur, hvor man afslutter en varm dag med en kølig gin og tonic – en "sundowner". At bruge dette ritual i teksten er således både en måde at karakterisere John Hansen på, særligt ved mængden, og en måde for mig at vise læseren, hvor i verden og i hvilken kultur "Den afrikanske jomfru" udspiller sig. Denne kulturelle markør har i øvrigt den fordel, at den både kan signalere noget positivt eller noget negativt, afhængigt af hvordan den bliver anvendt. "Sundowneren" leder tankerne hen på savanner og solnedgange, noget romantisk og eksotisk, men samtidig hjælper dette socialt accepterede ritual den, der bruger alkoholen som krykkestok, til at retfærdiggøre sit drikkeri – "sådan gør man jo i Afrika". Netop dette ritual er faktisk en af de ting, jeg har lært om min fars alkoholmisbrug, efter han døde. Han var i en årrække, før jeg blev født, udstationeret for Mellemfolkeligt Samvirke i lande som Kenya og Zambia, og en ulandsfrivillig, der kendte ham, har siden fortalt mig, at det var sådan, de kunne se, at min fars tilgang til alkohol var anderledes end de flestes. At hvor størstedelen af de udlændinge, der fandt sammen i expat-enklaver, de fleste dage holdt sig til en eller to "sundowners", stødte min far solen til ro mange gange hver eftermiddag.

Vis mig dit værtshus

En alkoholkultur kan altså vise, hvorhenne i verden vi befinder os. Men den kan bringe os tættere på end det. Den kan nemlig også præcisere, hvilket miljø i det enkelte land en karakter er rundet af. At gøre dette kræver naturligvis, at man har indgående kendskab til kulturen. Selv kender jeg – efter en opvækst i provinsen og efter som barn at have tilbragt adskillige timer med min far på lokale værtshuse – det danske værtshusmiljø indefra, og i bogen "Stjålne liv" bruger jeg dette miljø til at vise, at karakteren Mik Karlsen, justitsministerens spindoktor og en af bogens to hovedpersoner, er rundet af et råt Udkantsdanmark:

Mik kunne matche hvem som helst i fortinnede ansigtsudtryk. Man klarede sig ikke helskindet igennem så mange værtshusaftener i Nakskov og

Maribo, som han havde gjort, uden at kunne mønstre et stenansigt, når mænd med steroidepumpede overarme og ens læderveste ville vide, om man var ude på noget.

Et andet sted i bogen havde jeg behov for at vise, at samme Mik Karlsen havde problemer på hjemmefronten, men uden at det fyldte lange passager. I sådanne situationer kan omgangen med alkohol fungere som en nem og hurtig markør, der gør det muligt for forfatteren at leve op til læresætningen "show it, don't tell it":

De klinkede flasker og drak. Mik tømte halvdelen af sin flaske i et drag. Karen så undersøgende på ham.- Når man ser dig drikke på den måde, fristes man til at spørge, hvordan det går med kærligheden? - Men så må man stå for fristelsen. Han stillede flasken fra sig på bordet. - For det gider jeg ikke tale om.

Skal der være fest

Selvom alkohol i mine bøger har en tendens til at spille en fatal rolle, kan det modsatte også være tilfældet. Alkoholen kan nemlig, som jeg og mange andre kender fra egne liv, i modereret form også spille en positiv rolle for fællesskabet, og i bogen "Nukaakas kabale" finder man et eksempel på, hvordan jeg gør brug af en af alkoholkulturens positive sider. På et tidspunkt sker en traumatisk begivenhed på den arbejdsplads, vi følger, og efterfølgende tyr chefen, Nukaaka Nielsen, til øllet som den lim, der skal samle de ansatte igen:

- Jeg vil gerne have en stor fadøl, sagde Nukaaka så højt, at alle kunne høre det. Det var en uskreven regel, at man kun drak alkohol i arbejdstiden ved særlige lejligheder, og det var chefen, der afgjorde, hvornår en lejlighed kunne kaldes særlig. Med sin ordre håbede hun at signalere, at det her var en frisk start.

At tackle en kliché

"Nukaakas kabale" foregår i Grønland, og denne bog er den eneste, hvor jeg på forhånd gjorde mig mange overvejelser om, hvilken rolle alkohol og misbrug skulle spille. Før jeg begyndte på de øvrige bøger, tog jeg aldrig eksplicit stilling til, hvordan karaktererne i bogen skulle omgås alkohol – det var altid noget, der opstod ud af skriveprocessen. Men netop fordi "Nukaakas kabale" foregik i Grønland, følte jeg, at det krævede en stillingtagen.

Jeg ønskede ikke at bære ved til fordomme om døddrukne grønlændere, der drak alle pengene op på første lønningsdag og vaklede direkte fra værtshuset hjem og bankede konen, men omvendt ville jeg heller ikke skrive et politisk korrekt manifest, fuldt af grøntsagssmoothies og uden hold i virkeligheden.

Disse overvejelser førte til to forskellige fremgangsmåder. Nogle steder lader jeg mine grønlandske karakterer drikke, uden at komme med "metakommentarer" eller forholde mig til, at de er grønlandske. Når ingen fremmede kigger med, forholder de sig ikke til skismaet "grønlænder vs. alkohol", og derfor gør jeg som forfatter heller ikke. Et eksempel er en

scene i begyndelsen af bogen, hvor to grønlandske veninder drikker for meget rødvin og kloger sig på verden, nøjagtig som to danske veninder ville gøre det. "The Johnny Walker-wisdom running high", som Leonard Cohen udtrykker det i sangen "Closing time", og det får denne visdom lov at gøre uforstyrret.

Men fordi alkoholen er den linse, mange danskere traditionelt har set Grønland igennem – til trods for at danskere over 14 år i 2018 i gennemsnit drak 9,4 liter alkohol mod 8,4 liter i Grønland – besluttede jeg et par steder i løbet af bogen at tackle klichéen eksplicit. Det sker blandt andet i en scene, hvor Nukaaka Nielsen bliver interviewet, fordi hun som chef i Grønlands Råstofdirektorat anses for at være en mønsterbryder, der ikke harmonerer med det klassiske billede af en grønlænder. Interviewet bliver indledt med denne dialog mellem Nukaaka og den danske journalist:

- Som jeg skrev til dig, kører vi i øjeblikket en serie om grønlændere, der er blevet til noget, forklarede journalisten, mens hun tjekkede, at der var batteri på diktafonen. - Ja, det kunne jeg forstå. Nukaaka studerede de lyse hårtotter, der faldt fra journalistens knold, og overvejede, om det var blæsten, eller om det var med vilje. Og om journalisten ville blive fornærmet, hvis Nukaaka komplimenterede hende for, at hun var blevet til noget, selv om hun var blondine. - Det er et forsøg på at vende klichéerne på hovedet og komme væk fra den klassiske historie om grønlænderen, der sidder på Christianshavns Torv og drikker, eller alle historierne om incest heroppefra. Nukaaka nikkede uden at sige noget.

Ligesom det er tilfældet med alle andre kulturer, kan man godt skrive om alkohol og Grønland uden et frontalsammenstød med klichéerne. Som ovenstående viser, er min foretrukne måde indimellem at nævne elefanten i rummet.

Folk ved jo alligevel, at den er der.

Forfatteren Helle Vincentz (f.1978) skriver prisnominerede spændingsromaner. Mordene i hendes seneste bog, "Søster min", bliver begået i en medicinalvirksomhed, der sælger antidepressiv medicin. Bogen er den seneste i serien om efterforskeren og antropologen Sofie Munk.
Foto: Les Kaner

SVERIGE

Forskningsformidling:

**oplysning,
magtmiddel
eller begge dele?**

Katarina Winter, ph.d.-studerende i sociologi ved Stockholms Universitet.

Er forskningsformidling et altruistisk, demokratisk projekt, eller handler det mere om at få magt over samfundets og den almene befolknings forståelse af vores studieobjekter? I et nyt svensk studie undersøges kommunikationsprocesser for at få en bedre forståelse af forholdet mellem videnskab og samfund på afhængighedsområdet.

AF KATARINA WINTER

Forskningsformidling er ofte blevet opfattet som synonymt med vidensoplysning - et demokratisk initiativ, hvor eksperter deler deres viden med samfundets medborgere. Men er formidling nødvendigvis et altruistisk projekt? Hvordan formidles forskning, og hvordan bliver den modtaget? Og hvad ved vi om, hvilke konsekvenser formidlingen har i praksis, alle gode intentioner til trods? Disse spørgsmål interesserer mig i min forskning. For mig er formidling en proces, hvorigennem vi kan studere samspil og relationer mellem videnskab og samfund, mellem eksperter og den almene befolkning. Disse relationer kan forstås som en envejsrelation mellem en aktiv ekspert og en passiv almenbefolkning, en tovejsrelation, hvor både eksperter og den almene befolkning er aktive, eller endda en trevejsrelation, hvor også befolkningens viden og forståelse får betydning for eksperten.

Afhængighedsområdet byder på mange muligheder for at studere forholdet mellem videnskaben og den almene befolkning. Afhængighed er et dybt menneskeligt fænomen, men dens betydning, forudsætninger og konsekvenser skabes af modstridende aktører, nemlig perspektiver og positioner, både blandt eksperter og i den brede befolkning.

To ting er dog fælles for alle perspektiver og positioner: De er medskabere af, hvad afhængighed er ved, at andre forstår, fortolker og anvender dem.

Dette samspil – eller denne samproduktion – i kommu-

nikationsprocesser kan således gå hen og blive vigtigere, end hvad kendsgerningerne faktisk "er". I en tid, hvor kommunikation er blevet et nøgleord for demokrati og inklusion, bliver det således vigtigere at studere, hvorledes disse processer med kommunikation, perspektiver og positioner praktiseres.

Jeg har studeret forskellige tilfælde, hvor forholdet mellem eksperten og den almene befolkning er kompliceret, for at udforske en-, to- og trevejsrelationen i kommunikationsprocesser på afhængighedsområdet: Avislæseres fortolkninger af nyhedsrapportering om afhængighedsforskning, deltagersamspil på en konference om medafhængighed og interaktionen mellem embedsmænd og politikere inden for landstingspolitik.

Jeg er mindre interesseret i, hvad ekspertise bør være, eller hvad der er mere eller mindre sandt. Jeg interesserer mig til gengæld for, hvordan kommunikationsprocessen foregår. Vi forskere lægger en masse tid og ressourcer i formidling, og mange ser det som et selvfølgeligt og velvilligt demokratiseringsprojekt med vidensoplysning som det primære formål. Men vi ved mindre om andre hensigter med kommunikation og om, hvordan vores viden faktisk modtages, dvs. hvilke konsekvenser vores formidling har. Et andet vigtigt spørgsmål drejer sig om, hvem der får lov til at være 'ekspert', og hvem der får lov til at repræsentere den almene befolkning, som vi gerne vil kommunikere vores forskning til, og i hvilken sammenhæng det sker. 'Ekspertise' som fænomen er – og afhængighedsområdet er bestemt ingen undtagelse

– flerstemigt og fuldt af uforenelige problemformuleringer og løsninger. Eksperten inden for samme område kan således være dybt uenige om et områdes problematikker, definitioner og løsninger. Alligevel bruges ekspertrollen forholdsvis vilkårligt for at give legitimitet i vigtige spørgsmål. Det samme kan siges at gælde for den almene befolkning, der ligesom ekspertkategorien omfatter forskellige aktører og perspektiver, hvilket gør denne gruppe både konfliktfyldt, mangfoldig og foranderlig. At give den almene befolkning en stemme er således også et spørgsmål om, hvem og hvilke grupper, man giver den til: Har man i en aktuel debat eksempelvis rollen som bruger, behandler, pårørende, forsker eller almindelig borger, og giver det én adgang til at blive opfattet som én med særlig ekspertise – eller en særlig erfaring – inden for denne kategori, men således derfor også uvidende på andre områder? Og kan ekspertisen opfattes som flydende, så hvis flere er enige om én særlig tilgang, så opfattes den viden som mere legitim, end hvis kun én er af denne mening?

Men den almene befolkning er også nødvendig for forskningens samfundsmæssige eksistens. Forskning eksisterer selvfølgelig i samfundet og påvirker borgerne gennem den viden, der lægger til grund for politiske beslutninger, lægemidler, behandlinger og så videre. Men når det gælder selve ekspertkundskabens udbredelse i samfundet, er den almene befolkning ikke blot modtagere, men også katalysatorer for, hvordan og hvor meget den viden kommer ud. Vi skal derfor ikke kun fokusere på eksperten, og hvordan vi bedst formulerer os, men også studere den potentielle modtager. Det er vigtigt ikke blot at forstå, at den almene befolkning er aktive som modtagere i deres fortolkninger af ekspertise og forskning, men også hvordan de er aktive. Gennem studier af modtagerprocesser kan vi forstå, hvad ekspertviden faktisk er eller rettere bliver til i samfundet. Hvis vi ikke tager højde for, hvad den bliver til, går ekspertkommunikationens potentielle oplysningsformål tabt.

Vigtigheden af egne erfaringer og promoveringen af biomedicinske perspektiver

Mine studier viser, at folk aktivt sammenkæder ekspertviden med deres personlige erfaringer med det pågældende fænomen. Dette er tydeligt i min undersøgelse, som studerer avislæseres fortolkninger af mediefremstillinger af afhængighedsforskning. Man kan opfatte det sådan, at læsningen skaber et "tomrum", som læserne udfylder med deres egne fortolkninger og erfaringer for at skabe mening i og forstå det, de netop har læst. Efter at have læst en nyhedsartikel, der beskrev hjernens belønningssystem, drøftede læserne for eksempel deres egne erfaringer med at belønne sig selv, når de har udført en præstation. Med andre ord "oversatte" de hjernens kemiske belønningssystem til den sociale aktivitet at belønne sig selv med substanser som is eller alkohol efter en præstation. Mødet mellem avisartiklens indhold og læsernes fortolkningsproces lod til at skabe flere konflikter. Dels var det svært for læserne at forstå afhængighed i sig selv som en præstation, der fortjente

belønning, og dels var det svært for dem at forstå det gentagne stofindtag (som finder sted ved afhængighed) som en belønning. Belønningssystemet og hjernen indbyder til associationer. På den ene side bruges og bekræftes derfor den biomedicinske forklaringsmodel, men på den anden side udfordres den, da læsernes fortolkninger kredser mere om at forklare deres egne daglige handlinger end om forståelsen af den faktiske afhængighedstilstand. Avislæserne forstod derfor tilstanden 'afhængighed' ud fra, hvordan de selv oplevede den i småt eller stort i deres egen hverdag og forklarede den biomedicinske forklaringsmodel – hjernens kemiske belønningssystem – ud fra deres egne erfaringer.

Jeg har deltaget i en konference om 'medafhængighed' (når pårørende indirekte/uforskyldt indgår i afhængigheden ved at være med til at opretholde den, eksempelvis ved at skjule den for andre. red.), som jeg studerede og analyserede for at forstå kommunikationsprocesser. Her bliver 'erfaringer' igen centrale, fordi folk med personlige erfaringer med medafhængighed og deres viden og forståelse opfattes som ekspertkommunikation. Dette bidrager til en "omformulering" af forholdet mellem ekspert og den almene befolkning, hvor nogle aktører løftes op til en ekspertposition, mens andre ekskluderes.

Mit studie viser, hvordan gentagelse af og begejstring for viden og forståelse i en vis udstrækning synes at spille en større rolle end det faktiske indhold af den pågældende viden og forståelse. Det indebærer, at der er en bestemt type beretninger, en bestemt type ofre og en bestemt problemformulering og -løsning, der promoveres, mens andre udelukkes.

Børn som en homogen gruppe udpeges eksempelvis som ofre – og dermed vigtige vidensdepoter. De er i den forståelse ofre både for deres fædres (snarere end deres forældres) afhængighedsproblematik og for samfundets mislykkede indsats. Manglende viden blandt både forældre og i samfundet opfattes som det grundlæggende problem, og løsningen findes i at bruge hjernesygdom som en forklaringsmodel, som man oplyser samfundet om i ønsket om at bryde stigmatiseringen. Samme forklaring gør også, at myndigheds personer "vover" at udspørge børn om deres erfaringer og således gør børn til ansvarlige "whistle-blowers" om, hvad der foregår i deres familier. Desuden omfatter disse forklaringer ikke stillingtagen til eksisterende samfundsmæssige interventioner eller tanker om eventuelt nye interventioner eller ressourcer til allerede eksisterende.

Også medafhængighed defineres i ovennævnte forklaringsmodel som en sygdomstilstand, der forklares på samme måde som afhængighed – som en hjernesygdom. Det viser endnu en gang, at den biomedicinske forståelse af afhængighed trives meget godt med de levede erfaringer, i modsætning til hvad samfundsvidenskabelige perspektiver gør. De fleste kan forholde sig til, hvad en sygdom i hjernen er frem for at skulle

begribe komplekse samfundsstrukturer. Det er spændende, eftersom selve hjernen ofte fremstilles som et ekstremt komplekst fænomen, som hjerneforskere selv knap nok forstår. Generelt synes folk dog at have let ved at inkludere hjernen og belønningssystemet i deres forståelse af (med)afhængighed. På den ene side risikerer denne indkapsling af afhængighedsspørgsmålet i biomedicinen i, at vi i allerhøjeste grad forklarer sociale fænomener ud fra kemiske processer og dermed udelukker vigtige sociale perspektiver. På den anden side kan man spørge sig selv, hvordan dette – at den almene befolkning i sandhed bekræfter, men også fortolker biomedicinen ud fra deres egne sociale erfaringer – i sidste ende også påvirker lægevidenskaben. Dette "på den ene og på den anden side", når det kommer til prioritering af biomedicin som forklaring både for avislæserne og konferencedeltagerne i min undersøgelse, komplicerer diskussionen om en-, to- eller trevejsrelation. Det lader snarere til at dreje sig om en kommunikationsproces, der omfatter alle tre relationer: En envejsrelation i forhold til at deltagerne bekræfter biomedicinens formidlede billede som et vigtigt element i at forklare afhængighed; en tovejsrelation i forhold til at denne bekræftelse bygger på aktive fortolkninger og inklusion af egne erfaringer; og en trevejsrelation ud fra de faktiske og potentielle justeringer, som forskerne selv foretager, når det kommer til deres fremtidige arbejde (forenklinger, tilpasninger af forklaringsmodeller).

Når det kommer til medafhængighedskonferencen, er det altså et samspil, hvori den indbyrdes viden og forståelse "forhandles" ud fra hvem der opfattes som eksperter og bekræftes herefter som viden, og det er afgørende for, hvad der rent faktisk formidles. En del af mit studie handler også om samspillet mellem politikere og embedsmænd. Der bliver det igen klart, at ekspertise er en forhandlingsproces frem for ren overførsel. Nogle af de diskussioner, jeg studerede, omfatter blandt andet forhandling om tid, ansvar, fokus og roller for at opretholde konsensus i samtale, snarere end om faktisk viden.

At både vidensformidlere og -modtagere er aktive i et samspil, indebærer ganske vist en konflikt med rangfordelingen "ekspert, rådgiver og lægmand", men ikke med kommunikationsprocessen som samtale.

Måske en del af forklaringen ligger i det faktum, at vi så høfligt indgår i en konversationskabelon, hvor vi er enige med hinanden og undgår konflikter med alle (undtagen måske dem, vi allerede på forhånd åbenlyst anser som vores modstandere). Jeg ser dette som et problem, især når det så åbenlyst er et spørgsmål om, hvordan visse aktører og perspektiver inkluderes, mens andre udelukkes, uanset hvor høflig samtalen end måtte være, og uanset hvor meget vi integrerer den i en oplysningskontekst.

Kommunikation og samproduktion

- hvad skal det gøre godt for?

Jeg har i denne tekst forsøgt at forklare, hvordan jeg opfatter kommunikation, og hvorfor vi aldrig skal holde op med at stille spørgsmål til forholdet mellem ekspert og den almene befolkning. Så hvordan skal de spørgsmål, jeg stillede i begyndelsen af artiklen, besvares? Samlet set viser mine studier, at ekspertise ikke udelukkende kan betragtes som de aktører, som traditionelt tillægges ekspertise. Modtagere af ekspertviden kan næppe betragtes som passive og tomme kar, der venter på at blive fyldt med viden, men snarere som medskabere af indholdet i de betragtninger, de læser eller lytter til. Skal vi dermed opfatte den almene befolkning som lige så store eksperter som forskerne? Nej, jeg har ikke til hensigt at udvande ekspertbegrebet. Ej heller ønsker jeg at relativisere ekspertkommunikation og mindske befolkningens tillid til ekspertisen. Snarere tværtimod. Men ved at opfatte kommunikation som interaktion og samproduktion, mere end som en ren overførsel, kan man bedre forstå forholdet mellem videnskab og samfund. Hvis man for eksempel tillægger det betydning, hvordan den almene befolkning er involveret i tolkningsprocesser, handler det netop om at uddybe forståelsen for, hvordan forskellige viden og forståelse og aktører sameksisterer, samproducerer og (gen)forhandler med hinanden, nogle gange ovenikøbet i det samme rum og i den samme kontekst. Baseret på min forskning kan ekspertise bl.a. siges at få sin sociale eksistens gennem aktørernes levede erfaringer med det fænomen, det drejer sig om. Det har endda vist sig, at "eksperten" og "den almene befolkning" skabes i kommunikationsprocesser. Jeg har også fremhævet, at både samtalenormer og videnskabelige discipliner – her biomedicinens – status spiller en rolle for, hvordan kommunikationsprocesser foregår, hvilket belyser, at kommunikationsprocesser naturligvis præges af og interagerer med samfundet som helhed. Forskningsformidling er således ikke på nogen måde en uskyldig proces (1). Vi kan ganske enkelt ikke inden for afhængighedsvidenskab kontrollere og bestemme, hvad der faktisk regnes som afhængighedsekspertise. Hvordan man formår at kommunikere afhængighedsproblemer såvel som løsninger på disse problemer i samfundet, er i allerhøjeste grad relevant for, hvad der betragtes som ekspertise, uanset hvad forskningen "egentlig" siger. Hvis man med andre ord lykkes med at kommunikere viden, har man magt over samfundets forståelse af afhængighed. Derfor må vi være opmærksomme på, hvordan og med hvilke viden og forståelse, der kommunikerer og i sidste ende realiseres i samfundet. Det er særlig vigtigt på afhængighedsområdet, hvor folk er ekstra sårbare. Levede erfaringer dominerer til en vis grad de områder, jeg har studeret, og selvfølgelig er der mange gode grunde til at lytte til folks problemer, erfaringer og viden om de fænomener, vi studerer. Uanset om man bruger benævnelsen medafhængig eller ej, er det at være pårørende forbundet med store og til dels underprioriterede lidelser. Men med denne prioritet af visse aktører, som får lov til at komme til orde med visse erfaringer, som bindes sammen med en bestemt (me-

dicinsk) viden, står andre aktører til at tabe en masse. Vejen frem er ikke ensidige billeder af ofre og gerningsmænd og en ledsagende underminering af eksisterende interventioner. Snarere end at alle mulige samfundsinstanser gør børn til ansvarlige informanter gennem at "vove at spørge" dem om deres familiers vanskeligheder og forældres problemer – erfaringer, vi måske hverken har tid, penge eller kompetencer til at tage os af — skal vi i stedet turde spørge om noget andet: Hvor er kompetencen, og hvordan kan den gøres mere tilgængelig for børn? Hvorfor i alverden skal vi affinde os med, at folk, der får misbrugsrelaterede problemer, sættes op mod hinanden i forhold til ressourcer, opmærksomhed og politik? Hvad betyder det, at nogle videnskabelige viden og forståelse lettere går hånd i hånd med folks erfaringer end andre? At de formidles for simpelt eller tilstrækkelig godt? Og er det virkelig en 'tovejsrelation' med en aktiv almen befolkning, der præger dagens formidling af afhængighedsekspertise? Sommetider lader det mere til at handle om, at man vil "pakke" initiativer ind som sammenhænge, der belyser deltagelse og dialog. Det betyder, at den almene befolkning, forskere og frem for alt praksisser havner i situationer, hvor forudsætningen, at "alle deltager", slås fast, på trods af at visse viden og forståelse belønnes, mens andre overses. På den måde kan perspektiver drukne i den demokratiske præmis. Men demokrati forudsætter repræsentation. Det er noget, vi alle må blive mere lydhøre over for. Jeg vil som sagt ikke relativisere. Men hvis vi ønsker at tage ansvar for den kompleksitet, der følger af et samspil mellem menneske, krop og samfund, er det uholdbart at stræbe efter et enevældigt vidensideal. Kommunikationsinitiativer kan således næppe forstås som objektive og selvstændige projekter, hvor man lytter til alles stemmer, og afhængighedsekspertise er ikke en absolut størrelse. Men vi behøver heller ikke at hævde, at det forholder sig således. I sagens natur er forklaringer og løsninger på afhængighedsproblematikker højst kontroversielle områder, hvor forskere ikke er enige hverken om årsager, løsninger eller terminologi. Det er opretholdelsen af absolutte og eksklusive positioner og påstande, der skaber forhindringer på afhængighedsområdet, snarere end forsøgene på at problematisere dem. Ekspertise skal derfor forstås som flerstemigt og relationelt, og eksistensen af modstridende viden og forståelse kan opfattes som en mulighed snarere end en forhindring. Forskere, der har ambitioner om oplysning, deltagelse og andet, bør naturligvis tage dette i betragtning og kræve og muliggøre gennemsigtighed i forhold til de værdier, vi går ind for. Vi bør også fortsætte udforskningen af den almene befolknings deltagelse i kommunikationsprocesser, hvordan den finder sted, hvilke og hvis erfaringer der bliver hørt, på bekostning af hvem, og hvordan det påvirker, hvem der er ekspert, hvem der er almen befolkning, og hvilken viden de skal have.

Referencer:

(1) Davies, S. R., & Horst, M. (2016). Science communication: Culture, identity and citizenship. Springer

Oversat fra svensk af Oversættelsescentret ved Københavns Universitet

Foto: Märta Thisner

Katarina Winter opnår sin ph.d.-grad i juni 2019 med afhandlingen 'Everybody knows? Conversational coproduction in communication of addiction expertise' som indeholder følgende artikler:

- Winter, K. (2016). Coproduction of scientific addiction knowledge in everyday discourse. *Contemporary Drug Problems*, 43(1), 25-46. <https://doi.org/10.1177/0091450916636896>

- Winter, K. (2018). Experiences and expertise of codependency: Repetition, claim-coupling, and enthusiasm. *Public Understanding of Science*, 28(2), 146-160. <https://doi.org/10.1177/0963662518792807>

- Winter, K. "I'll look into it!" Conversational coproduction within county politics. (Manuskript)

Svensk undersøgelse: Hvordan kan vi sikre en mere lige behandling for unge stof- brugere?

I denne artikel præsenteres og diskuteres nogle resultater og konklusioner fra en svensk undersøgelse fra sidste år af kønsforskelle blandt unge stofbrugere. Min kollega Mikael Dahlberg og jeg har undersøgt ligheder og forskelle mellem piger og drenge, der påbegyndte en behandlingskontakt ved specialiserede ambulante behandlingscentre i 11 svenske byer.

AF MATS ANDERBERG

Mats Anderberg er lektor ved Institutionen för pedagogik och lärande ved Linnéuniversitetet Växjö i Sverige

Et fælles mønster inden for stofbehandling er, at mænd eller drenge er overrepræsenterede på trods af de små kønsforskelle i stofbrug, der ses i en normalpopulation som fx skoleelever (1). Samtidig viser flere undersøgelser paradoksalt nok, at kvinder eller piger, der kommer i kontakt med behandling, generelt har mere omfattende og komplekse problemer indenfor flere livsområder (2). Tidligere troede man, at dette ulige forhold handlede om, at mænd/drenge i højere grad har alkohol- og stofproblemer end kvinder/piger. På det seneste har denne forklaring i stigende grad været oppe til genovervejelse, og der er blevet fremsat alternative hypoteser, bl.a. at det snarere handler om udvælgelsesfaktorer, og at politi, retsvæsen og de sociale myndigheder kan have stor betydning for, hvem der henvises til behandling. Vores undersøgelse er baseret på interviewdata fra 2.169 unge under indskrivelse til et behandlingscenter. Gennemsnitsalderen var 17 år. 27 % af de unge var piger, og de resterende 73 % var drenge. Tre fjerdedele af de unge boede ved henvendelsen hjemme hos deres forældre, pigerne i mindre grad end drengene. Næsten lige mange piger og drenge var på folkeskoleniveau (henholdsvis 21 % og 19 %), mens andelen af piger, der var i gang med en gymnasial eller videregående uddannelse, var lavere end andelen af drenge (henholdsvis 44 % og 54 %). For pigernes vedkommende var det som regel dem selv, psykiatrien eller sundhedsvæsenet, der havde taget initiativet til behandlingen, mens det for drengenes vedkommende hyppigere var deres familie eller de sociale myndigheder, der initierede kontakten til centret.

Væsentlige kønsforskelle indenfor flere livsområder

Det viste sig, at pigerne gennemgående havde vanskeligere familie- og opvækstforhold end drengene og i højere grad havde erfaringer med økonomiske vanskeligheder, overforbrug af alkohol eller stoffer, psykiske problemer og mishandling eller vold i barndommen. Af undersøgelsesdeltagerne rapporterede 63 % af de unge, at de havde eller havde haft problemer i skolen, der havde påvirket deres fremmøde, skoleresultater og/eller trivsel, pigerne i langt højere grad end drengene (henholdsvis 72 % og 59 %).

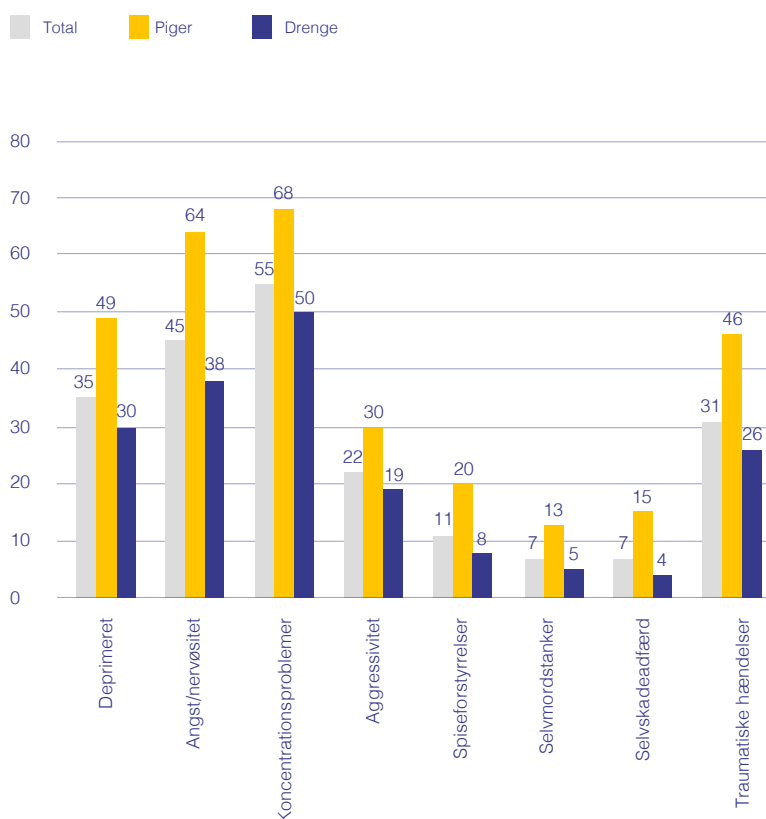
Også når det kom til alkohol- og stofbrug, tegnede der sig flere tydelige kønsforskelle. En større andel af pigerne, 57 %, havde et alkoholforbrug i risikozonen, mens den tilsvarende andel af drengene var på 43 %. Procentdelen, der angav cannabis som deres primære stof, var signifikant højere blandt drengene end pigerne (henholdsvis 82 % og 65 %), mens en større andel af pigerne angav alkohol eller andre stoffer som fx amfetamin eller opiater som deres primære stof.

Pigerne brugte rusmidler oftere end drengene og rapporterede endvidere, at de oftere brugte to eller flere rusmidler i kombination, hvilket samlet set indikerer, at pigerne generelt har en alvorligere misbrugsproblematik.

Til gengæld var der ingen nævneværdige forskelle mellem kønnene, hvad angik debutalder, om de tidligere havde været i behandling, eller om de havde omgang med venner, der brugte stoffer.

Drengene havde i meget større udstrækning været anholdt af politiet og dømt for forskellige former for kriminalitet, et forhold, som er veldokumenteret i tidligere forskning (3, 4). 23 % af pigerne havde været dømt for kriminalitet, mens den tilsvarende andel for drenge var 39%. I forhold til udsathed for forskellige typer af vold og overgreb var pigernes andel derimod gennemgående større eller meget større, og omkring halvdelen af dem havde været udsat for fysisk eller psykisk vold, og næsten en tredjedel af dem også seksuel vold.

Tabel 1. Forskelle i mental sundhed for piger og drenge. Procentvis fordeling.

Med hensyn til mental sundhed illustrerer ovenstående diagram i lighed med tidligere undersøgelser, at pigerne i langt højere grad end drengene angav forskellige typer af psykiske lidelser, tilstande eller symptomer (5, 4). Noget overraskende havde en større andel piger end drenge også vanskeligt ved at kontrollere deres egen voldelige adfærd, hvilket er i direkte modstrid med tidligere undersøgelser. Undersøgelsen viste også, at det var mere almindeligt, at pigerne tidligere havde været under psykiatrisk behandling eller havde taget medicin for psykiske problemer. Kun hvad angår forekomsten af neuropsykiatriske diagnoser var kønsfordelingen lige.

Resultaterne af undersøgelsen viser overordnet, at piger har betydeligt flere risikofaktorer end drenge og derfor større problemer indenfor flere livsområder, som igen gør, at de har en større risiko for at få alvorlige alkohol- og stofbrugsproblemer som voksne.

Et paradoks

Undersøgelsen viste, at piger med alkohol- og stofoverforbrug generelt havde sværere opvækstvilkår og familieforhold end drengene, de havde oftere problemer i skolen, og de havde et alvorligere stofbrug og tungere psykiske problemer.

Undersøgelsen viser således det paradoksale forhold, at færre piger kommer i kontakt med behandlingssteder for stofbrugsproblemer, selvom de generelt befinder sig i mere problematiske livssituationer end drenge.

Når unge mennesker i Sverige påbegynder ambulant behandling for alkohol- og stofoverforbrug, lader det til, at de fleste kønsforskelle forstærkes i sammenligning med fx skoleelevers stofvaner, hvor forskellene er betydeligt mindre. Vi er klar over, at resultaterne af undersøgelsen til en vis grad risikerer at bekræfte de "cementerede" kønsstereotyper, der ofte tilskrives kvinder med alkohol- og stofbrugsproblemer (6). Samtidig må man ikke lukke øjnene for, at der er flere tydelige forskelle på piger og drenge, der starter i behandling for alkohol- og stofoverforbrug. Men hvordan skal vi forstå disse forskelle?

En mulig forklaring kan handle om, hvem der tager initiativ til en behandlingskontakt, hvor undersøgelsen viser, at piger oftere kommer i kontakt med behandling på eget initiativ eller via sundhedsvæsenet, mens drenge gør det via mere eller mindre påtvungne tiltag fra de sociale myndigheder eller gennem deres forældre. Tidligere undersøgelser har vist, at retssystemet spiller en dominerende rolle i henvisning til behandling for både drenge og unge mænds vedkommende, mens initiativet til pigers kontakt er mere varieret og ofte tages af dem selv eller sundhedsvæsenet. Pigers psykosociale problemer kan sandsynligvis tolkes forskelligt ud fra kønsstereotype mønstre og afhængigt af, hvilken profession man ser dem fra, og dette kan medføre, at piger fortrinsvis henvises til ungdomsklinikker og psykiatrien i stedet for til stofbehandling (7, 8).

En anden mulig forklaring er, at pigerne, på trods af deres mere omfattende problemer, først kommer i betragtning til behandling på et senere tidspunkt og dermed ikke får tilstrækkelig støtte i tide. Kan det forholde sig sådan, at samfundet fordelsbehandler mænd og drenge også på dette velfærdsområde? (fx som det kan ske i sundhedsvæsenet, se fx denne artikel online <https://www.forskning.se/2016/02/15/ge-ratt-var-d-kvinnors-och-mans-kroppar-reagerar-olika-pa-behandling/>). Eller er pigers stofbrugsproblemer ikke lige så synlige eller opsigtsvækkende? En svensk undersøgelse viser fx, at politiet i uforholdsmæssig højere grad anholder drenge

for mistanke om stofbrug (9). Det kan formentlig være forbundet med en kønsbunden socialiseringsproces, hvor kvinder i højere grad end mænd har lært at disciplinere sig selv og internalisere deres problemer. Nogle af resultaterne af vores undersøgelse støtter denne opfattelse, da andelen af piger med depression, angst, nervøsitet, spiseforstyrrelser, selvskadende adfærd eller selvmordstanker var langt større end for drenge. Dette modsiges dog til en vis grad af, at der også var flere piger, som havde svært ved at kontrollere deres egen voldelige adfærd. Det afspejler muligvis, at piger er ved at nærme sig drenge i forhold til at udtrykke deres følelser eller få afløb for deres vrede.

En tredje hypotese, der nævnes i tidligere undersøgelser — og som delvist understøttes af denne undersøgelse — er, at pigernes vej ind i stofoverforbrug ofte følger et bestemt kønsmønster. Mønstret består i en øget eksponering for grundlæggende risikofaktorer blandt piger og unge kvinder i samfundet, såsom sexchikane og forskellige former for vold, hvilket fører til alvorlige psykiske problemer, hvilket igen fører til et omfattende alkohol- og stofoverbrug som følge af de traumatiske oplevelser og følelsesmæssige problemer, som disse genererer. I Sverige har unge kvinder fx en mangedoblet risiko for at blive udsat for sexchikane eller overgreb i forhold til mænd (10, 8). Denne type undersøgelse kan imidlertid ikke fastslå en sådan årsagssammenhæng.

Hvordan kan vi tilpasse behandlingen bedre til piger og gøre den mere lige? Når piger har en større belastning fra psykosociale risikofaktorer end drenge, har de måske også behov for multidimensionelle og mere omfattende behandlingsformer, som løber over en længere periode. Det er især vigtigt at tage hensyn til de vanskelige opvækstforhold og de alvorlige psykiske problemer, som mange unge mennesker kæmper med. Behandlingen skal ske i tæt samarbejde mellem de sociale myndigheder og psykiatrien og omfatte både stofmisbrug og psykiske problematikker. Der kan også være behov for at tage tidligere traumatiske oplevelser med i behandlingen, især for piger, der i højere grad har den slags problemer (11, 12). I nogle tilfælde er ambulant behandling muligvis ikke tilstrækkelig.

Vi mener også, at det ville være muligt at forebygge misbrugsproblemer blandt mange unge gennem tidligere opmærksomhed på deres brug af stoffer. Undersøgelsens resultater giver direkte anvisninger på, hvordan man kan opdage pigers behov på et tidligere tidspunkt, eftersom de i meget højere grad end drenge tidligere har kontakter med psykiatrien og også har mere omfattende problemer i skolen. Denne viden åbner muligheder for at identificere problemerne og yde mere relevant støtte på et tidligere tidspunkt. Det bør således være muligt at tilbyde flere piger misbrugsbehandling, hvilket også vil føre til en jævnere kønsfordeling.

Referencer

(1) EMCDDA (2016). ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Luxembourg: European Monitoring Centre on Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).

(2) Kloos, A., Weller, R.A., Chan, R. & Weller, E.B. (2009). Gender Differences in Adolescent Substance Abuse. *Current Psychiatry Reports*, 11(2), 120-126.

(3) Hodgins, S., Lövenhag, S., Rehn, M. & Nilsson, K.W. (2014). A 5-year follow-up study of adolescents who sought treatment for substance misuse in Sweden. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(5), 347–360.

(4) Pedersen, M.U., Vind, L. & Bækbo, M. (2009). 13-17-årige piger der misbruger rusmidler, og den behandling de tilbydes. Aarhus: Center for Rusmiddel-forskning, Aarhus Universitet.

(5) Mitchell, P.F., Kutin, J.J., Daley, K., Best, D. & Bruun, A.J. (2016). Gender differences in psychosocial complexity for a cohort of adolescents attending youth-specific substance abuse services. *Children and Youth Services Review*, 68, 34-43.

(6) Storbjörk, J. (2011). Gender differences in substance use, problems, social situation and treatment experiences among clients entering addiction treatment in Stockholm. *Nordic Studies in Alcohol and Drugs*, 28(3), 185-209.

(7) Mufs (2015). När livet känns fel. Ungas upplevelser kring psykisk ohälsa. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (Mufc).

(8) Strandberg, A. & Kvillemo, P. (2017). Alkohol, droger och sexuell hälsa. Utveckling av alkohol- och drogförebyggande arbete i samarbete med ungdomsmottagningar. Stockholm: STAD.

(9) Brå (2018). Narkotikaanvändning och misstankar om eget bruk bland ungdomar i Stockholm. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå).

(10) Brå (2017). Nationella trygghetsundersökningen 2016. Om utsatthet, otrygghet och förtroende. Rapport 2017:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå).

(11) Anderberg, M. & Dahlberg, M. (2016). Experiences of victimization among adolescents with substance abuse disorders in Sweden. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 4(3), 123-131.

(12) Torchalla, I., Nosen, L., Rostam, H. & Allen, P. (2012). Integrated treatment programs for individuals with concurrent substance use disorders and trauma experiences: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 42(1), 65-77.

Oversat fra svensk af Oversættelsescentret ved Københavns Universitet

Kontaktoplysninger:

Mats Anderberg

IKML innaeus

University Department of

Pedagogy & Learning 351 95

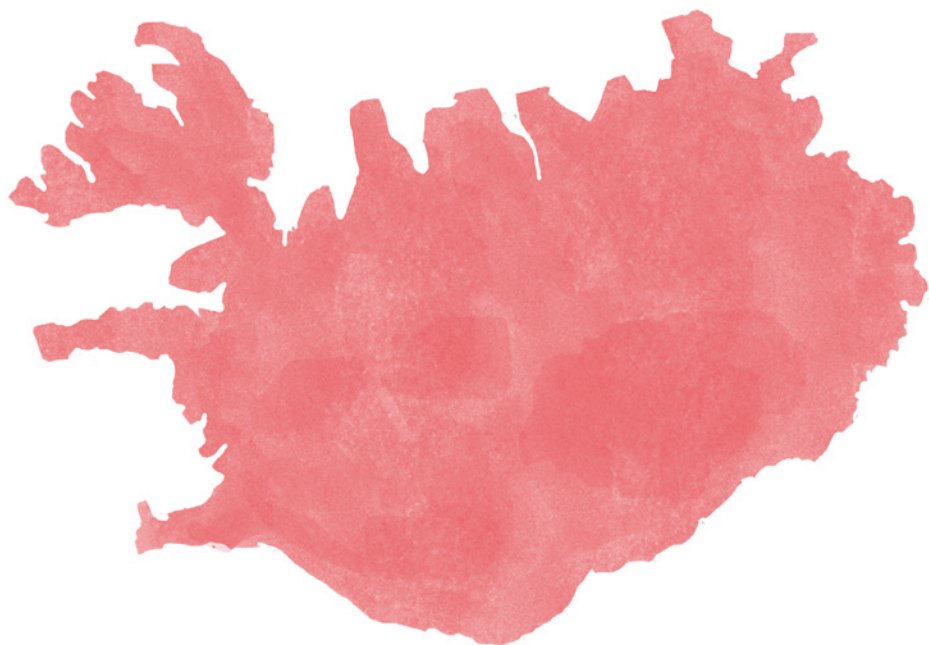
Växjö Sweden +46 772 28 80 00

Telephone exchange +46 470 70

89 22 Direct mats.anderberg@

lnu.se Lnu.se

ISLAND

Stofproblemet i Island: Opioid-krisen giver alvorlige bekymringer

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

I den seneste tid har opioid-krisen overskygget den offentlige debat om stoffer i Island og givet anledning til alvorlige bekymringer. I denne artikel diskuterer vi nogle af problemets karakteristika mere detaljeret.

Helgi Gunnlaugsson er professor i sociologi ved Islands Universitet

For at kunne redegøre for opioid-krisen i Island er det nødvendigt med lidt baggrundsinformation om, hvor udbredt brugen af illegale stoffer er i Island. Den form for kriminalitet, som islændinge (360.000 indbyggere) synes at være mest bekymrede for, har at gøre med tilstrømningen af illegale stoffer til landet. Holdningsundersøgelser af befolkningen over tid viser igen og igen, at brug af stoffer opfattes som det mest alvorlige kriminalitetsproblem i Island. Endvidere viser undersøgelser, at alkohol- og stofbrug – i sammenhæng med et problematisk familieliv – ses som centralt for forståelsen af lokal kriminalitet (1, 2).

Uanset bekymringerne i befolkningen for stofproblematikker, så viser internationale undersøgelser, at brugen af stoffer blandt 10.-klasseselever generelt er lavere i Island end i de fleste andre europæiske lande (3). Det hyppigst brugte illegale stof i Island er cannabis, og andelen af elever, der mindst én gang har indtaget cannabis (livstidsprævalens), var f.eks. 7 % i 2015, mens gennemsnittet i Europa var 16 %, signifikant højere end gennemsnittet i Island og de øvrige nordiske lande.

Med hensyn til voksne viste en undersøgelse foretaget i Island i 2017, at ca. 35 % angav at have brugt cannabis i løbet af deres liv, og tæt på 5 % angav at have brugt cannabis i de sidste seks måneder (2). Dette indikerer en kraftig stigning fra 2013, da livstidsprævalensen var 25 %, og i 2002, hvor den var 20 %. Størstedelen af dette forbrug synes at være eksperimentelt og forbigående, og det finder sted blandt yngre aldersgrupper, hvoraf mange holder helt op, når de bliver ældre og får arbejds- og familieforpligtelser. Størrelsen af dette forbrug over tid er sandsynligvis forbundet med unges mode, dresscode, musiksmag og andre kulturelle modefænomener, for det meste af international karakter. Af og til ser det ud til, at eksperimentelt brug og brug i sociale sammenhænge er trendy i populærkulturen – nogle gange i den lidt mindre "populære" del – og at disse modefænomener højst sandsynligt påvirker brug af stoffer blandt unge. Kun en lille del af disse midlertidige brugere synes at have brug for hjælp fra social- og sundhedsmyndighederne på grund af deres forbrug. Disse brugere er for det meste almindelige borgere, som ikke er involverede i anden form for kriminalitet udover brugen af illegale stoffer. Alligevel er de alle i risiko for at få problemer med politiet og domstolene, men sandsynligvis mener ingen af dem, at deres brug af stoffer burde medføre inddragelse af politi og kriminelle sigtelser. Derfor er det brændende spørgsmål: Hvor er stofproblemet mest udtalt?

Risikofaktorer og stofbrug

Vi ved, at brug af stoffer er farligt. Undersøgelser viser, at alkohol- og stofafhængighed kan ramme alle. For eksempel ser det ud til, at alkoholafhængige kommer fra alle samfundslag. Ikke desto mindre viser forskning, at en stor del af dem, som virkelig rammer "bunden" på grund af deres store stofbrug, specielt sprøjtebrugere, er konfronteret med forskellige personlige og sociale problemer (4, 5). Lavt uddannelsesniveau, begrænset arbejdserfaring, sundhedsproblemer og en kriminalitetsdisponerende livsstil er alle faktorer relateret til stofbrug (6) – og i langt højere grad end i resten af befolkningen.

En undersøgelse foretaget i Island synes at bekræfte den sociale skildring af højt stofbrug ovenfor. På baggrund af data fra en national behandlingsklinik i Island, baseret på oplysninger fra tæt på 200 patienter med brug af hårde stoffer i 2009 og 2010, fandt sociolog Birta Aradóttir (1) et helt specifikt socialt mønster. Cirka halvdelen af patienterne i undersøgelsen angav ved ankomsten til klinikken, at de tidligere var blevet diagnosticeret med et eller andet form for handicap og havde begrænset arbejdserfaring. De fleste af dem havde kun afsluttet obligatorisk skolegang. Cirka 60 % af brugerne, som havde indtaget hårde stoffer i denne undersøgelse, havde tidligere været anholdt eller sigtet for overtrædelse af narkotikalovgivningen, mens kun 25 % af de øvrige patienter på klinikken havde oplevet dette. Cirka en tredjedel angav at have tidligere erfaringer med politiet i forbindelse med tyveri, bedrageri eller vold. Det er derfor åbenbart, at brugere af hårde stoffer er kriminalitetsdisponerede og har tidligere erfaringer med politiet. Langt størstedelen led af psykiske problemer, depression, angst og stress. Over 70 % af disse stofbrugere havde overvejet selvmord, og ca. halvdelen havde forsøgt at begå selvmord. Over halvdelen var blevet diagnosticeret med hepatitis C, og nogle få havde HIV. Langt størstedelen af kvinderne havde oplevet vold, og ca. 75 % af dem rapporterede at have været udsat for seksuelle overgreb.

En undersøgelse i islandske fængsler i 2015 viste lignende resultater. Langt størstedelen af de indsatte havde alvorlige alkohol- og stofproblemer og var blevet diagnosticeret med en lang række personlige og sociale problemer, inklusive ADHD og læse- og skrivevanskeligheder (2).

Derfor synes der at være en dyb polarisering af stofbrugere i samfundet. En stor del af befolkningen, hovedsa-

geligt unge, synes at være villige til at bruge stoffer for sjov uden at skade sig selv, mens et mindretal synes at ende som alvorlige stofbrugere med komplekse personlige og sociale problemer og udgør en trussel for sig selv og andre. Forskning både i Island og andre steder viser i overvejende grad dette polariserede billede af stofproblematikken. Har mønstret forandret sig i de seneste år?

Den islandske opioid-krise

Når det drejer sig om lovligt lægeordnede stoffer fra den farmaceutiske industri, synes billedet i Island at ændre sig og blive mere kompliceret, end det polariserede billede af brug af stoffer i Island præsenteret ovenfor antyder. Brugen af lægeordnede stoffer eller andre syntetiske stoffer synes at være udbredt på tværs af mange forskellige sociale grupperinger og ikke blot blandt marginaliserede grupper.

Åbenbart er der mange lægeordnede stoffer i omløb i Island. Ifølge Nomesco (7) (Nordisk Medicinalstatistisk Komité under Nordisk Ministerråd, red.) bliver der udskrevet flere opioider i Island end i noget andet nordisk land. Island ser også ud til at være førende blandt de nordiske lande, når det drejer sig om at udskrive medicin for ADHD og om forbruget af antidepressiv medicin.

I de seneste ti år er forbruget af antidepressiv medicin angiveligt steget med 49 % i Island, og forbruget af lægeordneret medicin for ADHD steg med hele 165 % (8). Selvom ordineringsraten af sovemedicin og beroligende medicin er faldet noget i Island gennem det seneste årti, er Island stadig førende blandt de nordiske lande og er også rangeret blandt de højeste i verden for disse medikamenter. Ydermere modtog tæt på 30 % af alle kvinder, og 10 % af alle mænd, lægeordneret medicin for depression i 2017. Størstedelen af stigningen i disse ordinerings-rater i de seneste år sker blandt dem, der er 40 år eller yngre (9).

Nogle af disse recepter ender åbenbart på det sorte marked i tillæg til andre kilder som f.eks. smugling. Ifølge overlægen på et lokalt behandlingscenter er det let at få fat i forskellige typer af stoffer i Island, både legale og illegale, og prisen er stabil eller endog lavere end tidligere (10). Ifølge en ny komparativ nordisk undersøgelse af stofhandel på de sociale medier var der en høj grad af stofhandel i Island (11). Åbenbart er alle mulige typer af stoffer tilgængelige i lukkede grupper, inklusive lægeordneret medicin i tillæg til illegale stoffer.

Stort antal stof-relaterede dødsfald

Situationen i Island er overraskende, da Island ifølge ESPAD-undersøgelsen (3) af unge elever er et land med kun få stoffer og også med et lavt alkoholforbrug. Situationen er også bekymrende, fordi opioider er meget afhængighedsdannende og let kan resultere i dødelige forgiftninger og andre ulykker. Derudover bliver de ofte brugt sammen med andre stoffer eller alkohol - en dø-

delig cocktail. Dette har resulteret i, at der er rapporteret et antal stof-relaterede dødsfald i Island. Mellem 2015 og 2017 rapporteredes i alt 42 dødsfald på grund af opioid-brug ud af et samlet antal dødsfald på 85 på grund af forskellige former for forgiftning. Opioid-brug var den hyppigste dødsårsag på grund af forgiftninger i denne periode og overgik langt antallet af dødsfald forårsaget af illegale stoffer. Opioiderne bestod af morfin, kodein, demerol, tramadol og fentanyl, for bare at nævne de hyppigst forekommende (12). I 2018 var der i alt 52 dødsfald relateret til stof-overdosis, de fleste af dem relateret til opioider (13). Ifølge New York Times er antallet af dødsfald på grund af stof-overdosis i Island relativt højt; cirka halvdelen af procentsatsen af, hvad det er i USA (14).

Hvorfor er situationen med lægeordneret medicin og stof-relaterede dødsfald så dystert i Island? Tilgængeligheden af lægeordneret medicin har måske været højere i Island end i andre nordiske lande.

Sundhedsdirektoratet i Island startede derfor en online ordinerings-database for læger i 2016 for at forebygge, at patienter fik flere medicinrecepter fra forskellige læger. I juli 2018 blev reguleringerne af lægeordneret medicin strammet yderligere, hvilket gjorde det endnu vanskeligere at købe denne type legale stoffer. Virkningen af de strammere reguleringer af tilgængeligheden til stoffer er stadig uvis. Hvis store mængder af stoffer bliver smuglet, vil effekten på det sorte marked måske være forholdsvis lav. Der er dog tegn på en reduktion i antallet af dødsfald relateret til stoffer i de sidste måneder af 2018, hvilket forhåbentlig indikerer, at tingene forandrer sig til det bedre i Island.

Behov for politiske tiltag

Forsyningen og tilgængeligheden af stoffer kan ikke forklare, hvorfor der åbenbart er så stor efterspørgsel på stoffer i Island. Med hensyn til lovligt ordneret medicin til patienter er alternativer til brug af stoffer, som f.eks. rådgivning og terapi og lettere adgang til sociale og psykologiske tjenester, muligheder, der måske ikke er blevet udnyttet i samme grad som i andre nordiske lande. Der er dog behov for at undersøge dette aspekt nøjere.

Demografien blandt stofbrugere har også forandret sig noget. For eksempel er den gennemsnitlige alder for personer, der dør på grund af brug af stoffer, faldet i de senere år, og den største risikogrube synes at være unge mænd. En projektleder i Sundhedsdirektoratet sporer stigningen i opioid-brug og stof-relaterede dødsfald blandt unge mænd tilbage til nutidens musik-kultur, specielt hiphop-tekster (15).

På et ureguleret sort marked er forbrugerbeskyttelse naturligvis begrænset, og der er ikke meget pålidelig information til rådighed om, hvor farlige disse stoffer kan være. Der er behov for omgående skadesreduce-

rende tiltag i Island kombineret med andre aktive forebyggende tiltag for at løse dette presserende problem.

Artiklen er oversat fra engelsk af Peter Nygaard

Litteratur:

(1) Gunnlaugsson, H. (2015). Drug use and drug controls in Iceland: An historic paradigm in sight? In H. Giertsen and H. Gunnlaugsson (eds.), *Drugs: What is the problem and how do we perceive it? Policies on drugs in Nordic countries: NSfK Working Group Report* (pp 90-103). Århus: Scandinavian Council for Criminological Research. Accessed January 9, 2019: <https://www.jus.uio.no/ikrs/english/research/publications/2015/drugs-problem.html>

(2) Gunnlaugsson, H. (2018). *Afbrot og íslenskt samfélag* (Crime and Icelandic Society). Reykjavík: Háskólaútgáfan.

(3) ESPAD. (2016). *The ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and other Drugs*. Luxembourg: European Monitoring Centre on Drugs and Drug Addiction og European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Accessed January 7, 2019: <http://www.espad.org/report/home>

(4) Curry, E. (1994). *Reckoning: Drugs, the Cities, and the American Future*. New York: Hill and Wang.

(5) Zilney, L. A. (2011). *Drugs Policy, Social Costs, Crime, and Justice*. Boston: Prentice Hall.

(6) Goode, E. (2015). *Drugs in American Society*. Ninth Edition. Boston: McGraw Hill.

(7) Nomesco, (2017). *Health Statistics for the Nordic Countries*. Nomesco Nordic Medico-Statistical Committee, pp. 161. Copenhagen 108: 2017. Accessed March 18, 2019: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1148509/FULLTEXT05.pdf>

(8) Arnórsson, M. (2018). *Notkun geðlyfja á Íslandi* (Use of psycholeptics in Iceland). Icelandic Medicines Agency. Accessed January 7, 2019: https://www.lyfjastofnun.is/utgefid-efni/greinar__utgefid_efni/notkun-gedlyfja-a-islandi

(9) Jónsson, S.M. (2018a). Fimmta hver kona á Íslandi tekur lyf við þunglyndi (One-fifth of all Icelandic women receives prescribed anti-depressants). *Fréttablaðið*, November 22: 4.

(10) Ólafsdóttir, (2019). Yfirlæknir á Vog segir aðgengi að dópi mjög gott og lýsir lækkaðri verði (Head physician at the Vog Rehab Center claims access to drugs is easy and price going down). *Visir.is*, January 3, 2019. Accessed January 7, 2019: <http://www.visir.is/g/2019190109665>

(11) Demant, J., Bakken, S., Oksanen, A., & Gunnlaugs-

son, H. (udkommer snarest). *Drug dealing on Facebook: A qualitative analysis of novel drug markets in the Nordic countries*

(12) Jónsson, S.G. (2018b). 42 létust vegna ópiata síðustu þrjú ár (42 died due to opioids abuse in the last three years). *Stundin*, August 24, 2018. Accessed January 9, 2019: <https://stundin.is/grein/7321/>

(13) Magnúsdóttir, M. Ó. (2019). Talið að 52 hafi látist vegna ofneyslu í fyrra (Estimated that 52 died due to overdose last year). *RÚV*, January 8, 2019: <http://www.ruv.is/frett/talid-ad-52-hafi-latist-vegna-ofneyslu-i-fyrra>

(14) Katz, (2017). Short answers to hard questions about the opioid crisis. *New York Times*, August 10, 2017. Accessed January 7, 2019: <https://www.nytimes.com/interactive/2017/08/03/upshot/opioid-drug-overdose-epidemic.html>

(15) Ehrat, N. (2018). The Icelandic opioid crisis: Iceland approaching U.S. numbers in drug-related deaths. *The Reykjavík Grapevine*. Accessed January 7, 2019: <https://grapevine.is/news/2018/08/27/the-icelandic-opioid-crisis-iceland-approaching-u-s-numbers-in-drug-related-deaths/>

FINLAND

Hvordan drikkes der i Finland?

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

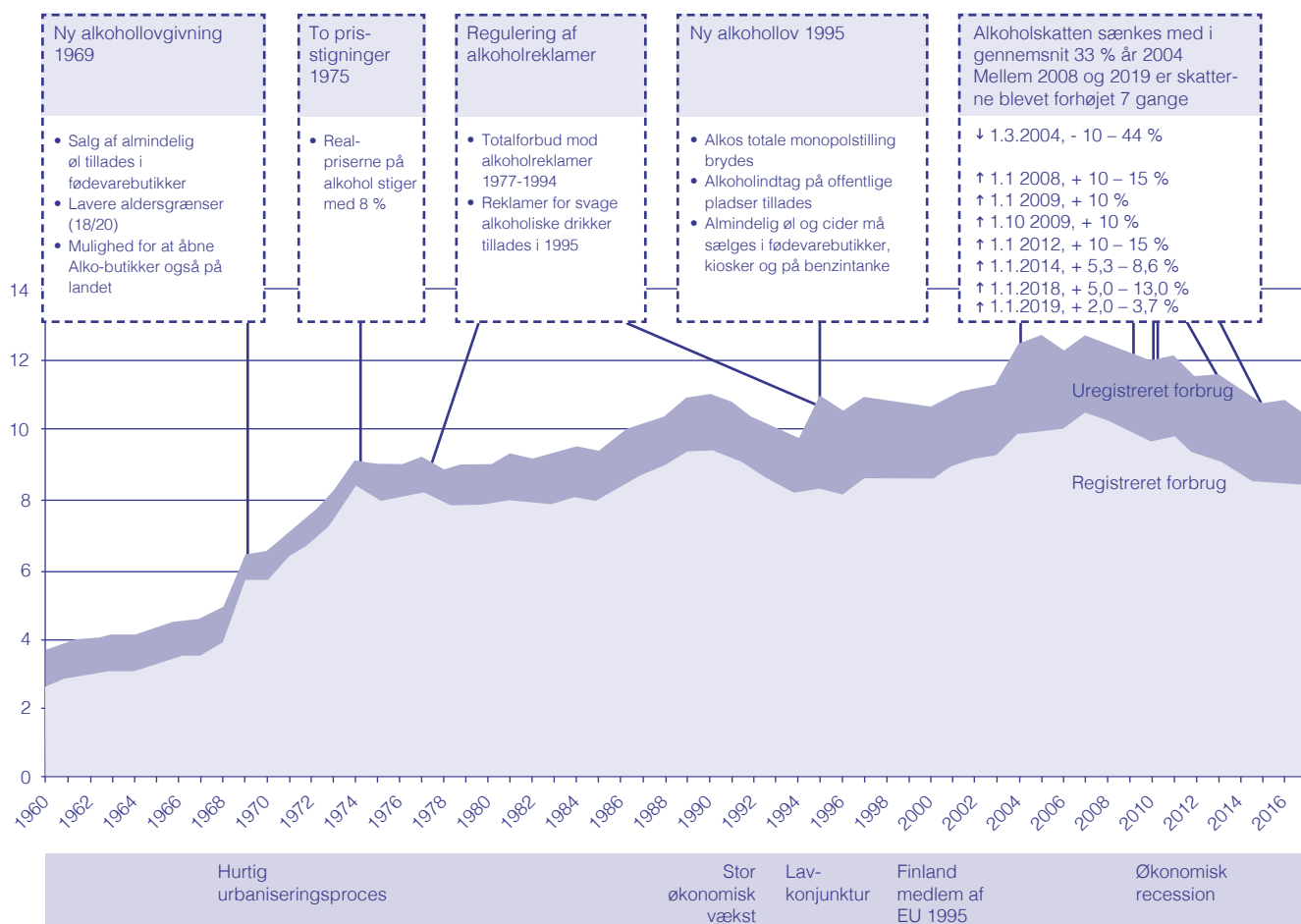
Finland var tidligere det land i Norden, hvor der blev indtaget mindst alkohol, få kvinder drak, stærk alkohol var mest populært, og alkoholskader var hyppigst forårsaget af vold og ulykker. Sådan var det for omkring 50 år siden. Der er sket meget siden da. I slutningen af 1900-tallet fladede alkoholforbruget ud eller faldt ligefrem i de fleste europæiske lande, men i Finland blev det mere end tredoblet fra 1960 til 2007.

Thomas Karlsson og Christoffer Tigerstedt er seniorforskere ved Enheten för alkohol, droger och beroenden, Avdelningen för folkhälsolösningar, Institutet för hälsa och välfärd (THL), Helsinki, Finland

Finland er langsomt men sikkert kommet op på siden af det land i Norden, der har det højeste alkoholforbrug: Danmark. Samtidig er de finske kvinder blevet mere erfarne alkoholforbrugere, og øl er blevet den foretrukne drik. Ikke uventet er leversygdomme steget med stigende hastighed.

Figur 1. Det samlede forbrug af alkohol i Finland i liter 100 % alkohol pr. indbygger i aldersgruppen 15 år og opefter, 1960-2017

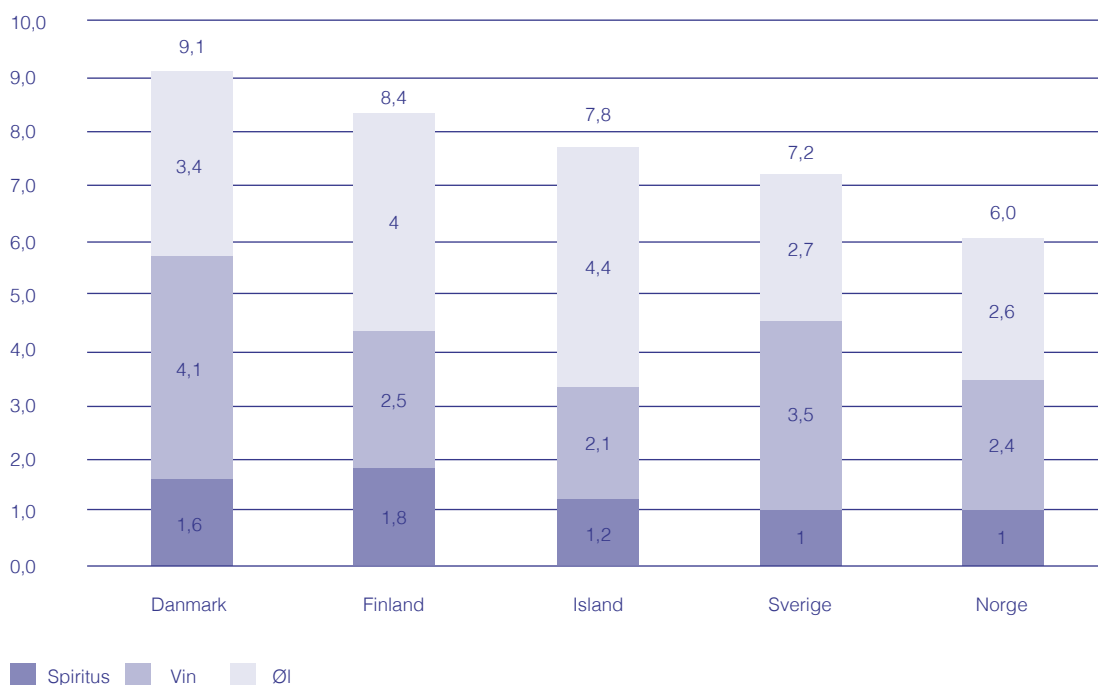

Som det fremgår af figur 1, blev alkoholforbruget i Finland mere end tredoblet fra 1960 til 2007.

Men: Mellem 2008 og 2017 faldt finernes alkoholforbrug med næsten 20 procent. Efter 10 år med faldende alkoholforbrug besluttede landets regering at øge tilgængeligheden af alkohol.

Forbruget i dag har finnerne sammen med danskerne det største alkoholforbrug i Norden, og det har de haft i mere end ti år. I 2007 oversteg forbruget i Finland for første gang niveauet i Danmark, og siden er landene blevet ved med at ligge i toppen i den nordiske statistik. Trods det faktum at der i dag sælges en del mere alkohol i Danmark end i Finland (figur 2), er det samlede forbrug i Finland på nogenlunde samme niveau som i Danmark. Dette skyldes primært, at finnerne henter mere alkohol i Estland, end danskere henter i Tyskland.

Figur 2. Det registrerede alkoholforbrug i de nordiske lande i liter 100 % alkohol pr. indbygger i aldersgruppen 15 og opefter, 2017*

* Vin omfatter også cider og ready-to-drink-drikkevarer.

Kilder: THL (Finland); CAN (Sverige); Folkehelseinstituttet (Norge); Danmarks Statistik.

I 2017 indtog en voksen finne gennemsnitligt 10,3 liter 100 % alkohol. Fra det højeste niveau på 12,7 liter i 2007 er forbruget i Finland faldet med næsten en femtedel (19 %), hvilket er meget usædvanligt. Hovedårsagerne til faldet i forbruget er gentagne afgiftsforhøjelser på alkohol, fem gange på seks år, samt 2010'ernes økonomiske lavkonjunktur, hvilket har lagt en dæmper på finernes samlede drikkeindtag.

Det samlede forbrug af alkohol ligger altså på samme niveau i Finland og Danmark. Der er dog stor forskel på landene, hvad angår forbrugets og drikkevanernes karakter.

Finland er i dag et 'øl-land', men sådan har det ikke altid været. Finland var længe et spiritusland, og frem til slut-firserne var det et spiritus- og øl-land. Siden da har almin-

delig øl (max 4,7 volumenprocent) været langt den mest populære drik. Danmark var derimod et udpræget øl-land helt frem til 1990'erne. Vinforbrugets andel begyndte at stige, da Danmark blev medlem af EU i 1973, men det er først i løbet af 00'erne, at Danmark er blevet et 'vin-land'.

Lidt under halvdelen af al alkohol, der sælges og indtages i Finland, er i form af øl, mens andelen af øl i Danmark er faldet til omkring en tredjedel af det registrerede forbrug (figur 2). Samtidig er andelen af vin steget støt i Danmark og udgør nu 45 % af det registrerede alkoholforbrug. Spiritus er derimod gennem længere tid faldet i popularitet i begge lande og udgør nu omkring en femtedel af forbruget. På mange måder ligner det danske drikkepræferencer de svenske, selvom de danske forbrugsniveau er klart højere, mens de finske drikkepræferencer minder om de norske.

Mindreårige og ældre

Som i mange andre lande har alkohol mistet noget af sin glamour blandt mindreårige i Finland. 15-16-årige drikker stadig mindre hyppigt, og også kraftigt lejlighedsdrikkeri er faldet væsentligt. Denne tendens, som har stået på siden sidst i 1990'erne, har været uventet. Årsagerne til faldet i forbruget er mange og omstridte: strengere butikskontrol, ændringer i familiedynamik, ny digital teknologi og sociale medier, stærkere selvkontrol, højere præstationskrav etc.

Folk i pensionsalderen i Finland er begyndt at indtage betydeligt mere alkohol. Tendensen har stået på i over 30 år, og den gælder især for kvinder. Stigningen gælder ikke kun yngre pensionister, men også f.eks. de 80-84-årige - dog drikker de ældre aldersgrupper mindre mængder og mindre hyppigt. Mænd drikker stadig oftere og betydeligt større mængder pr. gang end kvinder, men den store forskel mellem kønnene er blevet klart mindre. Denne tendens har ikke været uventet: De årgange, som var unge i 1960'erne, hvor holdningen til alkohol blev friere, har som ældre båret en del af deres erhvervede drikkevaner med sig. Dertil kommer, at ældre i gennemsnit har flere penge og har et bedre helbred end tidligere. De er også mere rørige og kan se frem til et længere liv end tidligere generationer.

Øget alkoholforbrug blandt ældre er ikke uproblematisk, og de vanskelige situationer, der opstår for familier og medarbejdere i hjemmeplejen, er ofte blevet drøftet i medierne.

Beruselse

At drikke for at beruse sig har været almindeligt udbredt i den finske befolkning. I løbet af 2010'erne, hvor alkoholindtaget er faldet, er det kraftige beruselsesdrikkeri også blevet mindre, dog ikke i alle dele af befolkningen: 'Højere funktionærer' beruser sig betydeligt mindre hyppigt end 'arbejdere'. Det er imidlertid uklart, om vi har at gøre med en ændring i den finske drikkekultur.

I et europæisk perspektiv er det derimod meget tydeligt, at Finland tilhører en østlig og nordlig drikkekultur, hvor beruselse spiller en væsentlig rolle. At drikke vin eller øl til maden er stadig temmelig ualmindeligt, og overraskende nok er det blevet endnu sjældnere i 2010'erne.

Desuden finder det finske alkoholforbrug for det meste sted langt fra hverdagen, dvs. sent om aftenen eller om natten, i weekenden og på helligdage.

Ændret skadeprofil

Finnernes selvopfattelse må formodes stadig at være, at de alkoholrelaterede skader i Finland hovedsageligt har at gøre med ulykker og vold som følge af kraftigt lejlighedsdrikkeri. Når det gælder alkoholrelaterede dødsfald, som i 00'erne lå mellem 2.300 og 3.000 pr. år (ud af en befolkning på 5,5 millioner indbyggere), er sandheden imidlertid en anden: Ca. 75 % af dødsfalde-

ne skyldes alkoholrelaterede sygdomme, som udvikles gennem langvarigt og overdrevent alkoholindtag. At den finske alkoholskadeprofil har ændret sig, er en følge af, at alkoholforbruget er steget så markant de seneste 50 år. Da forbruget faldt i løbet af 2010'erne, faldt antallet af alkoholrelaterede dødsfald betydeligt.

Alkoholpolitik

Ligesom i Sverige og Norge sælges stærkere alkoholiske drikkevarer i Finland i særlige statsejede alkoholmonopolbutikker. I Finland går grænsen ved 5,5 volumenprocent alkohol. Stærkere drikkevarer må kun sælges i 360 statsejede Alko-butikker.

Indtil slutningen af 2017 gik grænsen ved 4,7 procent. Fra og med 1. januar 2018 må øl, cider og alkoholsodavand med op til 5,5 procent alkohol sælges i fødevarerbutikker. Ændringen kan virke ubetydelig, men det er ikke umuligt, at den kan få vidtrækkende konsekvenser.

For det første er det vigtigt, at de stærkere øl nu kan sælges til de forbrugere, som allerede tidligere har foretrukket øl. Hidtil har øl med mere end 4,7 % alkohol (tidligere kun solgt i Alko-butikker) ganske vist ikke været særlig populær. Det forventes dog, at Finlands status som øl-land forstærkes, nu hvor fødevarerbutikkerne har fået større rettigheder. For det andet må man nu i fødevarerbutikker sælge stærkere alkoholsodavands- og cider-drikke, som har været populære hos den yngre del af befolkningen. For det tredje vil lovgivningen højst sandsynligt mindske alkoholmonopolets markedsandel, hvilket kan være en reel trussel mod det finske salgssystem.

Med den nye alkohollovgivning fra 2018 er der igen blevet slækket noget på den finske alkoholpolitik, men den er dog stadig restriktiv. Finland har - sammen med Norge, Sverige og Island - den strengeste alkohollovgivning i Europa. Ud af 30 europæiske lande kommer Danmark ind på en delt 16.-plads sammen med Italien.

Oversat fra svensk af Oversættelsescentret ved Københavns Universitet

**En ny alkohollov trådte i kraft i Finland i foråret 2018.
De mest betydningsfulde liberaliseringstiltag, som trådte
i kraft med den nye alkohollov, er:**

— Udbud og åbningstider i detailhandelen blev udvidet:

- Det maksimale alkoholindhold i drikkevarer, som sælges i fødevarerebutikker, er steget fra 4,7 til 5,5 volumenprocent.
- Spiritusbaserede alkopops op til 5,5 volumenprocent må sælges i fødevarerebutikker og kiosker.
- Åbningstiden for monopolbutikkerne blev forlænget med en time, dvs. indtil klokken 21.

— Reglerne for udskænkning og tilsyn blev forenklet:

- Fra og med 2018 er der kun én type alkoholbevilling, som dækker alle alkoholholdige drikkevarer. Tidligere var der tre typer bevillinger afhængig af typen af drikkevarer (øl, vin, spiritus).
- Udskænkingssteder må drive detailsalg af alkoholiske drikkevarer, der indeholder højst 5,5 volumenprocent. Små bryggerier kan sælge egne produkter (op til 12 volumenprocent) direkte til forbrugeren.
- Mængdegrænsen for, hvor mange glas/flasker/portioner der kan sælges og serveres i et enkelt køb, blev afskaffet.
- Udskænkning i restauranter kan forlænges til klokken 04.00 ved at meddele det til tilsynsmyndigheden.
- Reklamer for happy hour-tilbud er igen tilladt (blev forbudt i 2008).

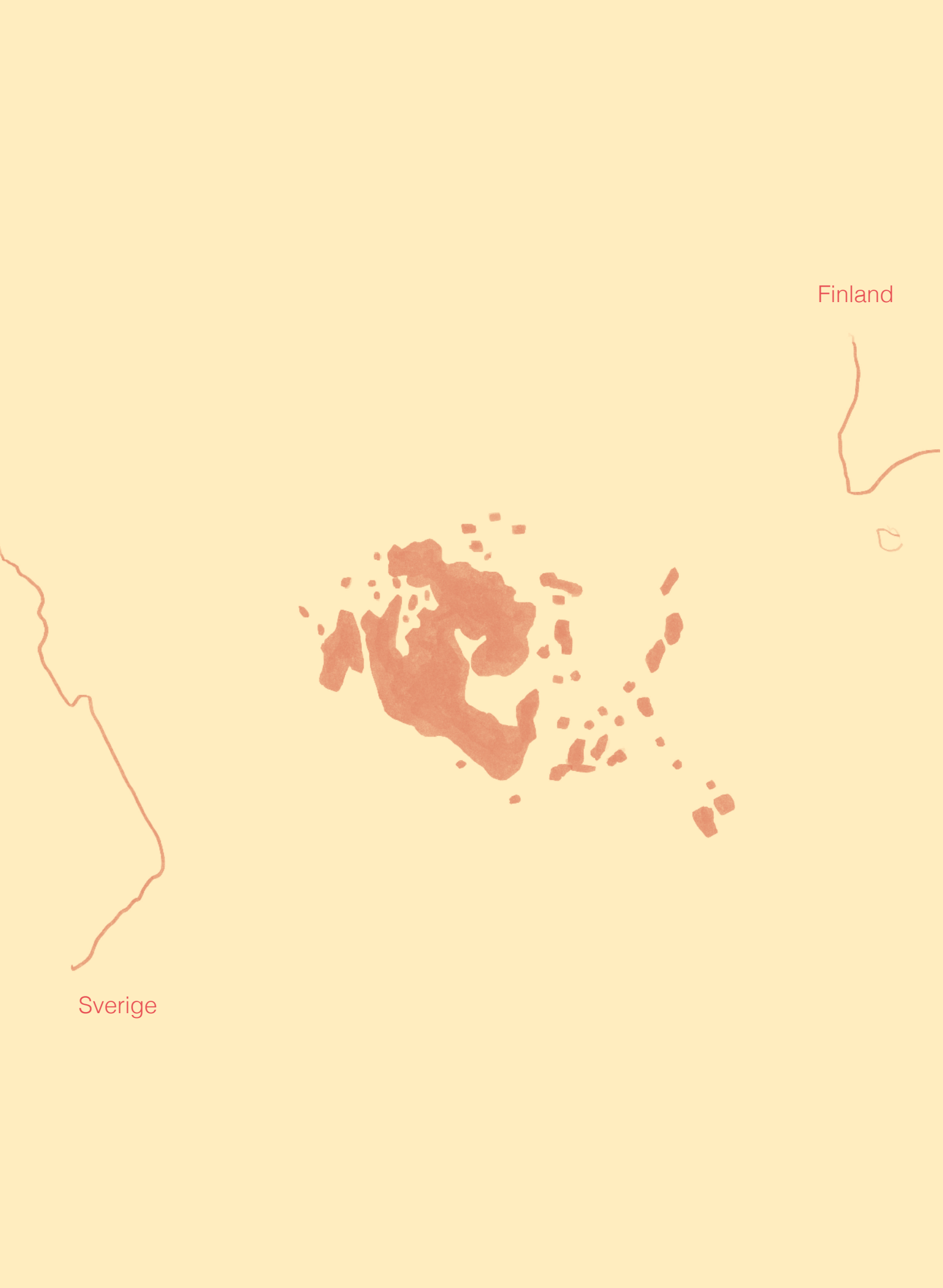
Den nye lovs effekter

Den nye alkohollov har kun været i kraft i et år. Det er derfor for tidligt at vurdere, hvad loven kommer til at betyde. Der kan imidlertid gøres nogle betragtninger:

- Den faldende tendens i alkoholforbruget (2008-2017, se figur 1) fladede ud i 2018 og blev i stedet til en lille stigning.
- Salget af de produkter, hvis tilgængelighed steg mest (stærk øl, cider, alkoholsodavand), er steget betydeligt.
- Det forventedes, at den øgede tilgængelighed ville resultere i hård priskonkurrence. Indtil videre har priskonkurrencen dog været svag.
- Resultatet af den nye lov er, at alkoholmonopolets andel af markedet er faldet med ca. 5 % samtidig som fødevarebutikkernes andel er steget med ca. 5 %.

ÅLAND

Finland

Sverige

Åland: Spørgsmålet til en million

Beboerne på Ålandsøerne har nem adgang til billig alkohol. Alligevel ser det umiddelbart ud til, at de drikker mindre end finnerne og svenskerne.

Men hvad skyldes det?

AF LISE MØLLER SCHILDER

Man kan komme til Ålandsøerne på mange måder. Enten via fly, færgedrift eller med privat båd. På færgerne og flyene er det muligt at købe taxfree alkohol. Og det udnytter de mange tusinde turister, som besøger de natur-skønne øer hvert år. Det er dog ikke kun turisterne, som køber billig alkohol på færgerne og flyene. Det gør øens beboere også. Kun 22 procent af beboerne på Åland har ikke prøvet at købe alkohol, når de rejste til og fra Åland med fly eller færge.

Beboerne har altså nem adgang til billig alkohol. Men ser man på undersøgelser af ålændernes alkoholforbrug, ser det ikke ud til at manifestere sig i et større forbrug end hos deres svenske og finske naboer.

"Det er spørgsmålet til en million. Jeg kan ikke give dig noget klart svar på, hvorfor det ser ud til at være sådan," siger Fredrik Rönnlund, der er seniorrådgiver i regeringens afdeling for sociale anliggender i Åland.

Undtagelsernes land

Åland ligger placeret i Østersøen midt mellem Finland og Sverige. Selvom de 29.000 beboere taler svensk, er Ålandsøerne en del af Finland. Øgruppen har dog status som en autonom region med egen regering, parlament, politi og postvæsen.

På grund af den strategiske placering har øerne historisk set været genstand for mange stridigheder mellem Sverige, Finland og Rusland. Stridighederne endte i 1921 med, at Åland blev erklæret en autonom region i Finland

af den internationale organisation Folkeforbundet. Det skete, på trods af at et stort flertal af beboerne ønskede at tilhøre Sverige. Et plaster på såret blev, at Åland er et demilitariseret område, hvor beboerne er fritaget for at gøre militærtjeneste i Finland.

Åland er også blev undtaget på andre områder. Da Finland blev en del af EU i 1995, fulgte Åland med. Dog med det forbehold, at Åland ikke er dækket af alle EU's skatteregler. På den måde kunne færgerne, der sejler mellem Sverige, Åland og Finland, stadig sælge taxfree varer, hvilket har stor indflydelse på økonomien. Oven i dette har salget af taxfree varer også sikret, at der fortsat er en hyppig færgedrift, hvilket er vigtigt for de lokale.

Statistikkerne er et mareridt

Færgerne er dog også en af grundene til, at det er ganske svært for forskerne at finde ud af, hvor meget ålænderne drikker. Thomas Karlsson, der er seniorforsker ved Finlands Nationale Institut for Sundhed og Velfærd, kalder ligefrem statistikkerne for et mareridt.

"Mange af ålænderne køber alkohol på færgerne, der sejler mellem Finland og Sverige, og det vises naturligvis ikke i de officielle statistikker," forklarer han.

Ser man på statistikkerne fra Åland, ser det da også ud, som om ålændernes forbrug ligger i den lave ende. Statistikkerne indikerer, at ålænderne drak 6,5 liter ren alkohol om året i 2016. Et relativt lavt forbrug sammenlignet med naboernes. Men der er også et andet problem, som mudrer statistikken til, forklarer Thomas Karlsson.

“Der er mange turister på øerne, især i sommermånederne. En del af turisterne køber den alkohol, de forbruger, fra butikker og restauranter på øen. Det forbrejer salgsstatistikken den anden vej. Salgsstatistikken er derfor en meget upålidelig indikator for Ålands alkoholforbrug.”

Er det bare rent gætværk?

Regeringen er klar over, at man ikke kan bruge salgsstatistikkerne til så meget, hvis man skal have et overblik over folkesundheden, når det drejer sig om indtag af alkohol. De gennemfører derfor deres egen undersøgelse hvert femte år, forklarer seniorrådgiver i regeringens afdeling for sociale anliggender, Fredrik Rönnlund.

Den seneste undersøgelse blev gennemført i 2016. Her blev det estimeret, at alkoholforbruget ligger på 7,1-7,8 liter ren alkohol pr. indbygger. Det er noget højere end de 6,5 liter, men stadig lavere end forbruget hos naboerne. Til sammenligning drak svenskerne 9,03 liter, mens finnerne og danskerne begge drak 10,3 liter ren alkohol i 2017. Undersøgelsen fra Åland kombinerer flere faktorer. Ud over salgsstatistikkerne har Ålands Statistik- og Forskningsinstitut også gennemført et forbrugsstudie for at anslå, hvor meget der købes på fly og færger. Og oven i det forsøger man så at trække den mængde fra, som man anslår, at turisterne køber.

“Vi har også konsulteret Finlands Nationale Institut for Sundhed og Velfærd i forbindelse med opgørelsen,” siger forsker Sanne Roos fra Ålands Statistik- og Forskningsinstitut og fortsætter:

“Ser man på tallene, viser de normalt, at den svensktalende del af befolkningen i Finland er sundere end den finsktalende. Statistikkerne har også vist, at alkoholforbruget blandt Ålands yngre generation er faldende. Men hvis du leder efter et mere detaljeret svar på, hvorfor alkoholforbruget er mindre på Åland end i Finland og Sverige, ville vi skulle gennemføre en mere detaljeret undersøgelse.”

Lovgivningen er strammet

Det leder tilbage til spørgsmålet: Hvordan kan det være, at ålænderne drikker mindre alkohol end deres naboer, når de har så nem adgang til taxfree alkohol? Både Thomas Karlsson og Fredrik Rönnlund afviser, at der

skulle være en sammenhæng med den demografiske udvikling. Åland er nemlig et samfund, hvor der fødes flere, end der dør. Og det er et attraktivt sted for mange at flytte til på grund af de mange arbejdspladser, blandt andet inden for shipping og turisme, forklarer Fredrik Rönnlund. Han understreger samtidig, at regeringen har et stort fokus på at forhindre misbrug af både alkohol og stoffer.

“Finland har for nylig vedtaget en ny alkohollov, hvilket betyder, at alkoholsalget er blevet dereguleret på mange måder. Lovgivningen på Åland følger den finske, men den er lidt strengere på området omkring regulering af alkoholsalg på barer, natklubber og restauranter. Her kan Åland nemlig selv bestemme lovgivningen,” siger Fredrik Rönnlund.

Han forklarer, at gældende Åland-lovgivning betyder, at licenshavere af barer, der serverer alkohol stærkere end 4,7 procent, eller serverer alkohol efter klokken 01.30, skal gøre det muligt for deres medarbejdere at deltage i undervisning om ansvarlig servering af drikkevarer. Det er ikke et krav i Finland. Forbruget af alkohol i Åland er faktisk også gået tilbage det seneste årti. Det steg op gennem 80'erne, 90'erne og 00'erne, men nu er udviklingen vendt, forklarer seniorforsker Thomas Karlsson.

“Faldet i alkoholforbrug for Åland er en del af samme udvikling som i Finland generelt. Alkoholafgifterne er øget, og selv om økonomien på øerne ikke har været så hårdt ramt af økonomisk krise, har det også påvirket forbrug af varer på Åland. Tendensen i Finland har også været et faldende alkoholforbrug i det meste af det sidste årti,” siger han. Det faktum illustrerer så blot, at ålænderne faktisk bliver påvirket af priserne på alkohol. Så der er ikke tale om en gruppe mennesker, hvis forbrug er immunt over for prisstigninger og -fald. Men hvad er så forklaringen? *“Folk lever generelt ret sundt her. Vi har et godt og meget velfungerende civilsamfund. Oven i det har vi et godt sundhedsvæsen, lav arbejdsløshed og et højt velfærdsniveau. Men jeg skal ikke kunne sige, om der er en sammenhæng,”* siger Fredrik Rönnlund.

Lise Møller Schilder er journalist
Fotograf: Julie Hellesøe

A portrait of Nina Rehn-Mendoza, a woman with short blonde hair and black-rimmed glasses. She is wearing a black shawl over a red patterned top and a thin necklace. The background is a plain, light-colored wall.

5 hurtige til ... Nina Rehn-Mendoza - Direktør for folkesundhed ved Nordens Velfærdscenter

Om rusmidler og den nordiske velfærdsmodel

I hvert nummer af STOF stiller vi fem aktuelle spørgsmål til personer, som varetager arbejde, der er relevant for indsatser og politik på rusmiddelområdet. I dette nummer handler spørgsmålene om rusmidler og den nordiske velfærdsmodel, og de er rettet til Nina Rehn-Mendoza, som er direktør for folkesundhed ved Nordens Velfærdscenter i Stockholm.

01. Hvad er Nordens Velfærdscenters opgave og formål, og hvilken rolle spiller rusmiddelområdet i jeres arbejde?

Nordens Velfærdscenter (NVC) arbejder under Nordisk Ministerråd (de nordiske landes regeringssamarbejde) med at forklare, udvikle og forsvare den nordiske velfærdsmodel. Vi arbejder bredt med social- og velfærds-spørgsmål, hvor vi sammenligner med - og lærer af - de andre nordiske lande, i forhold til hvordan vi håndterer udfordringer og finder innovative løsninger. Vi arbejder i øjeblikket på spørgsmål om integration, funktionsnedsættelse, ældre, børn og unge, velfærdsteknologi, demens samt folkesundhed. Det er under overskriften folkesundhed, at vi finder spørgsmålet om rusmidler og afhængighed. NVC har en lang tradition for at arbejde med alkohol- og stofbrug, tidligere som den selvstændige institution 'Nordiska Nämnden för Alkohol- og Drogforskning'. I dag arbejder vi med folkesundhed i bredere forstand, blandt andet i forhold til tobak, ludomani og sundhedsmæssige uligheder, men vi har stadig også fokus på rusmidler.

03. Kan du komme med et godt eksempel på, hvordan I har brugt viden og erfaring på rusmiddelområdet fra ét nordisk land og udbredt det til andre nordiske lande?

Sidste år arbejdede NVC med temaet ældre og alkohol, hvor vi kiggede på det stigende alkoholforbrug blandt den ældre del af befolkningen og de udfordringer, det medfører for eksempelvis ældrepleje i vores lande. Vi offentliggjorde en populærvidenskabelig publikation om dette problem i slutningen af året, hvor vi også kom med nogle anbefalinger. I begyndelsen af dette år har Socialstyrelsen i Sverige startet et projekt om alkohol og ældre, hvor input og anbefalinger fra denne publikation indgår. Det opfatter vi som en anerkendelse af, at det er lykkedes os at trænge igennem til en af vores vigtigste målgrupper.

05. Hvilke af Nordens Velfærdscenters fokusområder eller projekter vil i 2019 være særligt interessante for STOFs læsere at kende til?

Hjemmesiden popnad.com er som nævnt et godt sted at finde både nyheder og forskning om rusmidler i de nordiske lande, og for de mere forskningsorienterede vil jeg anbefale vores tidsskrift 'Nordic Studies on Alcohol and Drugs'. Med hensyn til nye eller aktuelle projekter, så går vi i gang med et om rusmidler og graviditet i 2019, hvor vi bl.a. ser på, hvordan der følges op på kvinder under graviditeten, hvordan det forholder sig med diagnoser, og hvilken støtte der tilbydes familier med et barn, der fx har FAS/FASD (totalt alkoholsyndrom, red.).

02. En del af jeres arbejde handler om at bygge bro mellem forskning og praksis. Hvordan gør I det på rusmiddelområdet?

Vi arbejder på at minimere kloften mellem forskning og praksis på to måder: For det første arbejder vi sammen med nordiske netværk af forskere, der leverer ny forskning, ofte i form af nordiske komparative studier. Dernæst forsøger NVC at bruge resultaterne i en mere populærvidenskabelig og praktisk form, der i højere grad henvender sig til praktikere, fx gennem publikationer eller ved at arrangere seminarer. For det andet har vi et særligt website (www.popnad.com), som informerer om ny forskning i Norden inden for stofbrug og blandt andet forklarer den forskning, der udgives i tidsskriftet 'Nordic Studies on Alcohol and Drugs'. På www.popnad.com kan du også finde artikler om relevante emner og nyheder vedrørende rusmiddelområdet fra hele Norden.

04. Hvilke vigtige kulturelle forskelle og/eller ligheder kan der være mellem landene, som har betydning for Nordens Velfærdscenters arbejde?

I det nordiske samarbejde har vi altid gavn af både de ligheder og forskelle, der eksisterer mellem vores nordiske lande. Vi fremhæver lighederne, når vi sammenligner os med andre lande udenfor Norden, og når vi taler om grundlæggende samfundsstrukturer og rettigheder. Vores samfund bygger på fælles principper, som stadig eksisterer i vid udstrækning, og som er uafhængige af partipolitik. I vores projekter tager vi ofte vores forskelle til efterretning for at kunne foretage relevante sammenligninger og finde forskellige løsninger på velfærdsudfordringer, så vi kan pege på eksempler på social nytænkning. Vi er dog samtidig så tilpas forskellige, at vi kan finde forskelle i strukturer, fx kommuners beføjelser, men også med hensyn til praksis og politik.

Ildsjælene

'Ildsjælene' er en artikelserie, hvor der i hvert nummer af STOF vil være et portræt af en medarbejder, der brænder helt særligt igennem i sit arbejde på rusmiddelfeltet. Hvis du kunne tænke dig at nominere en kollega til at blive portrætteret i serien, er du velkommen til at skrive en mail til stof@crf.au.dk, hvor du beskriver din kollegas navn, job og kontaktinformation samt et par linjers motivation om, hvorfor netop denne kollega bør portrætteres som en ildsjæl i STOF.

Om Søs Hald – socialmedarbejder og alkoholbehandler, Det Grønlandske Hus i Aarhus

Søs Hald er 55 år og arbejder som socialmedarbejder og som alkoholbehandler i Det Grønlandske Hus i Aarhus. Hun er én af nøglepersonerne bag en specialiseret alkoholbehandlingsindsats målrettet grønlandske borgere.

"Jeg har arbejdet som opsøgende gademedarbejder i 11 år og har set, at der var behov for en grønlandsktalende alkoholbehandler til de grønlandske borgere, der bor i Danmark og har problemer med alkohol. De danske behandlere, jeg har samarbejdet med, har sagt det samme: Der er brug for en behandler, der forstår den grønlandske kultur og ikke mindst kan tale grønlandsk."

Søs Hald er født og opvokset i Grønland og uddannet på handelsskole. Inden hun flyttede til Aarhus og fik job i Det Grønlandske Hus, var hun hjemmegående i mange år og har også arbejdet lidt på forskellige fabrikker. Hun har derudover været meget aktiv i grønlænderforeninger. Hun fortæller, at Det Grønlandske Hus fungerer som en slags ambassade og har en brobyggerfunktion mellem Danmark og Grønland. Huset har i alt 16 ansatte fordelt på administration, studievejledningsafdeling, kulturafdeling og socialafdeling. I huset er der også 20 kollegieværelser til grønlandske førsteårsstuderende samt en lille butik, som bl.a. sælger grønlandsk mad. I 2020 får huset en ny kultursal, som har været ventet med længsel af både ansatte og besøgende. Der skal alle husets mange arrangementer – udstillinger, foredrag, koncerter m.m. – afholdes i større og bedre regi, end det hidtil har været muligt. Søs Hald har i mange år drømt om at blive uddannet alkoholbehandler og at kunne hjælpe grønlandske borgere i Danmark, der havde et alkoholproblem. For omkring to år siden blev Det Grønlandske Hus, Misbrugscenter Aarhus og Aarhus Kommune enige om at samarbejde om en grønlandsktalende alkoholbehandling, og her fik Søs Hald muligheden for at opfylde sin drøm:

"Efter at have været i sidemandsoplæring som behandler og uddannet mig via CENAPS-kurser, gik jeg i foråret 2018 i gang med samtaler med grønlandske borgere. Aarhus er det eneste sted i landet, hvor der udbydes

behandling på grønlandsk. Jeg bruger kognitiv samtaleterapi, og jeg er meget fokuseret på, at det foregår på borgerens præmisser. Hvis borgeren kun har energi til at snakke fem minutter, bliver det sådan, selvom vi har aftalt en time. Hvis de har brug for mere end en time, bliver der lige lagt 5-15 minutter mere til, alt efter hvornår min næste aftale er. Grønlændere er meget styret af deres følelser. Jeg fortæller derfor borgeren fra start, at det er dem, der er eksperterne i deres liv, og at det er dem, der skal kæmpe for at komme ud af misbruget."

Samtalerne foregår mandage og onsdage, og p.t. er seks borgere i behandling. Der kan maksimalt være otte indskrevet. Søs Hald mangler nogle enkelte kurser, før hun endelig kan kalde sig uddannet behandler. Når hun har hele uddannelsen i hus, er hendes mål at udvide til også at kunne behandle borgere med andre problemer end alkohol.

"Jeg brænder for de grønlandske borgere, der har brug for min hjælp. Hvis man ikke forstår dansk særligt godt, er der ikke megen hjælp at hente, når man er misbruger. Grønlændere er gode til at hjælpe hinanden, men det kan både være godt og skidt. Sammenholdet mellem misbrugerne kan nemlig være en ond spiral, som det er svært at komme væk fra, fordi man får alkohol fra vennerne, når man ikke selv har flere penge. Man bliver også meget ensom, når man holder op med at drikke og kommer i behandling, og falder ret hurtigt i igen, fordi man ikke har netværk med nogen, der ikke drikker."

For at oplyse grønlandske borgere om muligheden for at få behandling på deres modersmål, laver Søs Hald også en del opsøgende arbejde i byen og på væresteder. Hun tror på, at netop det grønlandske sprog er nøglen til en positiv forandring:

"Det kan være utroligt svært at fastholde grønlandske borgere i behandling. Men i og med at den nye behandling foregår på grønlandsk, håber og tror jeg, at vi kan lykkes med det i Aarhus. Det er nyt endnu, og jeg har meget at lære, men jeg tror på det!"

**”Jeg brænder for
de grønlandske
borgere, der har
brug for min
hjælp”**

GODA HAR ORDET:

Alkoholforebyggelse under lup

Forebyggende kampagner har været sat under lup i de senere år, og nogle kritikere afskriver ligefrem indsatserne som værende uden effekt. Imidlertid drikker danske unge i dag mindre alkohol end for ti år siden og i modsætning til generationerne før opfatter unge nu spritbilisme som uacceptabelt. Det viser, at forebyggende indsatser har en effekt på holdninger og adfærd.

AF ANETT WIINGAARD

Anett Wiingaard er sekretariatschef hos GODA –
God alkoholkultur (www.talomalkohol.dk)

Adfærdsændring kan naturligvis skyldes lovgivningsmæssig regulering, men ser man eksempelvis på et område som sundhed – øget forbrug af grønsager på bekostning af kød samt det store fokus på motion, der er kommet det seneste årti – er ingen strukturelle rammer blevet ændret, påvirkningen er alene sket i form af kampagner og oplysning. Men at arbejde med forebyggelse er et langt, sejt træk, og inden for det sundhedsområde, der handler om alkoholforebyggelse, er det vanskeligt at pege på, at det lige netop var den eller den kampagne, der fik de unge til at drikke mindre eller at lade bilen stå.

Der har været peget på medvirkende faktorer, som sammen med forebyggelse er årsag til, at alkoholforbruget især blandt unge er faldet: Relationen mellem forældre og børn er blevet tættere end hos tidligere generationer, og samfundsudviklingen har betydet et større fokus på sundhed og kontrol over vores krop, ligesom der er et større pres på de unge til at opnå gode karakterer, præstere godt og arbejde sig frem mod et mål, heriblandt en god uddannelse. I samspil med samfundsudviklingen har evidensbaserede forebyggelsesprogrammer sat fokus på den risikable alkoholkultur og fået flere unge til at reflektere over, om de overhovedet har lyst til at drikke, og styrket deres kompetencer til at sige fra. Forældre har desuden fået redskaber til at sætte grænser og tage den vigtige samtale om alkohol med deres børn. Forebyggelse består af mange indsatser, der udspiller sig i et socialt rum i samspil med andre mennesker.

Det kan således være vanskeligt at måle den direkte effekt af den konkrete, enkelte indsats, men det er alligevel positivt, at der er kommet mere fokus på evaluering af tiltagene. Tidligere arbejdede vi i forebyggelsesverdenen for meget i blinde, og nogle af de tidligere forebyggelsestiltag har vist sig ikke at have nogen effekt. Eller også har de netop haft en effekt, men den modsatte af den tilsligtede.

Et eksempel på dette er den tyske ungdomsfilm 'Christiane F', som tidligere generationer fik forevist i skolen. Filmen omhandler en ung stofbruger barske liv, men i de klasser, der havde set filmen, var der flere elever, der blev stofbrugere, end i de klasser, der ikke havde set den.

I Tyskland fandt man desuden flere unge piger på gaden i Berlin, der var stukket af hjemmefra for at efterligne Christianes liv. Filmen blev således stik mod hensigten en handlingsanvisning på, hvordan man lever et liv som ung stofbruger. I dag anser mange SSP-medarbejdere (Socialforvaltning, Skole og Politi, red.) det da også for at være problematisk at benytte oplæg fra eks-misbrugere, da det frygtes at kunne have en tilsvarende negativ effekt

og skabe en interesse for og nysgerrighed efter at prøve stoffer. Generelt kan oplysning om alkohol, der sættes ind på et for tidligt alderstrin, også på samme måde få en 'reklameeffekt' frem for en forebyggende effekt.

Når risikoadfærd gøres til normen

Store mediekampagner ser heller ikke ud til at have positiv effekt. I USA brugte man i perioden 1998 til 2004 1,2 mia. dollars på en forebyggelseskampagne, der bl.a. ved hjælp af positive rollemodeller skulle få unge til at holde sig fra stoffer. Kampagnen havde også en effekt, dog igen stik modsat den tilsligtede. Blandt de unge, der var blevet eksponeret for kampagnen mindst 12 gange i løbet af den sidste uge, var der nemlig nu markant flere end før kampagnen, der troede, at der var mange unge, der røg hash. Blandt den gruppe af unge, som troede, at 'en del', 'de fleste' eller 'alle' af deres jævnaldrende røg hash, var der ca. to ud af ti (21 %), der året efter svarede, at de nu havde prøvet at ryge hash. Kampagnen havde således en afsmittende effekt. I den gruppe af unge, der mente, det kun var 'få' eller 'ingen' af deres jævnaldrende, der røg hash, svarede kun ca. en ud af ti (9 %) året efter, at de nu selv havde prøvet at ryge det. Når store kampagner bliver iværksat med megen medieomtale, vil modtagerne således have tendens til at opfatte problemet som kæmpestort. Derfor var der blandt den gruppe, der var blevet eksponeret for kampagnen, flere, der efterlignede, hvad de troede var normen. Det er således en balancegang, hver gang en ny risikoadfærd opstår (som fx snifning af bl.a. lighter gas); på den ene side ikke at negligere problemet, men på den anden side heller ikke gennem kampagner at puste problemet op til en normalnorm, som andre unge vil efterligne.

Misforståelser og social pejling

I dag er forebyggelsen blevet mere fokuseret og metodepræget. I Danmark har der, siden det såkaldte Ringstedforsøg blev publiceret i 2005, været særligt fokus på metoden 'social pejling', da denne har vist gode resultater. Metoden tager udgangspunkt i, at vi generelt følger de sociale normer i et samfund, med andre ord pejler vores adfærd efter andres. Vi følger alle mere eller mindre de sociale normer blandt de grupper, vi identificerer os med, men særligt unge har behov for at være ligesom deres jævnaldrende. Derfor vil de fleste reducere deres risikoadfærd, hvad enten det drejer sig om rygning, alkohol eller kriminalitet, hvis de får punkteret en urealistisk opfattelse af, at andre unge ryger og drikker mere, end de egentlig gør. Når man spørger dem, hvor meget de tror, at andre unge drikker, overvurderer de fleste andres forbrug, og denne fejlagtige opfattelse kan få den enkelte til at drikke mere for at leve op til de – urealistiske – forventninger i gruppen. En justering af flertalsmisforståelser har vist sig som et effektivt redskab til at nedsætte forbruget.

Hvis en forebyggende indsats skal have en effekt, er det derfor mest effektivt at ændre den kollektive bevidsthed, dvs. opfattelsen af, hvad der er normalt.

Sociale misforståelser findes også i forældregruppen. Interviews med forældre viser, at mange forældre tror, at danske unge både starter tidligere og drikker mere, end de egentlig gør. Denne misforståelse gør det vanskeligere at sætte grænser op for sit barn, for har man den opfattelse, at "alle de andre må gøre det", er det som forælder svært at skulle sætte sit barn i en position uden for fællesskabet. Derfor er oplysning til forældre om det faktiske alkoholforbrug ligeledes en vigtig del af oplysningsarbejdet.

Flere metoder i spil

I dag anvendes social pejling i en eller anden form i de fleste forebyggelsesprogrammer. Forebyggelsen fokuserer desuden på et bredt sundheds- og trivselsbegreb frem for snævert at fokusere på risikoadfærd. Med 'Life Skills'-programmerne trænes eleverne i at træffe beslutninger, foretage aktive værdi-valg og mestre udfordringer i livet. Med metoden 'Motivational Interviewing' (samarbejdsbaseret motiverende samtale mellem en rådgiver og en ung, red.) kan den unge og rådgiveren i et fordomsfrit forum sammen kortlægge de positive og negative sider af at drikke alkohol. Metoden bygger nemlig på den antagelse, at kun dét, de unge selv indser som fornuftigt, har en chance for at medføre en adfærdsændring; modstand og ambivalens er derfor indtænkt i pædagogikken.

Som et nyere forebyggelsesredskab finder man styrkelse af børns og unges evne til at udskyde behov og styrke selvkontrol. Vigtigheden af behovsudskydelse blev bemærket allerede i 1960'erne, hvor forskere i USA observerede, at de børn, der var i stand til at udsætte spisningen af én skumfidus mod at få to senere efter en venteperiode, også senere i livet generelt var bedre i stand til at kontrollere deres impulser og arbejde mod positive mål. Interventionsprogrammet 'Preventure' anvendes i USA og England på mindre, udvalgte grupper af unge, udvalgt efter en personlighedsscreening for unge med en høj-risiko-profil, mens man i Danmark ser mere bredt på styrkelse af selvkontrol over for alle unge.

Effekt

Forebyggelsesprogrammer har været omdiskuterede i de senere år, og enkelte forskere, med den amerikanske professor i samfundsmedicin og sundhed Thomas Babor i spidsen, har ligefrem afskrevet forebyggelse som værende uden effekt. Men efter en gennemgang af 53 undervisningsprogrammer tilbageviser Oxford-professoren i samfundspsykologi og folkesundhed David Foxcroft kritikken og konkluderer, at de fleste programmer er kosteffektive, dvs., at de omkostninger, der er forbundet med programmerne, modsvares af den effekt, der opnås. Den australske professor i sundhed i uddannelse Ricard Midford konkluderer ligeledes, at alkohol-

forebyggelse er effektivt under forudsætning af, at forebyggelsesprogrammet fokuserer på skadesreduktion og ikke på afholdenhed.

Det er ofte mange mindre tiltag, der på forskellig vis kan påvirke unges adfærd. En forebyggelsesindsats bør derfor være multifacetteret, hvor man bevidst forholder sig til de mange forskellige tilgange, der kan have effekt. Det kan dreje sig om at påvirke rammerne, at fokusere på forskellige målgrupper som fx elever, forældre og lærere samt med formidlingsmetoder som social pejling eller andre adfærdsændringsmetoder at ændre alkoholkulturen.

Det kan være vanskeligt at sikre, at alle tiltag har en målbar positiv effekt, men det er vigtigt at have for øje ikke at gøre skade, da man utilsigtet kan modvirke den positive adfærdsændring, man ønsker.

Polarisering

At det kan lade sig gøre at ændre de sociale normer, viser det signifikante fald i unges alkoholforbrug. Vi bevæger os mod en kultur, hvor det handler om at have kontrol over sig selv, bl.a. sit alkoholforbrug. At der desværre så også bliver en større ulighed mellem de svage og de stærke unge, er en anden sag. De stærke unge udnytter de mange valgmuligheder, der findes i det moderne samfund. Denne gruppe unge er samtidig bevidste om fremtiden, de har et mål i tilværelsen, og de har kontrol over sig selv.

De svagere unge har svært ved at navigere i samfundet og har generelle mistrivselsproblemer. Den udsatte gruppe er primært kammeratororienterede, de har svag voksenkontakt, trives ikke i skolen og klarer sig ofte fagligt dårligt. Denne gruppe kan markere sig i forhold til det brede flertal ved at drikke meget og uhæmmet og uden de beskyttende zoner, som andre unge etablerer ved hjælp af forældre eller andre voksne. For disse unge gælder det, at de skal have hjælp til at fungere også på andre områder i livet.

Forældre

Der er en direkte sammenhæng mellem, hvor meget unge drikker, og hvilke aftaler de har med deres forældre omkring alkohol. Unge med forældre, der sætter rammer op for alkoholforbruget, monitorerer de unges adfærd, dvs. ved hvor de er henne og med hvem etc., og som møder de unge med en tillidsfuld og anerkennende kommunikation i hverdagen, drikker mindre end unge uden regler og forældreopbakning. I grundskolen har forældreinvolvering således været en vigtig del i succes med at udsætte alkohol- og fuldsksdebuten og at reducere forbruget, når de unge begynder at drikke. Udsættelsen af alkoholdebuten betyder, at mange unge i dag er relativt uerfarne mht. alkohol, når ungdomslivet i gymnasiet eller på anden ungdomsuddannelse med nye kammerater, fester og byture for alvor starter. Der er derfor behov for at styrke forældrenes involvering i de unges festliv, når de har forladt folkeskolen, da det for manges vedkommende først er ved introfesterne på

gymnasiet eller de tekniske skoler, at de for alvor bliver udsat for presset til at drikke alkohol.

Kulturændring

Forebyggelsen i Danmark har bevæget sig fra de tidligere famlende indsatser til at have fokus på metode og evidens. Man skal imidlertid ikke forvente voldsomme resultater af et enkelt program her og nu, da forebyggelse som nævnt er et langt, sejt træk, hvor adfærdssændringen skal ses over tid. Den viden, skoleelever får gennem forebyggelsesprogrammer, kan lagre sig og trækkes frem i senere situationer i livet. Et programs resultat afhænger desuden både af formidlerens evne til at inddrage eleverne og af de øvrige rammer, der regulerer adfærden, ligesom intensiteten og omfanget af et program har stor betydning for effekten.

Indsatser, der er helhedsorienterede og multifacetterede, er ved at vinde mere og mere indpas, og med de unge selv som frontkæmpere er vi forhåbentlig ved at bevæge os mod en kultur, hvor mindreårige ikke drikker, og hvor den risikofyldte drukkultur forsvinder helt ud i periferien.

Referencer

- Babor, T., Caetano, R., Casswell, S. et al (2003). Alcohol: No Ordinary Commodity. Alcohol & Public Policy Group.
- Balvig, F. & Holmberg, L (2014). Flamingoeffekten. DJØF.
- Bjønness, J. (2018): '12-tals pigerne' og 'ADHD-drengene'. STOF nr. 30.
- Børtveit, T., Barth, T. & Prescott, P (2013). Motiverende intervju: samtaler om endring. Gyldendal Akademisk.
- Christensen, A. S. mf. (2016). Forældres betydning for deres børns alkoholforbrug. Kræftens Bekæmpelse og TrygFonden.
- Demant, J. (2017): Hvilke ideer til forebyggelse bør vi benytte os af i arbejdet med unges alkohol- og stofbrug? Oplæg ved konferencen Bedre liv for børn og unge i Danmark.
- Demant, J. & Heerwagen, L. (2011). Forandringer i unges alkoholkultur. Skolekonference om unges alkohol-kultur. Holbæk.
- Forebyggelsespakke – Alkohol (2018). Sundhedsstyrelsen.
- Foxcroft, D.R. & Tsertsvadze A. (2011). Universal school-based prevention programs for alcohol misuse in young people. Cochran Database of Systematic Reviews 2011.
- Hansen, F. T. (2001). Kunsten at navigere i kaos: Kroghs forlag.
- Holmberg, L. (2011). Social pejling. Hvad tror vi, hvad ved vi, hvad gør vi? Oplæg ved SSP-samrådets årsmøde.
- Husted, B. (2019). Telefonsamtale d. 4.1.2019.
- Kappel, R. (2017). Selvkontrol hos børn og unge. Dansk Psykologisk Forlag.
- Kolind, T. (2010). Unge, alkohol og social klasse - main-stream og modkultur. I Unge, rusmidler og sociale netværk. Aarhus Universitetsforlag.
- Midford, R. et al (2015): Alcohol Prevention and School Students. I Journal of Drug Education.
- Mischel, W. (2014). Skumfidustesten. Klim.
- Natvig, H. (2009). Barn, badevann og rusforebyggende tiltak i ungdomsskolen. Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift, 26:355–361.

- Pape, H. (2009). Skoletiltak som synes å gi effekt: Fruktbar forskning om rusforebygging eller uspekte historier om succes. Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift, 26: 341-354.
- Rod, M. H. (2010). Forebyggelsens momenter. En antropologisk analyse af evidens og etik i tiltag rettet mod unges brug af alkohol. Ph.d.-række 59 · Københavns Universitet.

Nytt Centrum Rusm forsk

fra er for middel- kning

Fattigdomsarbejde

STOF NR. 33 / SOMMER 2019

I foråret 2019 har Center for Rusmiddelforskning i samarbejde med Institut for Kultur og Samfund, Afdelingen for Antropologi ved Aarhus Universitet, påbegyndt et kvalitativt forskningsprojekt om det, der i projektet kaldes for "fattigdomsarbejde". Projektet er muliggjort af en bevilling fra Velux Fonden, og det udspringer af en undren over, at ledigheden falder, men samtidig stiger andelen af personer, der falder under den nyligt genindførte fattigdomsgrænse. Især børnefattigdom stiger, og det har dokumenterede langsigtede negative konsekvenser for uddannelses- og indkomstniveau efter blot kort tid med fattigdom i barndommen.

Projektet undersøger den myriade af aktiviteter, som tre kategorier af kontanthjælpsmodtagere (socialt marginaliserede grønlændere, enlige forsørgere og unge hjemløse mænd) benytter for at få hverdagen til at hænge sammen. Disse borgere bruger megen tid og energi på fx at søge arbejde, skaffe bolig og mad samt at opfylde betingelserne for at modtage offentlige ydelser, hvilket indbefatter adskillige kontakter med systemet. Disse aktiviteter anser vi i projektet som en særlig type arbejde – "fattigdomsarbejde" – som dagligt udføres. I forskningsprojektet undersøges det, hvordan fattigdomsarbejdet henholdsvis hindrer, bliver hindret af eller understøttes af de offentlige såvel som private indsatser og tilbud, som har til formål at bidrage til, at ledige kommer væk fra offentlig forsørgelse.

Deltagere fra Center for Rusmiddelforskning:

Bagga Bjerge, lektor,
Center for Rusmiddelforskning

Maj Nygaard-Christensen, adjunkt,
Center for Rusmiddelforskning

Deltagere fra Afdelingen for Antropologi: Forskningsleder og lektor Nina Holm Vohnsen, adjunkt Victor Cova og ph.d.-studerende Sidsel Jelveid Kennild.

Narkotika-politik og risiko-miljøer i København og Malmø

Center for Rusmiddelforskning har sammen med Malmø Universitet modtaget en bevilling fra Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi til et forskningsprojekt, som skal undersøge og sammenligne narkotikapolitikkerne i København og Malmø, og hvordan narkotikapolitikken i de to byer påvirker risiko-miljøerne for marginaliserede stofbrugere. Projektet skal give igangværende forskningsprojekter i København og Malmø, som undersøger udsatte stofbrugeres hverdagsliv i de to byer, en komparativ dimension.

Fra Center for Rusmiddelforskning deltager

Bagga Bjerger, lektor, antropolog
Center for Rusmiddelforskning

Esben Houborg, lektor, sociolog
Center for Rusmiddelforskning

Fra Malmø Universitet deltager lektor og ph.d. i socialt arbejde Torkel Richert og sociolog og adjunkt Johan Nordgren.

Nyt projekt om 'sugardating'

Fænomenet 'sugardating' – hvor en person, typisk en ung kvinde, udveksler sex for penge eller gaver, typisk med en ældre mand – har fået stor opmærksomhed i den danske offentlighed de senere år. Antallet af profiler på 'sugardating'-hjemmesider er steget kraftigt, og samtidig får rådgivninger som RedenUng stadig flere henvendelser fra unge, der oplever problemer i forbindelse med 'sugardating'.

Dette projekt sætter som det første forskningsprojekt i Danmark fokus på 'sugardating' blandt unge og undersøger bl.a. de unges sociale baggrund og motiver for at udveksle sex for penge eller gaver. Der mangler nemlig viden om, hvorfor unge indgår i 'sugardating', hvilke erfaringer de gør sig, samt hvilke indsatser der bedst kan hjælpe dem. Således mangler der også viden om, hvorvidt og hvordan 'sugardating' adskiller sig fra egentlig prostitution, altså en relation, hvor der er en eksakt aftale om pris og ydelse mellem en sælger og en køber. Er der tale om en anderledes udveksling af sex og intimitet, der mere er baseret på intimitet og følelsesmæssige relationer, og som derfor mere ligner almindelig dating?

interviews med unge 'sugardatere'. Som en del af projektet, i tæt samarbejde med RedenUng og andre organisationer, der arbejder med udsatte unge, udvikles nye sociale indsatser, der kan afhjælpe de unges marginalisering og give dem adgang til støtte til at finde alternativer til 'sugardating'.

Projektet, som er finansieret af Velux' HUMpraxis-program, udføres fra 2019 til 2022 af forskere fra Roskilde Universitet, Center for Rusmiddelforskning, Aarhus Universitet og fagfolk fra RedenUng i samarbejde med VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd – samt en række organisationer. Fra Center for Rusmiddelforskning deltager lektor Jeanett Bjonness. Hun vil have et særligt fokus på de forskellige typer af afhængighed, unge oplever. Undersøgelser viser, at unge, som bytter eller sælger seksuelle ydelser, kan være afhængige af opmærksomhed, af materielle goder eller af rusmidler og medicin. Projektet skal undersøge de unges oplevelse af afhængighed, og hvordan sociale indsatser kan blive bedre til at forebygge og behandle den.

Projektet indeholder både kvalitative og kvantitative undersøgelser af 'sugardating', hvor der bl.a. skal laves et stort survey omkring holdninger til 'sugardating' og 60

Lektor Jeanett Bjonness

Rusmiddelpolitik og stofmiljøer i København og Malmø

I dette projekt belyser ph.d.-studerende Morgan Bancroft sammenhænge mellem national lovgivning, lokal implementering og hverdagsliv blandt særligt udsatte stofbrugere i nabobyerne København og Malmø. Trods en fortsat kriminalisering af stofbrugere har Danmark i de seneste år bevæget sig mod et større fokus på skadesreduktion, blandt andet gennem oprettelsen af stofindtagelsesrum, herunder to på den åbne stofscene på Vesterbro i København. Sverige har en af de højeste rater af stofrelaterede dødsfald i Europa og er kendt for sin restriktive rusmiddelpolitik. Modsat København findes der ingen åben stofscene i Malmø, hvor stofrelaterede aktiviteter primært foregår i private og semi-private rum.

Projektet består af to komponenter: Et policy-studie af danske og svenske målsætninger og lovgivninger på rusmiddelområdet, med særligt fokus på lokale imple-

menteringsstrategier. Herudover et feltstudie af stofmiljøerne i København og Malmø, hvor der bl.a. vil blive udført interviews med godt ti stofbrugere i hver by. De to delelementer skal sammen belyse, hvordan hverdagslivet i stofmiljøerne formes af de sociale, lovgivningsmæssige, kulturelle og fysiske rammer i København og Malmø. Samlet set skal projektet redegøre for, hvordan lovgivning og lokale implementeringsstrategier er med til at udvide eller begrænse udsatte stofbrugeres muligheder for at leve trygt, socialt godt og med adgang til relevant hjælp.

Ph.d.-studerende Morgan Bancroft

Visitation – fra lommevending til behandling

Center for Rusmiddelforskning har lavet en aftale med Københavns Vestegns Politi om at evaluere en ny tilgang til unge under 18 år, som bliver taget af politiet med illegale stoffer på sig. Det sker gennem opkvalificering af politibetjente og relevante fagpersoner, der arbejder med forebyggelse, så de i højere grad forstår og kan håndtere unge stofbrugere som målgruppe. Det indebærer bl.a. værktøjer til at visitere unge stofbrugere videre til samarbejdspartnere, som på bedst mulig vis kan hjælpe de unge med at stoppe eller minimere forbruget af illegale stoffer. Formålet med projektet er at begrænse efterspørgslen efter illegale stoffer i politikredsen og dermed også modvirke narkotikahandel.

Center for Rusmiddelforskning varetager evalueringen af projektet med sociolog og lektor Esben Houborg i spidsen. Evalueringen anvender kvalitative og kvantitative metoder og involverer politibetjente, samarbejdspartnere (fx behandlingsinstitutioner) og unge stofbrugere.

Esben Houborg, lektor,
Center for Rusmiddelforskning

Voldsofre blandt socialt udsatte grønlandere

I foråret 2019 har Center for Rusmiddelforskning påbegyndt et kvalitativt forskningsprojekt om vold blandt socialt udsatte grønlandere i Danmark. Projektet er muligjort af en bevilling fra Offerfonden. Generelt er socialt udsatte borgere langt oftere end majoritetsbefolkningen udsat for vold, og vold oplevet af socialt udsatte, herunder grov vold og overgreb, anmeldes ofte ikke. Blandt udsatte grønlandere forstærkes denne tendens af, at de ofte er perifert tilknyttet velfærdssystemet, blandt andet på grund af sprogvanskeligheder og manglende kendskab til det danske velfærdssystem. Hensigten med forskningsprojektet er derfor at bidrage til et forbedret vidensgrundlag om vold i grønlandske udsatte-miljøer i Danmark samt at undersøge udfordringer og muligheder forbundet med at give grønlandske voldsofre den hjælp, de har ret til og brug for i det danske velfærdssystem. Projektet bygger på etnografisk feltarbejde i Aarhus og København, med fokus på møder mellem brugere og professionelle i velfærdssystemet samt på grønlandske udsatte-miljøer. Endelig inddrages et fokus på politiets arbejde med gruppen og på samarbejdet mellem politi og sociale myndigheder.

Projektdeltagere er:

Bagga Bjerger, lektor,
Center for Rusmiddelforskning

Esben Houborg, lektor,
Center for Rusmiddelforskning

Maj Nygaard-Christensen, adjunkt,
Center for Rusmiddelforskning

Siri Mørch Pedersen, videnskabelig
assistent, Center for Rusmiddelforskning

ROLLING STONES

...

Vi arbejdede i nærheden af kajerne,
betalte til fagforeningen.

De, der drømte om røde engle og parader af
talkolonner,
forsøgte at fæstne rødder.

Vi kendte de nordatlantiske havnebyer.

Saint Pierre,

Nuuk,

Siglufjörður,

Hammerfest.

Og så elskede vi The Rolling Stones.

I 69 døde Brian Jones.

Vi vidste ikke, at han kort forinden var
smidt ud af Stones.

Og vi vidste heller ikke, at da lægerne åbnede
hans hovedskal,
fandt de kun lidt eddike og nogle plasticblomster
i hans hoved.

Men ingen bomme bremsede Stones.

De var blevet røget fra skorstenene i en
storslået verden, der avlede høns og svin i
bure.

Deres hårde rytmer gjaldede i jukeboksene,
disse lysende altre, viet nye stjerner, der fløj
mellem Vågar, London og San Francisco.

De drøned i trailernes førerhuse, der med 100
km/t strøg gennem jerntæppet

og fik de hemmelige mikrofoner og sukkene til at
skælve.

De fulgte verdensbankens repræsentanter, der
plantede kødædende blomster ved
vuggerne i fjerne lande.

Og man sagde, at de kogte hele klaverer,
og rullede hash i gamle partiturer.

Skorstenene var ved at sprænges af strålende
storhedsvanvid.

På bænke i verdens yderkanter
sad deprimerede droppede engle.

...

Uddrag af digtet 'Rolling Stones' af Jóanes Nielsen fra
samlingen STING udgivet på forlaget VINDROSE, 1999

Oversat fra færøsk til dansk af Ebba Hentze

Ønsker du at abonnere på STOF?

Så send mail til stof@crf.au.dk

Bladet udkommer tre gange om året, og abonnementet er gratis.

OBS. Hvis du som abonnent flytter til en ny adresse, så er det vigtigt, at du meddeler det til os på stof@crf.au.dk,
da din adresse ikke automatisk bliver opdateret hos os. Dette gælder også,
hvis du modtager STOF på din arbejdsplads og skifter job.

Idéer og forslag til nye artikler er også altid meget velkomne. Skriv til stof@crf.au.dk Hvis du ikke selv ønsker at skrive en artikel, men
måske har faglige spørgsmål eller emner, du ønsker at foreslå os at skrive om i STOF, så hører vi også meget gerne fra dig.

Læs mere på www.rusmiddelforskning.dk/stof